

Torsdagen den
5 februari 1976

Torsdagen den 5 februari

Kl. 10.00

§ 1 Upplästes följande till kammaren inkomna ansökan:

Till riksdagens kammare

Undertecknad anhåller härmed om ledighet från riksdagsarbetet på grund av enskilda angelägenheter under tiden 1–31 mars 1976.

Stockholm den 23 januari 1976

Georg Pettersson

Kammaren biföll denna ansökan.

Herr talmannen anmälde att fru *Hammarbacken* fr. o. m. den 1 mars skulle inträda som ersättare för herr Pettersson i Örebro under hans ledighet från riksdagsmannauppdraget.

§ 2 Meddelande om tidpunkt för besvarande av interpellationer

1975/76:77 om gruvdrift i Kaunisvaara

1975/76:81 om åtgärder mot statliga beställningar på lönsömnad utomlands

Herr industriministern JOHANSSON:

Herr talman! Jag har att anmäla att på grund av svårigheter att finna gemensam lämplig tid för besvarande av interpellationer av herr Lövenborg och fru Hörnlund dessa inte kan besvaras inom föreskriven tid. Svaren kommer att lämnas den 12 februari.

§ 3 Om svenskt initiativ för frigivning av vissa fängslade kvinnor i Addis Abeba

Herr utrikesministern ANDERSSON erhöll ordet för att besvara herr *Svenssons* i Kungälv (s) den 30 januari anmälda fråga, 1975/76:203, och anförde:

Herr talman! Herr Svensson i Kungälv har frågat mig, om några åtgärder vidtagits eller kommer att vidtagas från den svenska regeringens sida för att få ett antal fängslade etiopiska kvinnor frigivna eller för att få dessa kvinnors förhållanden förbättrade.

I samband med revolutionen i Etiopien har ett stort antal män och kvinnor, som framstått som prominenta representanter för den gamla regimen, satts i fängsligt förvar. Bland dessa är 12 kvinnliga medlemmar

*Meddelande om
tidpunkt för
besvarande av
interpellationer*

*Om svenskt
initiativ för
frigivning av vissa
fängslade kvinnor i
Addis Abeba*

Torsdagen den
5 februari 1976

*Om svenskt
initiativ för
frigivning av vissa
fängslade kvinnor i
Addis Abeba*

av den förra kejsrliga familjen. Dessa finns nu i Akakifängelset i Addis Abeba. Uppgiften att det sammanlagt skulle finnas ett 70-tal kvinnor av samma eller liknande kategori i detta fängelse torde vara överdriven. Det rör sig sannolikt om ungefär hälften så många.

Såvitt vi vet, befinner sig dessa kvinnor i en påfrestande situation, även om det tycks vara sörjt för deras mest elementära materiella behov.

Jag vill i detta sammanhang erinra om att svenska regeringen som bekant vid olika tillfällen – bl. a. i FN – har givit uttryck för sin oro över den situation politiska fångar befinner sig i runt om i världen. Det är viktigt att alla stater ägnar ökad uppmärksamhet åt dessa fångars förhållanden och gemensamt verkar för att de behandlas humant och med respekt för deras mänskliga rättigheter.

Vid våra kontakter med etiopiska vederbörande, som bl.a. syftar till att få en klarare bild av de nu berörda etiopiska kvinnornas situation, uttrycker vi förhoppningen att etiopiska regeringen delar vår uppfattning i denna väsentliga fråga.

Herr SVENSSON i Kungälv (s):

Herr talman! Jag ber att få uttrycka mitt tack till utrikesministern för svaret.

Låt mig kommentera situationen ungefär så här: Det gamla feodalsamhället i Etiopien kastades över ända för något år sedan. Detta måste hälsas med tillfredsställelse. En ny social process inleddes, men det är klart att den processen möter stora svårigheter. Där fanns orättvisorna – de var ofantliga – där fanns nöden, fattigdomen, undernäringen, analfabetismen, apatin, dvs. allt sådant som kännetecknar ett u-land. Sedan har man också haft kriget i Eritrea, som tog krafterna i anspråk hos den nya regimen. Den har alltså ställts inför svårigheter, det skall klart sägas. Och den hade sociala ambitioner. Men detta, herr talman, rättfärdigar aldrig dödsdomar och avrättningar!

Hösten 1974 avrättades i samband med revolutionen 61 personer utan dom och rannsakan. Riksdagsledamöter protesterade mot detta – 53 stycken skrev under en sådan protest – och vi vädjade om barmhärtig behandling av dem som därutöver var fängslade. Vår ambassad i Addis Abeba framförde vår hemställan, och jag tackar för utrikesdepartementets medverkan i det fallet.

Vi har från källor som jag tror är säkra fått veta att ca 70, såvitt vi vet helt oskyldiga, kvinnor sitter fängslade, fruar, döttrar och anställda till de avrättade och släktingar till den kejsrliga familjen, som också utrikesministern påpekade. Nu kommer den lugnande rapporten att det inte är fråga om fullt så många kvinnor. Men det är kanske svårt att avgöra hur många de är. Jag förmodar att det också finns fängslade personer utanför Akakifängelset.

Akakifängelset beskrivs av dem som känner till det så att från dess inre borg, där kvinnorna sitter fängslade, återvänder ingen. Det har inte, som man hade befarat, blivit några avrättningar, men kanske lämnas

dessa kvinnor att svälta ihjäl.

Jag tackar än en gång för svaret från utrikesministern. Det är milt i tonen, men det är inget tvivel om vad regeringen anser i denna fråga, och jag hoppas att den etiopiska regeringen finner det värt att lyssna på vad den svenska regeringen har sagt i detta avseende.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 4 Om skattebelastningen på egenföretagare

Herr finansministern STRÄNG erhöll ordet för att besvara herr *Magnussons* i Borås (m) den 27 januari anmälda fråga, 1975/76:197, och anförde:

Herr talman! Herr Magnusson i Borås har frågat mig vilka åtgärder regeringen kommer att vidtaga för att hos egenföretagare eliminera verkningarna vid beskattningen av att man slopar avgiftstaket för socialförsäkringsavgifter.

Jag vill för det första framhålla att slopandet av avgiftstaket saknar betydelse om företagarens årsinkomst understiger 75 000 kr. För det stora flertalet egenföretagare är det alltså likgiltigt om det finns ett avgiftstak eller inte.

Vad gäller marginals-katten för egenföretagare med högre inkomster vill jag påpeka att socialförsäkringsutskottet hemställt att riksdagen hos regeringen begär att två motioner – den ena f. ö. väckt av herr Magnusson själv – överlämnas till företagsskatteberedningen för övervägande. Båda motionerna berör frågan om hur egenföretagarnas socialförsäkringsavgifter skall beräknas. Riksdagen biföll i december förra året vad utskottet hemställt, och motionerna har i enlighet härmed överlämnats till företagsskatteberedningen. Regeringen avser att ta ställning till den aktuella frågan när beredningen lagt fram sitt förslag i saken.

Herr MAGNUSSON i Borås (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka finansministern för svaret på min fråga.

Egenföretagarnas arbetsgivaravgifter avdras ju inte i rörelsen utan först under allmänna avdrag. Därigenom blir det alltså en avgift på avgiften. Så länge avgifterna var relativt blygsamma blev förhöjningen gentemot de avgifter som utgår för anställda inte så stor. Men efter hand som skattetrycket ökat på de traditionella skatterna genom inflation och progressivitet och då vi under de senare åren fått årliga kraftiga stegringar i arbetsgivaravgifterna har förhållandet blivit ohållbart. Detta är ett resultat av de s. k. Hagaöverenskommelserna. Särskilt allvarligt har problemet blivit i år sedan man vid Haga II-överenskommelsen beslöt borttaga taket för socialförsäkringsavgifterna. Nu är det sista sambandet mellan förmåner och avgifter släppt, och det är sålunda inte fråga om något

Torsdagen den
5 februari 1976

*Om åtgärder för
att säkerställa
arbete åt anställda
vid Sonabs fabrik i
Lövånger*

annat än en ren beskattning. För blygsamma inkomster blir marginalskatterna nu 100 % och t. o. m. över detta.

Finansministerns sammankoppling i svaret av våra motioner med högre inkomsttagare bland egenföretagarna är felaktig. Alla egenföretagare drabbas av en avgift på avgiften genom att denna inte får dras av förrän under allmänna avdrag. Dessutom tillkommer inte sällan även förmögenhetsskatter. Vi vet att vederbörande egenföretagare många gånger får mycket litet över för att täcka sina levnadsomkostnader sedan skatter och avgifter betalats. Detta är alltså ett allvarligt problem.

Problemet är särskilt allvarligt med tanke på att det sedan gammalt i vårt land funnits en tradition att lagstiftningen skett med noggrannhet och efter ingående prövning. Det blir inga noggranna prövningar när överenskommelser träffas under nattliga överläggningar i kompromissernas tecken. Det är därför också bedrövligt att den lagstiftande församlingen sedan är beredd att fullfölja dessa överenskommelser.

Finansministern säger nu att motionerna har överlämnats till företagsskatteberedningen. Det har inte skett. Jag har så sent som i dag frågat dess sekretariat om detta, och det har ännu inte fått dessa motioner.

Herr finansministern STRÄNG:

Herr talman! Motionerna har gått från finansdepartementet. Om herr Magnusson i Borås frågar sekretariatet nu, får han nog beskedet att de har kommit in och blivit registrerade.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 5 Om åtgärder för att säkerställa arbete åt anställda vid Sonabs fabrik i Lövånger

Herr industriministern JOHANSSON erhöll ordet för att i ett sammanhang besvara dels fru *Wiklunds* (c), dels herr *Brännströms* (s) den 30 januari anmälda frågor, 1975/76:199 resp. 202, och anförde:

Herr talman! Fru Wiklund har frågat mig vilka åtgärder jag ämnar vidtaga för att säkerställa fortsatt arbete för de anställda vid AB Sonabs fabrik i Lövånger. Herr Brännström har frågat mig vilka åtgärder jag avser vidta för att motverka eller förhindra konsekvenserna av besluten om nedskärning vid Sonab i Lövånger. Jag besvarar frågorna i ett sammanhang.

Sonab har i dag verksamhet på tre platser i Sverige: Lövånger, Gävle och Vällingby. I Lövånger tillverkas huvudsakligen högtalare, kommunikationsradio samt personsökarsystem. Företaget har ca 960 anställda, varav ca 800 i Sverige. I Lövånger finns f. n. ca 260 anställda.

Sonab har de senaste åren redovisat betydande förluster. De åtgärder som hittills vidtagits har visat sig vara otillräckliga för att vända den ekonomiska utvecklingen. I en av Sonab företagen utredning föreslås

*Om åtgärder för
att säkerställa
arbete åt anställda
vid Sonabs fabrik i
Lövånger*

nu att företaget skall delas upp på två produktdivisioner, audio och kommunikation. Produktdivisionerna föreslås successivt övergå till självständiga företagsenheter. Lövångerfabriken förs till audio-divisionen. Kommunikationsdivisionen, som under år 1975 har förbättrat sitt resultat, övertar ansvaret för fabriken i Gävle. Dit lokaliserar successivt huvuddelen av divisionens produktion. Personökarutvecklingen, som i dag är lokaliserad till Vällingby, överförs till Gävle. Tillverkningen av kommunikationsradio och personökar-system i Lövånger flyttas till Gävlefabriken under år 1976. Därefter kvarstår Lövånger som ren audio-fabrik.

En arbetsgrupp skall tillsättas för att samordna ansträngningarna att finna en lösning på de sysselsättningsproblem som uppstår vid en personalreducering i Lövånger. I denna arbetsgrupp kommer att ingå representanter för Sonabs ledning, personalen, Skellefteå kommun, Statsföretag AB samt industridepartementet och arbetsmarknadsmyndigheterna. För att underlätta arbetsgruppens arbete kommer inga varsel om uppsägning att göras i Lövånger före den 1 maj 1976. Beslut om personalminskning och åtgärder för minimering av konsekvenserna vid en ev. personalminskning kommer att fattas först sedan arbetsgruppen har lagt fram förslag.

Jag har inhämtat att styrelsen för Statsföretag har fattat beslut som innebär att det inom Sonab utarbetade handlingsprogrammet skall ligga till grund för de fortsatta övervägandena om Sonabs framtid. Samrådsförfarandet kommer att bedrivas så, att de anställdas representanter kommer att beredas alla rimliga möjligheter att delta i de fortsatta övervägandena. Under hand har jag inhämtat att arbetstagarorganisationerna i denna fråga kommer att anlita utomstående ekonomisk expertis eller s. k. löntagarkonsult.

Jag har tidigare i riksdagen uttryckt den principiella inställningen att när det gäller statlig eller annan företagsamhet måste kravet ställas att alla möjligheter prövas för att så långt möjligt ge garantier för den sysselsättning man redan har eller skapa ny sysselsättning.

Fru WIKLUND. (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet för svaret. Jag noterar med tacksamhet att statsrådet är beredd att försöka rätta till det som har skett vid Sonab i Lövånger.

I det lilla samhället Lövånger, som är så helt beroende av Sonab, har styrelsebeslutet väckt både sorg och förbittring. Jag har träffat näringsidkare som hade den bestämda uppfattningen att om 150–180 personer vid Sonab kommer att entledigas, kommer det att leda till att också de själva måste upphöra med sin verksamhet. Spridningseffekterna är som ringar på vattnet, och ingen kan i dag förutse vad som egentligen kommer att hända, om inte en ersättningsindustri kan ordnas.

Jag har sammanträffat både med företagsledning och med fackets och personalklubbens företrädare vid Sonab. Högst på deras önskelista står en ersättningsindustri inom elektroniken, vilket är beroende på tjäns-

Torsdagen den
5 februari 1976

*Om åtgärder för
att säkerställa
arbete åt anställda
vid Sonabs fabrik i
Lövånger*

temännens utbildning, arbetstagersammansättning osv. Medelåldern vid företaget är endast 29 år – så gott som samtliga i farozonen är alltså helt unga familjer, och man kan ju bara tänka sig vad det betyder exempelvis för skolan.

För Skellefteå kommun är denna situation synnerligen bekymmersam. Som kommunal förtroendeman utgår jag ifrån att en ersättningsindustri måste komma till stånd.

En sak vill jag lägga statsrådet mycket varmt om hjärtat med anledning av den uppdelning av produktionen som signaleras här. Om det blir så att kommunikationsradion försvinner från Lövånger förlorar också de mest kvalificerade sina arbeten, och då är det viktigt att annan kvalificerad elektronik kommer dit i stället.

Det är inte stort mer än ett halvår sedan den senaste utbyggnaden firades med pompa, och inflyttningsvågen nådde då sin kulmen. Det 60-tal småhusägare som just fått sina hus inflyttningsklara – alla har inte fått det än – är naturligtvis väldigt oroade över sina ekonomiska åtaganden. De kan inte få hållas på sträckbänken på sådant sätt som har skett nu.

Fackklubbens ordförande sade till mig att den samrådsgrupp som har arbetat har getts felaktiga förutsättningar. Borde inte bättre undersökningar ha gjorts före ett sådant här beslut? Kravet på samråd och medinflytande innebär att man måste få rimlig tid att utreda frågan, eller hur?

Det är alltid svårt att göra riktiga bedömningar av efterfrågan på varor och produkter för framtiden. När man utifrån betraktar vad som är på gång i Sonab undgår man emellertid inte att undra, om det inte var en felbedömning att göra AGA-köpet. Det ställs alltid stora krav på företagens långsiktiga planeringar, och rimligen måste detta gälla också ett statligt företag.

Herr BRÄNNSTRÖM (s):

Herr talman! Jag ber att få tacka industriministern för svaret.

Jag tolkar det avsnitt där han beskriver Statsföretags ansvar så, att Statsföretag också skall ta det yttersta ägaransvaret i det här sammanhanget. Det innebär att man väljer en något annan väg än den Sonabs styrelse har valt när det gällt att handlägga frågan i det tidigare skedet men framför allt att man långsiktigt tar konsekvenserna av att ägaren–staten här har speciella hänsyn att ta till personal, till samhällsstruktur och till lokalisering.

Fru Wiklund har redan berört att samhället Lövånger i förhållande till storleken kanske är mer beroende av sin industri än många andra samhällen här i landet. Ungefär var tredje person i Lövånger är helt beroende av den sysselsättning som här ges. Det innebär också att en så stark förändring som här har förespeglats mycket hårt skulle påverka den samhällsstruktur som under senare år på kommunala initiativ och just med Sonab som bas så kraftigt har förbättrat samhället.

*Om åtgärder för
att säkerställa
arbete åt anställda
vid Sonabs fabrik i
Lövånger*

De 270 anställda som nu finns vid Sonab är dessutom i de yngre åldersgrupperna, med ett stort inslag av kvinnor.

Jag förutsätter att industriministern mycket noggrant följer den process som nu är på väg och att den arbetsgrupp som tillkommer – men som kanske borde ha tillkommit tidigare och fått en djupare förankring – också följer de här arbetsprinciperna och tar verklig hänsyn både till de krav som ställs av de enskilda människorna och, kanske främst, till de synpunkter som avgör hur ett sådant samhälle som Lövånger långsiktigt skall se ut.

Jag vill understryka ett par saker i sammanhanget. Man kanske i och för sig inte är särskilt betjänt av att kritisera vad som förevarit, men det går inte att helt underlåta att göra det. Det arbetssätt som hittills har präglat handläggningen av Sonabärendet får nog ändå anses ha inneburet en alltför dålig kontakt mellan företagets ansvariga och personalen och dess företrädare. Jag hoppas att de riktlinjer som nu är uppdragna kommer att eliminera den typen av hantering och jag förutsätter att Statsföretag och industriministern verkligen ser till att det målet nås.

Herr industriministern JOHANSSON:

Herr talman! Vi är helt överens om att nu är skyndsamhet av nöden. Arbetsgruppen är redan konstituerad i huvudsak, och jag vet att den har bestämt tid för sitt första sammanträde, som sker inom kort. De första kontakterna med andra företag, som här kanske skulle kunna bistå med etableringar, har redan tagits.

Då det gäller samrådsförfarandet har jag för företagsledningen framhållit det angelägna i kvalificerat samråd med de anställda. Jag har ju haft tillfälle att upplysa om att de anställda nu kommer att bli i tillfälle att anlita en löntagarkonsult i det fortsatta samrådsarbetet.

Fru WIKLUND (c):

Herr talman! Jag är glad över den positiva inställning som industriministern har gett till känna. Detta är en fråga som berör kommundelen Skellefteå starkt.

Vi har ju i hela Skellefteå kommun en betydande undersysselsättning bland kvinnorna. När den här industrin kom till, hälsades den därför med verkligt stor glädje. Av de 272 personer som i dag är anställda är 102 kvinnor. Jag tror knappast det finns någon annan industri i Norrland med så stor kvinnlig andel. Därför är det nödvändigt att alla ansträngningar görs för att detta verkligen skall få en lycklig lösning.

Det sorgliga är att redan efter AGA-köpet märktes i Lövånger en successiv överflyttning till Gävle och hur man prioriterade den fabriksens sortiment. I Lövånger stod det klart att någonting var i görningen, och det var ju inte särskilt roligt.

Herr BRÄNNSTRÖM (s):

Herr talman! Jag vill mycket hellre gå in på det som ligger framåt

Torsdagen den
5 februari 1976

*Om fortsatt
framställning av
THX-preparat*

i tiden än diskutera det som har varit. Vad som har varit är tillräckligt besvärligt ändå för de inblandade.

Det väsentliga är att kommunen, som ju har satsat – och är beredd att satsa försättningsvis – på samhället, också i den satsningen får det stöd som behövs från statsmakterna och då främst från Statsföretag och industridepartementet. Industriministerns uttalande tolkar jag så, att man här verkligen kommer att göra vad på ägaren-staten ankommer för att hjälpa till med den här utvecklingen.

Jag är medveten om att industrier kan genomgå processer som är besvärliga. Det väsentliga är då att man tillgriper de möjligheter och använder de resurser som finns för att motverka och helst också eliminera dessa problem.

Jag ser det så att Rune Johansson har gett oss förhoppning om att Statsföretag och departementet verkligen kommer att medverka till en positiv lösning för de anställda i Lövånger. Det ser jag som det viktigaste.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 6 Om fortsatt framställning av THX-preparat

Herr jordbruksministern LUNDKVIST erhöll ordet för att besvara herr Fågelsbos (c) den 30 januari anmälda fråga, 1975/76:201, till herr socialministern, och anförde:

Herr talman! Herr Fågelsbo har frågat socialministern om han är beredd att medverka till att dr Elis Sandberg även i fortsättningen får tillgång till den för hans verksamhet nödvändiga kalvbrässen på samma villkor som tidigare.

Frågan har överlämnas till mig för besvarande.

Livsmedelsverket har meddelat samtliga slakthus och kontrollslakterier att utlämnande av organ i samband med slakt får ske först efter genomförd besiktning och godkännande enligt gällande köttbedömningsföreskrifter. Om mottagaren har speciella krav på teknisk hantering, vilket är fallet i fråga om dr Sandberg, kan sådana tillgodoses efter samråd mellan slakteriledning och besiktningsveterinär, varvid hanteringen bör utföras av personal vid slakteriet enligt besiktningsveterinärens bestämmande och överinscende.

Herr FÅGELSBO (c):

Herr talman! Jag vill till statsrådet Lundkvist framföra ett tack för att jag har fått min fråga besvarad.

Förra onsdagen fick jag ett samtal hit till riksdagen från en dam här i Stockholm som var mycket upprörd, sedan hon genom massmedia fått meddelande om att livsmedelsverket fattat ett sådant beslut att det i fortsättningen skulle bli omöjligt för dr Sandberg att framställa THX-preparatet. Hon åberopade en väninna som var helt beroende av detta

preparat. Denna väninna var mycket sjuk. Hon hade tidigare sökt läkare men inte blivit bättre. Sedan hade hon genom THX återfått hälsan, och den som ringde sade till mig att om nu detta preparat stoppas skulle det komma att bli stora besvärligheter för väninnan.

Senare på dagen blev jag uppringd av en dam från Bergslagen. Det var något av ett nödrop. Denna dam berättade att hon hade en dotter som var diabetiker sedan elvaårsåldern. Dotterns syn blev sämre och sämre och hon sökte läkare – specialister – men ingenting hjälpte. Till sist blev hon praktiskt taget blind.

Och damen som ringde sade: Vad gör en förälder vid sådana tillfällen? Jo, man griper efter halmstrået. De åkte ner till dr Sandberg. Dottern var där i tre veckor, hon behandlades med THX och hon återfick synen. Hon är nu fullt frisk, även om hon fortfarande får ta THX, och hon kör bil, så allt är i sin ordning. Stoppas THX råkar hon säkerligen åter in i mörkret.

Mot den här bakgrunden måste jag ställa en delfråga till statsrådet Lundkvist: Inom vilket kompetensområde eller på vilken beslutsnivå i livsmedelsverket är det som ett sådant här stopp skall avgöras? Är det inom livsmedelsverkets styrelse eller är det inom direktionen?

Herr jordbruksministern LUNDKVIST:

Herr talman! I klarhetens intresse vill jag understryka att det är här inte fråga om något stopp när det gäller möjligheten för dr Sandberg att få tillgång till kalvbräss, utan det är fråga om att han liksom alla andra, som kan behöva ha tillgång till denna typ av organ för olika ändamål, måste följa de bestämmelser som livsmedelsverket har infört för att klara de hygieniska anspråken. Allt detta har väl också tydligt framgått av de kommentarer som följt efter det att beslutet fattats.

Herr FÅGELSBO (c):

Herr talman! Jag är tacksam för att statsrådet Lundkvist klart sagt ifrån att här är det inte fråga om något stopp. Av de meddelanden som lämnades i massmedia fick man ju intrycket att det gällde ett stopp.

Jag skulle kunna anföra flera exempel på samtal som jag har fått, men jag skall inte göra det efter detta klara svar. Jag vill i alla fall säga att jag hör till dem som har blivit litet illa berörda när man märkt vilken negativ attityd, för att inte säga arrogans, som företrädare för staten givit uttryck åt i offentliga sammanhang när det gäller THX och dr Sandberg.

Vi vet att forskningen har gått vidare och att det finns legitimerade läkare i vårt land som rekommenderar dr Sandberg. Jag kan återropa ytterligare ett fall, där föräldrarna till en flicka sökte sjukhusvård för flickan. Det var ett cancerfall. Man lyckades inte klara det; balanssvårigheter uppkom, och föräldrarna var faktiskt beredda på att flickan icke skulle överleva. Men vad hände då? Jo en legitimerad läkare ringde till dr Sandberg, och flickan fick komma ner till honom. Flickan är nu fullt frisk och behöver inte THX i fortsättningen.

*Om fortsatt
framställning av
THX-preparat*

Torsdagen den
5 februari 1976

*Om suppleantför-
delningen vid
kommunfullmäkti-
geval*

Jag hoppas att statsrådet ställer sig positiv till vidare forskning då det gäller THX.

Herr jordbruksministern LUNDKVIST:

Herr talman! Får jag ytterligare i klarhetens intresse säga att vad jag nu diskuterar inte är den medicinska sidan av saken för den ligger inte inom mitt kompetensområde. Vad jag har diskuterat är det svar jag lämnade på herr Fågelsbos fråga om möjligheten för dr Sandberg och andra att få tillgång till kalvbräss.

Livsmedelsverket har påpekat att de bestämmelser som livsmedelsverket fastställt av hygieniska skäl skall gälla vid utnyttjandet av bl. a. kalvbräss. Jag hoppas att frågeställaren och jag är överens om att det finns anledning för oss att upprätthålla höga anspråk och krav på hygien i sådana här sammanhang.

Herr FÅGELSBO (c):

Herr talman! Jag ställde ju ursprungligen min fråga till socialministern, inom vars område den senaste frågan hör hemma. Nu har jag fått svar av jordbruksministern eftersom bestämmelserna kommer från livsmedelsverket. I det senare fallet är jag naturligtvis helt överens med statsrådet.

Men jag vill sluta med att säga att prestige i alla fall inte får vara det som är avgörande för många människors hälsa.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 7 Om suppleantfördelningen vid kommunfullmäktigeval

Herr kommunministern GUSTAFSSON erhöll ordet för att besvara herr *Lekbergs* (s) den 30 januari anmälda fråga, 1975/76:205, och anförde:

Herr talman! Herr Lekberg har frågat mig om regeringen avser att lägga fram förslag inför 1976 års kommunalval om fördelningen av suppleanter vid kommunfullmäktigeval. Med gällande regler kan enligt frågeställaren den olägenheten uppstå, när parti går fram med endast en valsedel i valkretsindelad kommun, att kandidat, som av sitt parti har placerats långt ner på valsedeln, utses som förste suppleant i andra eller efterföljande valkretsar.

Efter samråd med chefen för justitiedepartementet får jag anföra följande:

Riksskatteverket har i en promemoria lagt fram förslag till modifierat system för att utse suppleanter för kommunfullmäktige. Förslaget innebär att den olägenhet som herr Lekberg påtalar undanröjs. Promemorian överlämnades i december 1975 till regeringen och remissbehandlas f. n. När remissinstansernas synpunkter föreligger kommer regeringen att pröva om förslag på grundval av promemorian kan föreläggas riksdagen i vår.

Herr LEKBERG (s):

Herr talman! Jag tackar kommunministern Hans Gustafsson för det positiva svaret på min fråga. Av svaret framgår klart att regeringen ämnar lägga fram förslag till vårens riksdag, vilket kommer att lösa de problem som jag har tagit upp i min fråga.

Jag tycker att det är ett värdefullt besked till de partier som just nu är i full färd med att arbeta fram sina valsedlar till höstens kommunfullmäktigeval.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 8 Föredrogs och hänvisades

Förslag

1975/76:13 till finansutskottet

§ 9 Föredrogs och hänvisades

Motioner

1975/76:2167 och 2168 till trafikutskottet

§ 10 Föredrogs och bifölls interpellationsframställningarna

1975/76:103 och 104.

§ 11 Allmänpolitisk debatt (forts.)

Herr MARCUSSON (s):

Herr talman! Jag skulle under några minuter vilja tala om att Västmanland under 1970-talet har fått vissa närings- och arbetsmarknadspolitiska problem.

Den aktiva regionalpolitik som skapats i Sverige har medfört att vi har fått en bättre ekonomisk, social och kulturell jämlikhet mellan människorna i skilda regioner. Detta upplever vi säkert alla som positivt. Det är inte minst det arbete där service och miljö är viktiga frågor, som har varit ledstjärnan i vår planering för denna regionalpolitik. Helt naturligt har dessa insatser varit inriktade på de delar av vårt land där obalansen har varit störst. Högt industrialiserade län som Västmanland har inte fått mycket till godo via samhällets åtgärder. Jag vill säga några ord angående det mest industrialiserade länet i vårt land för att ge litet bakgrund åt de problem som vi nu har och kanske framför allt skönjer i framtiden, om ingenting görs.

Under 1950-talet och större delen av 1960-talet var Västmanland ett av de befolkningsmässigt sett mest expansiva områdena i landet. Denna expansion grundade sig i första hand på vår industris snabbt ökade arbetskraftsbehov.

Det kraftiga suget från industrin avtog i mitten av 1960-talet, varefter industrin i stort sett har haft en oförändrad sysselsättningsnivå. Men

genom den utbyggnad av servicenäringarna som skedde fortsatte befolkningsökningen även under senare delen av 1960-talet. Därtill kan läggas att vi hade en ganska betydande byggnadsaktivitet.

Länet har sedan 1970-talets ingång drabbats av en icke obetydlig befolkningsavtappning. Det hänger i stor utsträckning samman med befolkningens struktur. Den tidigare kraftiga invandringen medförde att länet fick en ung befolkning och därmed höga födelsetal.

Under senare år har näringslivet inte kunnat expandera i takt med det ökade arbetskraftsutbudet. Därtill har kommit den allmänna obalans som under lång tid rått på länets arbetsmarknad, bl. a. den otillfredsställande differentieringen inom näringslivet. För att bevisa detta vill jag nämna att närmare 44 % av de sysselsatta i Västmanland arbetar inom industrin – riksgenomsnittet är 31 %. 63 % av dessa industrisysselsatta arbetar i företag som har mer än 500 anställda – där är medeltalet i riket 40 %.

Slutsatsen är att industrialiseringsgraden medför att andelen sysselsatta inom servicenäringarna är liten i jämförelse med den i det stora flertalet län. I de flesta av länets 11 kommuner svarar det dominerande företaget för mer än halva industrisysselsättningen. Fagersta och Skinnskatteberg är extremfall i fråga om ensidigt beroende av ett enda företag.

Arbetsmarknaden är utomordentligt ensidig. Antalet arbetstillfällen för kvinnor och för högre utbildade är helt otillräckligt. I fråga om statens utgifter till länen måste Västmanland betraktas som det mest billiga. Jag tänker då på löner, bidrag till företag, kommuner och enskilda, extra väganslag osv. Det är ett starkt urbaniserat län; 87 % av befolkningen bor i tätorter.

Västmanland kan alltså se tillbaka på en efterkrigstid med mycket god industrisysselsättning och mycket god tillgång till arbete. Detta har i sin tur inneburit att länet inte har utnyttjat statliga förmåner, som har behövts i andra delar av vårt land.

Men när befolkningsutvecklingen i Västmanland nu inte bara står still utan t. o. m. har en tendens att gå nedåt, har vi från Västmanland ansett det angeläget att inför riksdag och regering ge till känna våra icke alltför ljusa framtidsperspektiv.

Jag är övertygad om att alla har betraktat Västmanland som ett problemfritt län. Man har då naturligtvis sett till det växande befolkningstalet och industrin, som i huvudsak tillhört de expansiva branscherna. Vårt näringsliv kan inte uppvisa några speciella och dramatiska förändringar av den storlek som inträffat t. ex. inom textilindustrin i Norrköping och Borås, eller skoindustrin i Örebroregionen.

Gruvnedläggningarna i Norberg och tegelindustrins tillbakagång i Sallaregionen är dock branschförändringar som haft stor lokal betydelse. De strukturella problem som gör arbetsmarknadssituationen i Västmanland speciellt svårbemästrad yttrar sig i en kombination av brist och överskott på arbetskraft. De som drabbas är i första hand unga nyutbildade.

Denna situation är inte ny i vårt län. Det framgår bl. a. av den inrikes omflyttningen varje år alltsedan mitten av 1960-talet.

De stora flyttningsförluster som länet haft under senare år har till stor del bestått av ungdomar som nyss slutat skolan eller som befinner sig i den ålder där rörligheten är som störst – 20–30 år.

Den hastiga omställningen från expansion till befolkningsmässig stagnation, t. o. m. nedgång, medför ekonomiska påfrestningar för kommunerna och dåligt utnyttjande av den kapacitet som byggts upp. Bostadsbyggandet har halverats under en femårsperiod, och en fortsatt stagnation i folkmängden innebär att byggandet ytterligare drastiskt måste reduceras. Andelen outhyrda lägenheter i nyproduktionen har varit bland de högsta i vårt land.

De uppgifter som nu finns om produktionsutveckling och investeringar hos länets industri samt data om åldersstrukturen hos industrins realkapital i byggnader och maskiner ger oss anledning att känna en viss oro beträffande industrins möjligheter att svara mot anspråken på hög tillväxttakt.

Utvecklingen är inte positiv. Vi bedömer det i Västmanland så att det är speciellt angeläget att ge Sala- och Fagerstaregionerna direkt systerförstärkning, bl. a. på grund av regionernas ringa folkmängd.

Den förstärkning av lokaliseringslånet till Fagersta AB som vi glädjande nog fick för någon vecka sedan är viktig från många synpunkter, inte minst därför att näringslivet i denna region är speciellt sårbart.

Västerås- och Köpingsregionerna har en bredare bas i fråga om arbetsmarknad och service, men den strukturella obalansen gör sig ändå gällande i hög grad, vilket inte minst visar sig i de senaste årens flyttning rörelser. Dessa två regioner svarar för det mesta av flyttning förlusterna.

Länsstyrelsens handlingsprogram ger oss vissa kvantitativa mål för sysselsättningsutvecklingen. Det behövs minst 5 000 nya arbetstillfällen fram till 1980 och därefter ytterligare 10 000 fram till 1990.

Och detta enbart för att undvika en fortsatt nettoutflyttning och för att åstadkomma samma arbetsmöjligheter för kvinnorna i länet som för landet i övrigt.

Vi tror det skall bli möjligt att uppnå dessa målsättningar om tillgängliga medel ställs till förfogande inom ramen för regionalpolitik, för arbetsmarknadspolitik och näringspolitik.

Det är emellertid angeläget att länets förhållanden speciellt uppmärksammas av statsmakterna i samband med alla överväganden av betydelse för den regionala utvecklingen i vårt land. På grund av den snabba expansionen i Västmanlands län under åren 1945–1970 har vårt län inte tilldelats investeringsmedel till vägar och kommunikationer i samma utsträckning som de flesta andra län i landet.

Detta har inneburit att vårt vägnät är under all kritik i jämförelse med andra län i vårt land. I nuvarande situation betraktar vi det därför som mycket angeläget att vårt län tillförs extra resurser på detta område så

att vi kan komma i fatt andra regioner.

Vi anser nämligen, att investeringar i transportsektorn är av grundläggande betydelse för den näringspolitiska utvecklingen i vår region.

Ja, herr talman, jag skulle i några punkter vilja redovisa vilka frågor som är av största vikt för oss i Västmanland. Det är

att industrin i länet kan genomföra de investeringsplaner som finns och att projekt som förs fram till prövning av centrala myndigheter får en positiv bedömning;

att lokaliseringsstödet kan användas för industrins fortsatta utbyggnad, i första hand i norra länsdelen men även för viktiga punktinsatser i länet i övrigt;

att länets förhållanden beaktas i samband med statliga insatser för stålindustrins framtid;

att utbyggnaden av högskoleväsendet kan ske i vår region utan dröjsmål under former som är anpassade till den regionala arbetsmarknaden; och till sist

att länets förhållanden bättre kan tillgodoses vid utbyggnaden av gymnasial och annan utbildning och att länets vägar och kommunikationsväsende genomgår en ordentlig upprustning.

Herr talman! Jag förutsätter att dessa synpunkter beaktas i det kommande riksdagsarbetet.

I detta anförande instämde herrarna Mathsson i Fagersta (s) och Sundgren (s).

Herr PERSSON i Heden (c):

Herr talman! I det socialdemokratiska valmanifestet uttalas bl. a. att "folkets vilja till arbete är nationens viktigaste tillgång". Mycket riktigt – ingen opposition mot detta. Varje parti i detta land kan skriva under en sådan deklARATION.

Varje människas önskan till arbete måste infrias. Men nu är det inte så att denna folkets vilja till arbete kan tillfredställas överallt i landet. Vissa regioner är särskilt illa utsatta, och människorna där ser med bävan in i framtiden. Det går inte en dag utan att det sker uppsägningar, varsel om nedläggningar och friställningar. Detta är en ytterst allvarlig framtidsvy. I regioner med ensidigt näringsliv är det speciellt dystert. Som exempel kan nämnas Sjuhäradsbygden i Älvsborgs län, där tekoindustrin är den dominerande sysselsättningsindustrin och där läget är mer än bekymmersamt.

I dessa regioner – det kan jag försäkra – är folkets vilja till arbete högst påtaglig, jag vet att de från tekoindustrin friställda människorna inget hellre önskar än att få ett arbete. Men vad hjälper det socialdemokratiska valmanifestet "att folkets vilja till arbete är nationens viktigaste tillgång" när inget arbete finns att få?

Det går bra att skriva manifest. Men när det gäller åtgärder för att dessa manifest skall få verklighetsgrund har det i regeringskretsar varit

annorlunda. Det gäller inte minst tekoindustrin. År efter år har regeringen låtit dumpingimporten av tekovaror flöda in i landet. Hemmaindustrin har fått föra en ojämn kamp för sin tillvaro, och så har det blivit som det nu är – friställningar efter friställningar.

Herr Fälldin sade i går att det i vissa branscher råder kris. Ja, det är helt enkelt kris i vissa branscher. Tyvärr ville inte finansministern tro på detta, men det är i verkligheten så.

Det statligt ägda SweTeco lägger ut beställningar av tekoprodukter i andra länder mitt under den svåra arbetslösheten i tekoindustrin. Ett statligt företag, som finansieras med skattemedel, medverkar till hemmaindustrins nedgång så långt att den inte ens täcker en nödvändig beredskap med textila produkter. Detta är ytterst anmärkningsvärt.

Här måste till politiska åtgärder som påverkar den regionala utvecklingen. Den socialdemokratiska koncentrationspolitiken med centralisering av bebyggelsen och sysselsättningsindustrier har lett till att många människor i dag saknar ett arbete, fastän de inget hellre önskar än att få ett. Det har blivit en regional obalans med stora skillnader från bygd till bygd i fråga om sysselsättnings- och inkomstmöjligheter samt service. Centern kräver att målsättningen för regionalpolitiken måste vara så utformad att alla, oavsett bostadsort, skall ha ett arbete. Härigenom skapas också ett befolkningsunderlag som ger goda förutsättningar för en god service till människorna. På de redan stora orterna måste expansionstrycket minskas så att de sociala problemen minskar, miljön förbättras och trängselproblemen, inte minst i trafiken, elimineras.

Till en väl förd regionalpolitik hör också en bättre fördelning av bosättningen. Människorna har för att få en bättre boendemiljö alltmer sökt sig från storstadsområden ut till de mindre tätorterna. Ett växande intresse för bosättning i landsbygd och glesbygd är också markant. Det är nödvändigt med en bättre fördelning av bosättningen i landet.

För ett genomförande av en ändamålsenlig regionalpolitik, med ett fungerande näringsliv så att alla människor kan få ett arbete, fordras att trafikpolitiken är så utformad att transportförsörjningen är tryggad i landets alla delar. Tyvärr kan man inte säga att så är fallet i nuläget. Årets budgetproposition talar ett annat språk. De redan magra anslagen till vägnätet är för kommande budgetår reellt sett ytterligare försämrade, och i kommunikationsministerns äskanden föreslås ytterligare järnvägsnedläggelser. En försämring av kollektivtrafiken i synnerhet inom småorter håller på att ske.

Mångenstädes är vägnätet kraftigt nedslitet. Och med de nu föreslagna anslagen kommer ytterligare minskning av vägbyggnadsvolymen och även av underhållsarbeten att ske. Många vägar är i akut behov av ombyggnad. I synnerhet de mindre länsvägarna har en standard som inte bara från trafikekonomisk synpunkt utan framför allt från trafiksäkerhetssynpunkt är bristfällig. Nu är emellertid anslagsäskandena av den storleksordningen att en senareläggning av dessa ombyggnader måste ske. Underhållsarbetena är också eftersatta. Sådana viktiga under-

hållsarbeten som dikningar måste också senareläggas. Detta gör ju att vi får en ytterligare försämring av vägstandarden. Samma är förhållandet med beläggningsarbetena.

Låt mig, herr talman, ta ett enda exempel. Om väganlagen inte ökas i förhållande till budgetpropositionens, kommer vägverket i Älvsborgs län att tvingas senarelägga såväl ombyggnadsarbeten som underhållsarbeten. Samma är säkerligen förhållandet i flera andra län – vi har tidigare hört det i dag. Centern har i motioner till årets riksdag föreslagit ökade anslag till vägverket. Det är att hoppas att dessa förslag vinner kammarens gillande.

Utöver de av kommunikationsministern föreslagna järnvägsnedläggningarna har den 19 januari detta år statens järnvägar i brev till regeringen föreslagit nedläggning antingen av persontrafiken, godstrafiken eller båda delarna på inte mindre än 27 olika bandelar. Nu är det att hoppas att regeringen inte accepterar SJ:s förslag till dessa nedläggningar. Jag vill i sammanhanget vädja till kommunikationsministern att lägga denna skrivelse från SJ längst ned i lådan. Om SJ:s förslag skulle genomföras, kommer det redan ytterst hårt belastade vägnätet att i än högre grad utsättas för påfrestningar med försämrad standard och ökat antal trafikolyckor som följd.

Herr talman! Sammanfattningsvis vill jag sålunda framhålla att de regionalpolitiska medlen skall vara så utformade att näringslivet får möjlighet att trygga sysselsättningen i landets alla delar, så att man kan nå upp till målsättningen att alla som vill och kan arbeta också skall få ett arbete. Vidare att de regionalpolitiska medlen, som bl. a. består av lokaliseringsslån, sysselsättningsstöd, transportstöd och stödåtgärder för glesbygden, ytterligare förbättras. Trafikpolitiken måste förbättras, så att en god transportapparat i landets alla delar kan fungera på ett för människorna ändamålsenligt sätt, häri inbegripet att vägstandarden förbättras och kollektivtrafiken utbyggs.

Till sist: Om de små och medelstora företagen skall kunna fortleva och utvecklas, är det uteslutet att ytterligare belasta dessa med avgifter av skilda slag. Arbetsgivaravgiften, som i all synnerhet drabbar de arbetskraftsintensiva företagen särskilt hårt, måste utformas på ett annat sätt. Arbetsgivaravgiften stimulerar sannerligen inte dessa företag till ökad personalanställning och då inte heller till ökad möjlighet för människor att få ett arbete.

Herr NYGREN (s):

Herr talman! Håller den privata svenska stora och medelstora industrin på att ominåtgöra de av regering och riksdag fastställda målsättningarna för regional balans i vårt land? Anledningen till den frågan skall jag närmare utveckla i detta inlägg i årets remissdebatt. Men låt mig dessförinnan ställa en annan fråga: Hur skulle landsdelen Norrland ha sett ut i dag utan samhällets regionalpolitiska insatser?

Denna frågeställning kan vara särskilt aktuell våren 1976. Nu kan vi

summera tio år med den statliga lokaliseringspolitiska stödverksamheten, tio år med det statliga skatteutjämningsbidraget till kommuner och landsting och fem år med det statliga regionalpolitiska transportstödet. Genom dessa insatser har avståndsproblemet för varutransporter från Norrland minskat, kommuner och landsting har fått ekonomiska möjligheter att bygga upp en god service, och tiotusentals nya jobb har tillskapats med ett betydande samhällsstöd.

Resultatet av de samhällsinsatserna har vi kunnat avläsa bl. a. i att mångårig befolkningsnedgång vid det senaste årsskiftet har förbytt i plussiffror i samtliga fem Norrlandslän. Detta är den ljusa sidan av utvecklingen i Norrland de senaste åren – resultaten av den förda regionalpolitiken.

Men det finns alltså mörka moln över den utvecklingen. Dels finns bevis för att vi trots denna utveckling alltså har långt kvar till den regionala balans som är målet för de politiska insatserna. Dels har vi också nya och allvarliga hot emot balanssträvandena. Alltjämt är andelen arbetslösa mellan fyra och fem gånger så hög i skogslänen som den är i storstadslänen. Ännu är det långt kvar till dess vi kan tala om jämlika sysselsättningsmöjligheter för dem som bor i de nordliga delarna av vårt land i jämförelse med dem som bor i Syd- och Mellansverige. Ännu finns det många och stora hinder för den regionala balans som regeringen och riksdagen har uttalat sig för. Ett av de största i dag anser jag vara de enormt höga personresekostnaderna för långresor, som utgör ett av de största handikappena för dem som bor i de nordliga delarna av vårt land. På det området behövs samhällsinsatser för att vi även i det avscendet skall kunna göra Sverige rundare.

Nu väntar vi på förslag från regeringen om nya målsättningar och nya satsningar på sysselsättnings- och regionalpolitiken. Jag hoppas att det förslaget skall ta upp ökade insatser mot den ojämlika sysselsättningen och de orättvisa persontransportkostnaderna i vårt land.

Men det finns ett nytt problem i regionalpolitiken, som dykt upp de senaste åren, som kommit att med stor styrka verka i rakt motsatt riktning mot vad som är målsättningen för en bättre regional balans. Den problematiken svarar framför allt de stora och medelstora privata företagen för.

När regeringen föreslog att investeringsfonderna skulle släppas friare, för att stimulera den industriella utvecklingen, var vi säkert många som kände stor oro för att detta skulle leda till en satsning framför allt i de redan industriellt överhettade delarna av vårt land.

Nu kan vi konstatera att det har blivit så. Det ansvar för de regionalpolitiska målsättningarna som vi kunde ha hoppats att de privata stora och medelstora företagen med fondpengar skulle ha visat har man fullständigt struntat i. De två senaste åren – 1974 och 1975 – har den privata svenska industrin med fria investeringsfondsmedel inte satsat mer än ett par procent på industriutbyggnad i den tredjedel av vårt land som de två nordligaste länen Norrbotten och Västerbotten utgör. Drygt 4 mil-

jarder kronor varje år har man satsat i de sydligare delarna av landet.

Om man beaktar att den industriella utbyggnaden med investeringsfondsmedel under vart och ett av åren 1974 och 1975 haft en storlek som motsvarar tio års samhällssatsning på lokaliseringsmedel, känner man som norrslänning mycket stor oro för att vi genom den friare nyttjanderätten av investeringsfondsmedel nu snabbt är på väg mot en obalans i industriutbyggnaden i Sverige som kan bli ödesdiger för de regionalpolitiska målsättningarna. Om man bortser från de planer som Statsföretag nyligen har presenterat och som huvudsakligen innebär tillskapande av ny sysselsättning i Norrland och då särskilt i Norrbotten, inskränker sig utvecklingen av ny industriverksamhet i de övre delarna av vårt land i dag till några få nya företag som kunnat lockas till våra industricentranläggningar i Lycksele och Strömsund och till utveckling av redan befintlig Norrlandsindustri. Nylokalisering av privatägda företag eller utflyttning av enheter av svensk storindustri till Norrland – som särskilt finansministern för ett antal år sedan skickligt medverkade till genom investeringsfondsmedlens dirigerings – tillhör numera sällsyntheterna. Norrlänningarna har anledning att känna en betydande oro för den frihet i industriutbyggnaden som det privata näringslivet har bjudits under de senaste åren. Den friheten har sannerligen inte inneburit några framsteg för en politik med målsättningen att nå regional balans i vårt land:

Jag hoppas att regeringen i det förslag om regionalpolitiska styrmedel som man lovat att lägga fram för riksdagen under våren skall beakta den utveckling av industriverksamheten i vårt land som ägt rum under de senaste åren.

Till herr Persson i Heden skulle jag vilja säga att det sannerligen inte är regeringen som medverkar till koncentrationen av industriutbyggnaden i vårt land. Det är den privata svenska industrin, såvida den inte hårdhänt dirigeras från samhällets sida.

Om vi skall nå målsättningen med regionalpolitiken måste en fastare samhällsstyrning av industriutbyggnaden sättas in. Den privata industrin har inte visat sig ha det ansvar som man bl. a. från Industriförbundet så många gånger har talat om.

Herr SUNDGREN (s):

Herr talman! Det svenska samhället har under en historiskt sett kort tid förändrats från ett ekonomiskt primitivt agrarsamhälle till ett högt utvecklat industriland. Den transporttekniska utvecklingen har på ett avgörande sätt medverkat till denna utveckling. Kanalerna, järnvägen, bilen, flyget, elkraftsförsörjningen och telekommunikationerna har på ett drastiskt sätt ökat våra kommunikationsmöjligheter. Men den transporttekniska utvecklingen, som varit en av de avgörande faktorerna för den industriella strukturomvandlingen, har som bieffekt medverkat till en icke önskvärd regional obalans inom landet. Under senare år har man på olika sätt försökt att effektivisera regionalpolitiken. Kommunikatio-

nerna har då bl. a. i olika utredningar framhållits som viktiga regionalpolitiska styrmedel. Min uppfattning är dock att man hittills kanske underskattat kommunikationernas betydelse som styrmedel för en ökad regional balans i vårt land.

Jag vill i mitt anförande peka på en region med balansproblem, nämligen Mälardalen, där det finns såväl orter med överhettningsproblem som orter med stagnationsproblem. Mälarenregionen är ett av de mest trafikintensiva och svårplanerade områden som finns i vårt land. Det är nödvändigt att mer uppmärksamma det samband som finns mellan Storstockholms och de kringliggande länens utvecklingsfrågor. Mälardalen väster om Stockholm får inte – med eller utan utflyttade statliga verk – betraktas som ett reserv- och genomfartsområde utan måste inordnas i en helhetssyn för hela områdets framtida planering.

Transportsystemet är ryggraden i alla befolkningsskoncentrationer. Men det är en mycket dyrbar apparat när alltför många bilar och människor skall trängas om utrymmet, vilket inte minst invånarna inom Storstockholmsområdet fått erfara. Jag tror att det finns anledning att inför riksdagen på nytt aktualisera det projekt som tre forskare presenterade för några år sedan under namnet Städer i samverkan – exemplet Mälarstad. Som ett alternativ till ett förvuxet Storstockholm föreslog dessa forskare en integration av små och medelstora städer runt Mälaren, sammanknutna av snabba tågförbindelser. För de ca två miljonerna människor i Mälardalen skulle det kunna innebära en bättre boendemiljö, renare luft, mindre resbehov än i storstaden. Mälarstaden skulle bättre kunna erbjuda alternativ i arbeten, skolor, sjukvård och bostad. Många människor skulle finna sysselsättning på bostadsorten samtidigt som de inom ett rimligt reseavstånd hade rikt differentierade möjligheter till arbetstillfällen, utbildning och fritidsaktiviteter. Järnvägen är det transportmedel projektet Mälarstad bygger på, och järnvägen rymmer i sådana här sammanhang en omfattande utvecklingspotential.

En viss upprustning av spårstandarden och införande av fjärrblockering är åtgärder som redan vidtagits för att göra tågförbindelserna mellan Västerås och Stockholm snabbare. Det har på denna sträcka inneburit ett ökat antal tågresenärer. Om man förbättrar framkomstmöjligheterna på vissa delsträckor genom att anlägga dubbelspår kan ytterligare tidsvinster göras. Den del av en järnvägsring runt Mälaren där behoven av upprustning i dag är störst är på bandelarna Södertälje–Eskilstuna–Västerås, som i dag endast är godkända för hastigheter på upp till 90 km/tim.

SJ har såväl för innevarande år som i budgetpropositionen för 1976/77 fått kraftigt ökade investeringsanslag samt fick dessutom av sysselsättnings-skäl genom regeringens beslut i oktober och december 1975 medel för tidigareläggning av vissa anläggningsarbeten, beställningar av vagnar m. m. Det är min förhoppning att därmed möjliggörs vissa investeringar runt Mälaren i dubbelspår, planskilda korsningar, fjärrblockeringsnät och förbättrad spårstandard, så att vi successivt får allt snabbare tågförbin-

delser. Därmed tas viktiga steg mot förverkligandet av idén Mälarstad med snabbtåg i mitten av 1980-talet med hastigheter på ca 220 km/tim., vilket gör det möjligt att resa mellan orter runt Mälaren på samma tid som det tar att resa från en förort i Stockholm till centrum. Utöver fördelarna med snabba förbindelser vinner man den effekten att privatbilismen ökar mindre än vad den annars skulle gjort. Vi får dessutom en robustare arbetsmarknad och en rikt differentierad region, där vi lättare kan angripa de balansproblem som då och då uppstår på olika områden av samhällslivet.

Det jag hittills sagt har mest berört persontrafiken på järnväg inom Mälarregionen. Jag vill, innan jag slutar, framhålla det önskvärda i det att en ökande andel av godstransporterna förs över till järnväg. Det finns många skäl som talar för detta: trafiksäkerheten på våra landsvägar, energi- och miljöaspekter m. m. Jag tror att SJ i dag – och ännu mer i framtiden – har goda tekniska resurser för att lösa industrins transportproblem. Vissa containeranläggningar utnyttjas f. n. inte i tillräcklig omfattning. En väsentlig förutsättning för att SJ med större framgång skall kunna hävda sig i konkurrensen om godstransporterna torde vara att beslutsbefogenheterna decentraliseras till trafikområdena så långt som möjligt. SJ har f. n. långa beslutsvägar, vilket försvårat möjligheterna till en god och flexibel service och snabba besked. För att åstadkomma korta och snabba beslutsvägar borde det vara tänkbart att reducera antalet trafikområden samrt att i ansvarshänseende ställa trafikområdescheferna direkt under centralförvaltningen i Stockholm när det gäller ärenden rörande fraktavtal och liknande.

Det är min förhoppning att det kommande riksdagsarbetet skall ge järnvägstransporterna en mer framträdande plats i det svenska transportarbetet, och även om inte järnvägen kan bli hela svenska folkets järnväg i den bemärkelsen att alla människor har tillgång till järnväg på sin ort, så bör järnvägarna ändå kunna tjäna som pulsådor för landtransporterna i vårt land.

I detta anförande instämde herr Marcusson (s).

Fru LUDVIGSSON (s):

Herr talman! Det har redan sagts mycket om regional balans i denna debatt, och det har slagits fast att det är ett av samhällsverksamhetens mål att nå en sådan. Detta förutsätter, som också har sagts, ett samlat grepp över utvecklingen inom alla sektorer. Mål och medel inom t. ex. arbetsmarknadspolitiken, regionalpolitiken, trafikpolitiken, energi- och miljöpolitiken måste självklart vara så utformade att samspel mellan samhällssektorerna uppnås och att en fortsatt samhällsutveckling kan förverkligas under effektiva och harmoniska former.

Utvecklingen inom transportsektorn är av central betydelse när det gäller att forma vår framtida näringslivsstruktur och vårt framtida bostättningsmönster. Det starka sambandet mellan transportsektorn och

andra samhällssektorer ställer krav på samplanering och samordning. När vi nu eftersträvar en balanserad regional utveckling måste också fortsatta satsningar göras i trafiksystemet för att ge önskvärd utvecklingsstimulans på såväl den regionala som den lokala nivån.

Herr Sundgren har i sitt anförande nyss berört de besvärliga planerings- och utvecklingsproblem som finns i landskapen runt Mälaren. Jag har, herr talman, för avsikt att i fortsättningen uppehålla mig vid de speciella omständigheter som gör det ytterst angeläget att någonting händer på trafikområdet i Mälardalen och i Södermanlands län. Utvecklingen inom länets näringsliv har tidigare berörts i skilda sammanhang, och det har fastslagits att det beträffande både Eskilstunaregionen och andra delar av länet är nödvändigt med just ett samlat grepp för utvecklingsstimulans. Inom det socialdemokratiska partiet i Sörmland råder också en mycket positiv anda när det gäller att driva på utvecklingen och trygga samsättningen i länet. Glädjande nog har dessa strävanden även vunnit anslutning från övriga partier.

Vi har sedan länge påtalat olika brister i kommunikationerna. Vi ser emellertid den regionala trafikplanering som genomförts som mycket värdefull när det gäller att förbättra såväl persontrafiken som godstrafiken i länet. I planerna har målen för trafikförsörjningen redovisats och bristerna i nuvarande försörjning analyserats. Förslagen, som redovisats i trafikplanerna, kommer allmänt att innebära avsevärda förbättringar när det gäller tillgängligheten till allmänna kommunikationer. Det är nu angeläget att planerna på såväl personsidan som godssidan förverkligas. Jag vill i detta sammanhang starkt understryka länsstyrelsens förslag till dimensionering och lokalisering av terminalanläggningar i anslutning till godstrafiken. Det är viktigt inte minst från ekonomisk synpunkt att anpassa investeringar i trafikplaneringar så att de främjar ett effektivt utnyttjande av transportapparaten.

I anslutning till den regionala trafikplaneringen finns det på personsidan förhållanden inom länet som är värda att uppmärksamma. Jag tänker då bl. a. på trafikstandarden till och från Stockholmsområdet. För oss sörmlänningar är det angeläget att ha goda förbindelser med Stockholm. Huvudparten av länets kontakter utåt riktar sig till detta område. En stor del av befolkningen i länet har Stockholmsregionen som dagligt resmål för arbete eller service, det har de inventeringar som gjorts i samband med trafikplaneringen klart visat. Dessutom – det är också viktigt i sammanhanget – utgör vårt län en alltmer attraktiv boende- och rekreativmiljö för många människor i Storstockholmsområdet.

Vi har tidigare motionerat – bl. a. år 1974 – om behovet av ett förbättrat järnvägsnät inom länet. Med hänsyn till att så många är beroende av täta kontakter med huvudstaden är det mest angeläget att vi får snabbare och tätare förbindelser med Stockholm. Vi anser därför att en upprustning av vissa bandelar är nödvändig, t. ex. mellan Eskilstuna och Stockholm. Det gäller bl. a. rätning av banan, vilket skulle göra det möjligt att öka reshastigheten. En förbättring av denna förbindelse skulle vara av mycket

stort värde, inte minst för utvecklingen i Eskilstuna och Strängnäs kommuner. När det gäller den interregionala trafiken är det vidare angeläget med goda förbindelser mellan Eskilstuna, Västerås och Örebro, detta med hänsyn till att utvecklingen alltmer går i riktning mot ett gemensamt utnyttjande av befintliga utbildnings- och sjukvårdsresurser. Vi har tidigare från sörmlandshåll hävdat angelägenheten av en snabb förbindelse runt Mälaren. Behovet kvarstår – förstärkt, vågar jag påstå – och herr Sundgren har ju också nyss i sitt anförande varit inne på den frågan.

Behovet av tätare och snabbare förbindelser med Stockholmsområdet är starkt uttalat, men självfallet behöver vi för att trygga länets fortsatta utveckling även satsa på trafiken inom regionen. Det gäller här inte minst att förbättra den kollektiva trafiken. På socialdemokratisk sida anser vi det nödvändigt med ökade samhällliga insatser av olika slag. Kommuner och landsting måste känna sitt ansvar för länets invånare och medverka till att ge kollektivtrafiken ökad tillgänglighet. Det är vidare angeläget att kommuner och landsting medverkar till att göra prissättningen på trafik tjänsterna attraktiv. Kostnaderna för en standardförbättring inom länet måste enligt vår uppfattning bäras solidariskt av alla.

Fullföljandet av intentionerna på det regionala planet som konkretiserats i de regionala trafikplanerna kräver dock fortsatta insatser från statens sida förutom på kollektivtrafiken även på andra områden inom trafiksektorn. Det gäller t. ex. vissa angelägna vägprojekt inom länet där trafikfrågan är direkt styrande för den fortsatta kommunutvecklingen. Jag tänker här på förbindelserna mellan Eskilstuna och Strängnäs när det gäller såväl trafikutbud som vägstandard. Europaväg 3 har således på sträckan mellan Strängnäs och Eskilstuna en låg standard med korta siktsträckor. Trafiksäkerheten längs den aktuella vägsträckan är otillfredsställande, särskilt mot bakgrund av att resandet mellan Eskilstuna och Strängnäs är av stor omfattning. En betydande del av denna trafik består av arbetsresor samt resor till serviceinrättningar i Eskilstuna.

När det gäller angelägna vägprojekt tänker jag vidare på trafiksituationen vid Strängnäs. Riksväg 55, som har en mycket hög trafikintensitet, går f. n. genom Strängnäs centrum samt på en 40 år gammal rörlig bro över Strängnäsljärden. Bron är smal och har otillräcklig bärighet, och den har vid flera tillfällen haft skador som inneburit avstängning. Från trafiksäkerhetssynpunkt medför trafiken med tunga lastbilar på de smala gatorna genom den gamla bebyggelsen stora problem. Broöppningarna stör dessutom trafikrytmen och orsakar trafikstockningar. En förutsättning för att Strängnäs skall kunna fungera som centralort inom kommunen torde vara att den centrala delen befrias från genomfartstrafiken.

Bron och genomfartsleden vid Strängnäs är frågor som har en framträdande plats i länets långtidsplanering. Från socialdemokratiskt håll har vi sedan länge drivit bl. a. frågan om förbättringar av riksväg 55 vid Strängnäs. Vi beklagar att vägverket i sin flerårsplan inte delar vår uppfattning i fråga om prioritering av resurser. I den mån en ombyggnad inte kan ske med ianspråktagande av ordinarie vägpengar bör förutsätt-

ningarna att med s. k. beredskapsmedel genomföra åtgärder närmare undersökas och då främst den mycket angelägna upprustningen av riksväg 55 vid Strängnäs.

Avslutningsvis, herr talman, vill jag uttrycka en förhoppning om en fortsatt satsning på kollektivtrafiken. Jag vill också än en gång betona vikten av att den genom samhällsinsatser får chansen att hävda sig på prisområdet. Det är angeläget från jämlikhetssynpunkt i första hand, men det är också nödvändigt för att kollektiva färdmedel skall framstå som ett realistiskt alternativ till den egna bilen. Slutligen hoppas jag att den förbättrade kollektivtrafiken för Södermanlands del – det gäller både Eskilstuna- och Nyköpingsområdet – kommer att innebära bättre förbindelser med Stockholm.

Herr GERNANDT (c):

Herr talman! I debatten om sysselsättningsfrågorna måste vi – av ekonomiska skäl – skilja på två huvudformer av arbeten. Jag avser då de arbeten som i sin helhet *kostar* pengar att bedriva och de som i stället *inbringar* pengar.

Den huvudform som kostar pengar för enskilda människor och för samhället är de olika förvaltnings-, vård- och servicearbetena, som vi alla förvisso är i hög grad beroende av. Men den arbetsformen ger inte något nytillskott av pengar till landet. För att verkligen ha råd att utöka den sektorn är vi i högsta grad beroende av den andra huvudformen av arbete. Det är den varu- och tjänsteproducerande sektor som genom export kan öka storleken av vår totala försäljningsmarknad och förhoppningsvis tillföra vårt land en välståndsbevarande valutaökning.

Det är ju i huvudsak genom exportverksamheten som vårt hittillsvarande välstånd har kunnat uppnås och bibehållas. Det började omedelbart efter andra världskriget, då efterfrågan på den intakta svenska industrins produkter var mycket stor och den svenska tillgången på råvaror och elkraft var riklig och billig.

I dag är läget mera bekymmersamt. Det är inte alls svårt att tillverka mycket mer varor än vi framställer i dag. Här finns lokalutrymmen, maskiner och friställd arbetskraft som skulle räcka till en avsevärt utökad produktion. Men det är just det viktiga ordet *efterfrågan* som är nyckeln till våra exportmöjligheter.

Då vi i dag har bland världens högsta priser på våra varor – och inte gärna kan sänka lönekostnaderna – tvingas vi till att försöka *skapa* efterfrågan på våra traditionella produkter, dvs. att på nytt inrikta världsmarknadens intresse på de svenska produkterna.

Detta görs också genom de olika branschorganisationerna och genom statens olika exportfrämjande organ, i det att man på olika sätt visar upp sådant som svensk industri kan producera. Industrin försöker internt att anpassa sina produktpriser till världsmarknadspriserna, bl. a. genom rationalisering och viss omstrukturering. Detta hjälper till viss del men inte tillräckligt, eftersom hela den svenska hanteringskedjan från råva-

ruframställning till färdig produkt inkl. transporter, emballage m. m. fortfarande är bland världens dyrare procedurer. Rationaliseringen och omstruktureringen ställer samtidigt många människor utan arbete.

Inte minst inför locktonerna om god tillgång på kärnenergi tycks industrin börja satsa rätt kraftigt på automatisering av tillverkningsprocesserna. Man får ju investeringsbidrag till de nya automatmaskinerna, som i allt hastigare takt konstrueras och tillverkas av skickliga maskinleverantörer i och utom landet. Maskinen förutsättes arbeta snabbare, billigare och kanske mera perfekt än den mänskliga arbetskraften. Dessutom kostar den inte någon betungande arbetsgivaravgift. Men risken för minskning av antalet arbetstillfällen ökar ytterligare.

Vårt land behöver definitivt flera hundra tusen nya arbetstillfällen, och i första hand sådana som verkligen kan ge landet inkomster. Man säger ofta att nya arbetsplatser kostar några hundra tusen kronor per anställd att tillskapa, men så dyrbart behöver det visst inte vara. Det står tiotusentals maskiner av olika slag oanvända vid tusentals arbetsplatser över hela landet, och elkraften räcker gott till att driva dem med – särskilt om man gör de stora besparingar av energi som *kan* göras vid vissa processindustrier. Man skulle nästan kunna säga: Ju mer lättillgänglig elenergi, desto mer automatisering – ju mindre elenergi, desto mer behov av mänsklig arbetskraft. Det är främst de farliga, tunga och smutsiga arbetena som bör göras av industrirobotar och automater. Resten bör vi låta människorna sköta även i fortsättningen.

Men nu gäller det alltså att öka våra exportmöjligheter. Vad ledningen för mindreföretagen verkligen behöver först och främst är inte lånemöjligheter, investeringsbidrag och räntesänkning utan det är en säker avsettningsmarknad för sina produkter. Den stora osäkerheten inför framtiden är troligen den mest dämpande faktorn på entusiasmen och effektiviteten även hos de mest djärva och utvecklingsbara företag.

Om bara tilltron till framtiden och en säker efterfrågemarknad kan upptäckas och upprätthållas så vågar säkert flera småföretagare föra den sega kampen för sitt företag vidare.

Den dynamiska kraften hos landets många mindreföretag bör därför uppmuntras och stödjas även med andra medel än de rent ekonomiska. Och det är här som det behövs nya, rejäla hjälpinsatser, som inte kostar så mycket men kan ge återbäring i form av tusentals nya arbetstillfällen.

I stort sett gäller att mindreföretagen – hur skickliga och effektiva de än är – har mycket begränsade möjligheter att hävda sig på marknader i främmande länder. Ju mer avlägsna marknader – desto svårare att få kontakter och marknadskännedom. Och det är just marknadskännedom som behövs för att kunna svara upp mot det viktiga nyckelordet "efterfrågan".

De som vill exportera en produkt – den må vara hur attraktiv som helst på den svenska marknaden – gör en stor och dyrbar chansning, som tyvärr ofta misslyckas då man satsar på olika utlandsmarknader. Antingen råder ingen efterfrågan på just den produkten eller också finns

motsvarande produkt redan där, men till lägre pris eller bättre anpassad till just den marknaden. De svenska mindreföretagen vet nämligen inte tillräckligt mycket om efterfrågan, behov, önskemål och krav som råder på den tilltänkta marknaden. Deras produkt är vanligen anpassad till det egna företagets tillverkningsidéer, -metoder och allmänna inriktning inom Sverige.

Varan blir med andra ord producentanpassad. Men de varor som skall kunna ha framgång på världsmarknaden måste fylla resp. marknadsaktuella behov. De varor som vi vill exportera måste vara marknadsanpassade.

Att hjälpa mindreföretagen till kunskap om marknadsbehovet i olika delar av världen är kanske det allra viktigaste som kan göras för att främja exporten. Det innebär en form av återanpassning till den marknadssituation som rådde under den svenska exportindustrins glansperiod, då man arbetade helt i linje med rådande efterfrågan. Så gör våra storindustrier alltjämt. Genom sina organisationsenheter ute på världsmarknaden skaffar man sig kontinuerligt kunskap om vad som verkligen behövs på resp. marknad, och man tillverkar i stort sett inte några produkter som man inte har avsättning för.

För att underlätta för mindreföretagen – och därigenom skapa arbetstillfällen – bör man ge de mindre exportföretagen en avsevärt utökad teknisk exportservice av uppsökande karaktär. Man bör därför förstärka våra handelssekreterarkontor och övrig utlandsrepresentation med personal som är tekniskt, försäljningsmässigt och kreativt inriktad.

Dess uppgift bör vara att bokstavligen gå ut och söka efter lämpliga tillverkningsidéer och marknadsbehov. Om svenska exportprodukter skall anpassas till marknadsbehovet och efterfrågan så måste allt detta vara känt hos tillverkaren – och det är den mycket viktiga men ännu felande länken i mindreföretagens exportkedja.

Att förse våra världsmarknadsfrämmande mindreföretag med pålitliga tillverkningsförslag som slutgiltigt kan komma att leda till avsättning av den färdiga produkten – det är kanske viktigare än att i olika politiska utbud laborera med diverse ekonomiska räddningsbidrag. Hur mycket pengar som än erbjuds till vissa småföretag så kan dessa visserligen producera mera men inte *sälja* mera, om inte den rätta efterfrågan finns, dvs. att marknadsanpassningen sköts rätt. Det är inte alls svårt att tillverka varor. Svårigheten ligger som bekant i att sälja dem.

Landets mindreföretagare måste alltså snarast ges de viktiga informationer som en effektiv uppsökande marknadsinventering kan lämna. Jag har några år i följd med motioner försökt anvisa olika sätt att ge denna service. I år tycks motionen ha kommit på avvägar, men jag vill nämna att förra årets motion har nummer 1975:283, om någon läsare av protokollet skulle vara intresserad av innehållet. Vad gäller export av byggvaror får jag hänvisa till motionen 1975/76:1764.

Men en annan mycket viktig fråga för exporten gäller framställningen av nya, unika produkter. Det är alltså svårt att konkurrera när det gäller

allt fler av våra traditionella produkter. Snart tillverkar varje land sina egna kylskåp, spisar osv. till lägre priser än de svenska. Därför bör vår exportindustri satsa på framtagning av nya, unika produkter, vara först med dem på världsmarknaden och sälja så länge som det går.

Den konkurrensmöjligheten har vi genom landets många skickliga uppfinnare och en förhållandevis lätt anpassningsbar småindustri. Men för att åstadkomma goda resultat på det området måste landets seriösa uppfinnare och de innovativa mindreföretagen få en ännu bättre service med avseende på patentfrågor, möjlighet till experiment och modelltillverkning, tillgång till idébank osv. Verksamheten genom STU räcker inte på långa vägar för att fånga upp och hjälpa fram de tillverkningsvärda uppfinningsidéer som finns ute i landet. De bra företagarföreningarna gör god nytta – de dåliga har inte tillräcklig fantasi och skaparkraft för att ta vara på det exportmässigt värdefulla.

Det regionala utvecklingscentrum i Skellefteå är en fin försöksverksamhet, och det bör snarast skapas några center till i landet – nästa gärna i Västmanland, som är ett sedan gammalt känt stort industrilän men som har fått bekymmer med sysselsättningen. Jag har väckt en motion (1975/76:1765) som just handlar om Västmanland och industrin där.

Men vad som verkligen behövs i varje län är ett kollektivt industrihus där länets mindreföretagare, uppfinnare m. fl. kan samsas om utrymme och maskiner för att utföra experiment och försökstillverkning av tillverkningsvärda artiklar. Enskilda uppfinnare och småföretag med begränsad maskinutrustning har inte de resurser som erfordras för att tillverka en fungerande försöksmodell. Men ett gemensamt – kollektivt – industrihus, som kan vara en nedläggningshotad industri eller en handikappverkstad eller en yrkesskola, kan ge denna värdefulla hjälp till att skapa nya unika produkter för vår export. Den verksamheten bör alltså stödjas och uppmuntras.

Herr talman! Som siste talare då vi nu från avsnittet om arbetsmarknadsfrågor går över till sociala frågor kommer jag helt naturligt in på sjukdomssituationen. Den nya rekordnoteringen över 100 miljoner sjukdagar under år 1975 måste ses som en varningssignal. Produktions-, löne- och skattebortfallet uppgår till flera tiotal miljarder kronor, och mycket mänskligt lidande uppkommer.

Ännu är långt ifrån alla miljörisker och arbetsskador eliminerade. Ännu har strävandena till förebyggande verksamhet bara kommit en liten bit på väg. Den skickliga svenska sjukvården arbetar för högtryck men hinner inte med all erforderlig behandling. Alltför många människor köar i väntan på behandling. Det är en högst otillfredsställande situation. Men i grunden är det inte alls sjukvårdens fel att många människor får vänta. Grundfelet ligger i att det är alldeles för många människor som blir sjuka. Jag tillåter mig att upprepa detta: Det är tyvärr alldeles för många människor som blir sjuka och skadade.

De förebyggande åtgärderna måste förbättras, resurserna härtill måste förstärkas och samordnas. Det är nu tio år sedan jag först begagnade

ordet friskvård. Det är också tio år sedan jag framlade förslag om att samordna landets hälsovårdande myndigheter till ett hälsodepartement. 1975 har några läkare i skrift anfört att detta steg verkligen bör tas nu. Jag har föreslagit det i en motion i år (1975/76:752). Det nya ord som jag vill lansera i det sammanhanget är *hälsoskydd* i stället för hälsovård. Alla landets hälsoskyddande tjänstemän och organisationsenheter – det må gälla arbetarskyddsombud, hälsovårdsinspektörer, sköterskor, läkare eller andra – har f. n. minst fyra olika huvudmän i hälsoskyddsfrågor. Det är arbetarskyddsstyrelsen, livsmedelsverket samt delar av socialstyrelsen och naturvårdsverket.

Det kan aldrig bli någon riktig ordning på detta viktiga område – i varje fall inte någon riktig samordning – förrän man slår ihop de hälsoskyddande funktionerna till en väl samlad och effektivt målinriktad toppresurs. Den må gärna konkurrera med socialstyrelsen i vad gäller att hjälpa människor från sjukdom och skador, men socialstyrelsen har tillräckligt bekymmer med att hjälpa dem som redan har blivit sjuka.

Socialstyrelsen har f. ö. kanske dragit på sig extra bekymmer genom att inta en så avvisande hållning gentemot THX och andra naturmedel av olika slag än om man hade varit litet mer förstående för svenska folkets inställning till olika naturenliga medel och metoder.

Socialstyrelsens hållning kan naturligtvis betecknas som akademiskt rätlinjig, men den saknar av allt att döma den folkliga förankring som kan sägas överensstämma med en aktiv patientpolitik. Det bör äntligen göras klart för socialstyrelsens sjukvårdande del att sjukvården måste inrymma betydligt mer än högkvalitativ teknisk utrustning, starka kemiska läkemedel och skicklig, men alltför hårt rutinbelastad personal.

Man talar om psykosomatiskt betingade sjukdomar. Man erkänner förloppet psykisk och därmed senare total ohälsa. Man försöker att snabbt bota den somatiska delen – den kroppsliga sjukdomen – men hinner inte med att följa upp den psykiska återvägen till full hälsa. Den alltmer mekaniserade sjukvården tillgodoser troligen inte i tillräckligt hög grad de känslomässiga behov som många – och särskilt då sjuka – människor har. I det hänseendet lämnas de ofta till sig själva eller till att söka mera förstående medmänniskor. Där står då bl. a. den icke konventionella medicinen, de fria utövarna och hälsokosthandeln till tjänst. Det måste få anses som värdefullt att enskilda människor genom egna aktiviteter försöker behålla sin hälsa och t. o. m. bota sina krämpor.

Men att läka och bota upphör tyvärr alltmer att betraktas som en egen aktivitet och blir i allt högre grad läkarens och lasarettens uppgift. Den sjuka människan kommer i ökande omfattning att omhändertas av tekniska ingenjörprodukter och kemiska preparat. Sjukvården håller därmed på att förvandlas från en personlig tjänst av sjukvårdspersonalen till en teknisk produkt från en myndighet. På detta sätt förlorar människorna alltmer sin vilja och kraft att dra försorg om sig själva – sin egen hälsa – och till slut upphör de kanske helt att tro att ett självständigt handlande över huvud taget är önskvärt och möjligt. I stället för att

mobilisera patientens självläkande krafter och använda naturens egna läkemedel, förvandlar den moderna tekniska sjukvården patienten till en kraftlös och oförstående åskådare.

De kemiska syntetläkemedlen skall i många fall undertrycka den aktuella sjukdomens symtom: feber, bakterier vid infektion, lindra smärtor, reglera blodtryck m. m. Detta ger inte verklig läkning i den meningen att man stimulerar t. ex. sviktande organ till bättre funktion. Det fungerar i stället – i många fall – som en protes eller t. o. m. en beroendeskappare.

Ett verkligt läkemedel – ett terapeutikum – har en mera helhetsverkande process, på längre sikt. Det skall helst fungera som en impulsator till en naturlig självverkande funktion utan att inkräkta på den biologiska processen.

Vi vill från centerhåll alltså framhålla värdet av att bl. a. fortsätta försöken med THX enligt motion 1975/76:1238 och att äntligen få ett organ som i alla avseenden fungerar som ett hälsodepartment.

Fru KRISTENSSON (m):

Herr talman! Jag står som första talare under den allmänpolitiska debattens rubrik Social- och familjepolitik m. m. Det står också ett "m. m." och jag tänkte i huvudsak hålla mig till detta och i det begreppet inrymma brottsutvecklingen och rättstrygghetsfrågorna. Sammanhanget finns i alla fall mellan social- och familjepolitik och rättstrygghet. Därför är det måhända inte så ologiskt.

Jag skulle först vilja peka på den brottsutveckling som vi har upplevt den allra senaste tiden och notera att under sexmånadersperioden april – september 1975, jämfört med motsvarande tid 1974, har både våldsbrott och egendomsbrott visat väldigt stor ökning. Våldsbrotten ökade med inte mindre än 13 % och egendomsbrotten med 17 %. Om jag tar upp ett par specifika frågor inom ramen för egendomsbrott så visar statistiken att inbrotten i bostad ökade med 32 % och inbrott i källare och vindskontor med inte mindre än 46 %. Statistik får man naturligtvis ta med en nypa salt – det har vi från vårt håll gjort gällande i många sammanhang. Men om man ser brottsutvecklingen i ett längre perspektiv kan man ändå inte komma ifrån att det finns en tydligt markerad tendens till ökad brottslighet. Den inger oro och bör mana till ytterligare insatser.

I internationellt perspektiv ligger Sverige ganska illa till, om man ser till antalet brott per 100 000 invånare. Jag har uppgifter om att Storbritannien, Italien, Västtyskland och Österrike har 3 000–4 000 brott per 100 000 invånare, under det att vi här i Sverige kommer upp i närmare 8 000 brott per 100 000 invånare. Även om det kan sägas att det är en internationell tendens att brottsligheten ökar kan man alltså påstå att vi här i Sverige ändå ligger ganska illa till i detta hänseende.

Man hade kanske väntat sig att någon oro över denna utveckling skulle komma till uttryck i justitieministerns avdelning av budgetpropositionen. Men det saknas helt. I stället menar justitieministern att rättvisan inte längre får kosta vad den kostar. Man måste börja med en prioritering

av de åtgärder som samhället kan kosta på sig för att tillvarata rättskyddet. Jag skulle vilja ställa en motfråga: Får verkligen brottsligheten kosta de enskilda vad den kostar? Är inte det en mer vital fråga än frågan, vad samhället skall ha råd att satsa för resurser?

Lennart Geijer går också vidare med sin reformpolitik när det gäller avkriminalisering eller nedkriminalisering. Jag vill inte säga att vi i moderata samlingspartiet är negativa till en sådan utveckling i och för sig. Vi noterar t. ex. med stor tillfredsställelse att förslag nu äntligen framläggs om att avkriminalisera fylleri. Det är någonting som riksdagen begärt för länge sedan. Nu har vi äntligen ett förslag, och det tycker vi är utmärkt.

Men vi frågar oss varför det är så viktigt att avkriminalisera egendomsbrott när de riktar sig mot de enskilda, samtidigt som man skärper åtgärderna när det gäller att tillvarata samhällets intresse av att avgifter och skatter betalas till punkt och pricka. Jag vill understryka – jag tror det är nödvändigt att göra det – att vi icke försvarar skattebrott. Men vi hävdar att det måste bli balans i synen på brott mot enskilda och brott mot samhället.

Det senaste konkreta exemplet på regeringens syn på skyddet för enskilda mot egendomsbrott fick vi när man beslöt sig för att sänka straffet för flertalet inbrottsstöld i bostäder; de skall inte längre betraktas som grov stöld. Mot detta reagerade med all rätt hela borgerligheten, men socialdemokrater och kommunister röstade för regeringens förslag, och det blev riksdagens beslut. Att avkriminalisera eller som i detta fall sänka straffet för brott får man väl säga är en mycket originell åtgärd för att möta den stigande brottsligheten. Det hade varit lämpligare, tycker jag, att föreslå åtgärder som kunde minska antalet inbrottsstöld.

Det finns en sak som alla partier, tror jag, här i riksdagen är överens om, och det är vikten av att sätta in brottsförebyggande åtgärder. Om detta kan man tala både långt och vackert och säga bra saker. Men när man tänker efter vad brottsförebyggande åtgärder konkret innebär finner man att tyvärr också på den punkten en viss kritik kan riktas mot regeringen. För min personliga del anser jag att en sådan fråga som normbildningen i ett samhälle är av grundläggande betydelse. Jag påstår inte att det är regeringen som har huvudansvaret för den normupplösning som vi kan notera här i landet, men jag menar att regeringen dragit sitt strå till stacken, exempelvis när det gäller synen på snatterier och den information som gavs i samband med att snatterierna avkriminaliserades. Jag tror inte att man saklöst kan säga att nu spelar det inte längre någon roll med snatterier, bara det tillgripna håller sig under ett visst belopp.

Jag tror också att talet om att det är samhällets fel att någon begår brott är felaktigt och missvisande. Det ger på något sätt vid handen att man tar bort ansvaret från den enskilda människan för vad hon gör. Och det ansvaret måste i stället understrykas. Det är klart att man kan säga att samhället har felat, men då menar jag att det är den förda politiken

som har varit misslyckad i vissa hänseenden, exempelvis när det gäller att medvetet söka styra över från familjen till samhället ansvaret för barnens fostran. Även för skolans del har det obestridligen funnits svåra ordningsproblem som man inte heller har tacklat på ett tillfredsställande sätt.

Särskilt oroande är det, herr talman, att ungdomsbrottsligheten är den typ av brottslighet som i dag ökar allra mest. Jag tror därför att det är de misslyckade brottsförebyggande åtgärderna som är en del av förklaringen till den olyckliga utvecklingen.

Vi har från moderata samlingspartiet under flera år lagt fram förslag om varierande påföljder för ungdomsbrottslingar – påföljder som inte varit särskilt ingripande men som ändå skulle ha givit viss möjlighet till flexibilitet från domstolens sida när det gäller att utdöma påföljder. De förslagen har varje gång avvisats av regeringspartiet. Jag anser att det är nödvändigt att man nu tänker om så att man får större möjligheter att ingripa mot ungdomsbrottslingar i tid och så humant som möjligt men så att de ändå uppfattar det som en reaktion.

Justitieministern nämnde själv i en artikel häromdagen att 70–80 % av alla allvarliga brott bottnar i missbruksproblem. Tyvärr tror jag att han har rätt. Men min fråga är då: Vad har regeringen gjort för att sätta in motåtgärder, för att exempelvis söka hejda det svåra narkotikamissbruk som vi har i det här landet? Jag påstår att regeringen i huvudsak har gjort två saker: man har tillsatt utredningar på löpande band, den ena har avlöst den andra, och i övrigt har man sagt att man följer frågan med uppmärksamhet. Några konkreta förslag har man inte lagt fram. Många av de hänsynslösa vålds- och mordfall som vi läser om bottnar i just missbruksproblem. Då är det ganska ohyggligt att behöva konstatera att samhällets åtgärder för att förebygga denna typ av brott har varit otillräckliga.

Enligt min mening är det nödvändigt att vi skyddar gamla och svaga mot brott – vi måste skydda medborgarna i allmänhet men i synnerhet dem som har det besvärligt. Det förefaller emellertid som om justitieministern prioriterar åtgärder för att humanisera kriminalvården framför åtgärder för att skydda laglydiga medborgare mot brott. Det är väl en bristande balans som inte kan accepteras!

Om justitieministern hade haft tillfälle att komma till kammaren i dag skulle jag ha frågat honom om han innerst inne är särskilt nöjd med den utveckling som vi upplever. Och om han inte är nöjd måste man fråga: Varför fortsätter han då på den inslagna vägen som om den hade varit framgångsrik? Det har den ju inte varit. Är det därför inte nödvändigt att tänka om när det gäller de viktiga frågorna om rättstrygghet?

Hittills har det varit de borgerliga partierna som har drivit regeringen framför sig i dessa frågor, men nu är det verkligen dags att regeringspartiet prioriterar rättstrygghetsfrågorna på ett helt annat sätt än tidigare. En sak som är glädjande i detta sammanhang är att vi i dag kan konstatera

att alla de tre borgerliga partierna är helt eniga om att rättstrygghetsfrågorna måste prioriteras – den slutsatsen har man kunnat dra av den hittills förda allmänpolitiska debatten.

Nr 61

Torsdagen den
5 februari 1976

*Allmänpolitisk
debatt*

Fru FRÆNKEL (fp):

Herr talman! Per Ahlmark sade i sitt inledningsanförande i gårdagens debatt: "Vi kommer alla någon gång i ett läge där vi behöver andras omsorg: vi kan bli sjuka, ---." Kerstin Anér talade i sitt anförande om folkpartiets förslag om husläkare åt alla, om patientens rätt att känna trygghet vare sig man är gammal eller ung, om åtgärder för en mera personlig omvårdnad och mänsklig kontakt inom sjukvården.

För att man skall kunna åstadkomma detta fordras att rekryteringen och utbildningen av personal anpassas till kraven. I annat fall drabbas vårdpersonalen på ett sätt som gör dess situation fullständigt olidlig.

Jag vill här litet närmare gå in på personalsituationen, framför allt bristen på sjuksköterskor. Jag förutsätter därvid att man är införstådd med att jag i begreppet "sjuksköterska" inbegriper såväl manliga som kvinnliga.

Det råder i dag en stor brist på sjuksköterskor. Häromdagen kunde vi i dagstidningar läsa hur ett landsting i Västsverige stod inför tvånget att stänga en hel avdelning på grund av sköterskebrist. Det är alltså en situation som kan inträffa inte bara i semestertider.

Antalet sökande till sjuksköterskeskolornas grundutbildning ligger skyhögt över intagningskapaciteten. År 1974 sökte 6 162. Endast 1 680 togs in, alltså ungefär en fjärdedel. Och av den av riksdagen beviljade utbildningskapaciteten på 970 terminskurser utnyttjades endast 800. Det är förunderligt att regeringen inte tagit initiativ för att rätta till förhållandena så att alla utbildningsplatser har kunnat utnyttjas. För budgetåret 1976/77 föreslås fortfarande medel till 970 terminskurser. Det är enligt folkpartiets mening nödvändigt att riksdagen nu hos regeringen begär särskilda åtgärder så att den utbildningskapacitet som beviljas kan utnyttjas fullt ut.

Men behovet av vidareutbildade sjuksköterskor är mångdubbelt större än det antal som utbildas. Den bristen är verkligen ett allvarligt problem inom sjukvården.

Ibland har man försökt lösa problemet med personalbristen genom att utnyttja icke fullt utbildad personal. Det kan ha varit nödvändigt för att hålla ett sjukhus öppet, men det är sannerligen ingenting som är bra. Det skapar otrygghet för såväl den som vårdas som den som vårdar. Även sjukhuspersonal skall ha arbetstrygghet genom utbildning för det jobb den skall utföra.

När statsrådet i årets budgetproposition anvisar medel för 260 vidareutbildningskurser i stället för till de av SÖ och socialstyrelsen begärda 311 terminskurserna, hänvisas som vanligt till 1968 års riksdagsbeslut om riktlinjer för dimensioneringen av vidareutbildningen. Ungefär 70 % av de grundutbildade skall vidareutbildas. De återstående 30 % förutsätts

33

nu liksom 1968 avgå för att gifta sig och bilda eget hem. Men vi har ju i dag en annan arbetssituation för unga människor.

Enligt folkpartiets mening skall alla ha rätt till vidareutbildning. Ingen är färdigutbildad sjuksköterska förrän efter genomgången vidareutbildning. Utbildningssystemet bör därför byggas ut så att man klarar den målsättningen. Riksdagen bör alltså anta nya riktlinjer för dimensioneringen.

Inte heller den medgivna utbildningskapaciteten för vidareutbildning har utnyttjats fullständigt under tidigare år. Ett fel kan vara intagningsförfarandet. Varför hårdnackat vägra att försöka tillämpa ett kösystem? Ansökningarna bör sändas till en central enhet, som sedan överför resp. ansökningar lokalt eller regionalt dit där utbildningen ges. Därigenom skulle dubbelansökningar elimineras, likaså inkallande av reserver i sista stund innan utbildningen skall börja. Det kan sannerligen vara svårt att med kort varsel rycka in som reserv framför allt till en skola som ligger utanför hemorten.

Jag är väl medveten om att bristen på praktikplatser utgör ett stort problem för en utökad vårdutbildning på alla stadier. För att snabbt kunna öka utbildningskapaciteten är det därför nödvändigt att socialstyrelsen åtminstone tillfälligt ändrar praktikförhållandena. Detta bör gälla inom såväl grund- som vidareutbildningen.

Förvärvsintensiteten bland sjuksköterskorna är extremt låg. Enligt socialstyrelsens statistik var 1965 37,7 % av alla sjuksköterskor helaktiva, 1973 endast 33,9 %. Det kan inte bara vara en lönefråga, även om löneinsatser är viktiga. Det måste lika mycket vara fråga om arbetsmiljön och om service till sjuksköterskorna, t. ex. genom en ökad barnomsorg. Sjuksköterskan sliter hårt, har stort ansvar och hinner inte ge patienter den personliga omvårdnad som hon önskar ge dem och är utbildad för.

Besvärligast och tyngst är det inom långtidsvården med ofta gamla och svårt sjuka patienter. Inom Stockholms landstingsområde finns enligt uppgift 1 000 långvårdspatienter över 90 år. Man kan räkna med att åldringarnas antal stiger i hela landet, och jag frågar: Vem vill förneka att de gamla har rätt till en god omvårdnad?

En sjuksköterska på en långvårdsavdelning med gamla höjde häromdagen ett nödrop i en insändare. Hon kallade sig och sina kolleger för sjukvårdens gruvarbetare. Varför kan man inte ge oss kortare arbetsdagar utan att skära ned lönen, frågade hon, och en tidigare pensionering? Ja, kanske vore ett flexibelt löne- och pensionssystem en möjlighet att bättre klara den tunga långtidsvården.

Den som arbetar inom sjukvården har ett hårt, stressande och ansvarsfullt arbete. Effekten av arbetstidsförkortningen har slagit snett och därigenom drabbat både personal och patienter och ofta lett till hårdare arbetsprogram för de anställda och därmed sämre kontakt med patienter.

Herr talman! Riksdagen har ett stort ansvar för en utökning och förbättring av utbildningen för sjukvårdspersonalen och en förbättring av deras arbetsmiljö, så att den enskilde stimuleras att ta arbete och stanna

inom vårddyrket. Därigenom kan man skapa en mänskligare vård med större mänsklig förståelse och kontakt.

Herr GUSTAVSSON i Alvesta (c):

Herr talman! Trygghet, frihet och valmöjligheter är väsentliga ting som centern i sitt arbete vill förena. Detta innebär att vi gemensamt måste lösa väsentliga uppgifter. Skall vi kunna göra det måste det finnas solidaritet människor emellan. Men det måste också finnas utrymme för personligt ansvarstagande. Vi har ofta från socialdemokratiskt håll hört att samhället klarar allt. Till det vill jag säga: Vi klarar inte samhället och vi klarar inte demokratin, om inte den enskilda individen känner ett ansvar. Men vi klarar heller inte problemen, om grupper i samhället känner sig utstötta, känner sig orättvist behandlade – inte känner gemenskap med sin omgivning. Orättvisor föder agg, agg föder våld och våldet kan ta sig uttryck i de mest absurda handlingar.

I centerns partiprogram slås fast att vi utifrån grundsatsen om alla människors lika värde arbetar för att skapa ett samhälle där alla skall känna emotionell trygghet – ett samhälle där gemenskap, personligt engagemang och ansvarstagande stimuleras och där alla garanteras ekonomisk grundtrygghet.

Vid årsskiftet fanns i Dagens Nyheter en intervju med statsminister Olof Palme. Han avslutade denna med att uttala behovet av ökad gemenskap människor emellan. Det är bra att statsministern inser detta behov, men samtidigt uttalade han sin övertygelse att det är socialismen allena som är vägen för att nå denna ökade gemenskap.

Hur är det då beställt med den mänskliga gemenskapen efter alla dessa år av socialdemokratiskt styre? Har vi efter ett 45-årigt socialdemokratiskt styre fått en ökad gemenskap i vårt samhälle? Jag vill svara nej på den frågan. Vi har ökat vår ekonomiska standard, men samtidigt har för stora grupper den sociala välfärden i dess vidaste bemärkelse, den trygghet människor upplever genom goda mänskliga kontakter, minskat. Det är ingen liten grupp av vår befolkning som känner denna otrygghet. Jag har under många års arbete med sociala frågor mött detta.

Vad är då anledningen till den utvecklingen i samhället? En starkt bidragande orsak är den koncentrationsprocess som drivits fram under de senaste årtiondena. Denna process och den befolkningsomflyttning som följt i dess spår har skapat svårigheter för många människor. För många har detta betytt kontaktlöshet, otrivsel, brist på gemenskap. Släktskap och gemenskap i de gamla miljöerna har brutits sönder utan att ersättas med en ny gemenskap. Det är inte alla som besitter den psykiska styrkan att klara en sådan omställning.

Den snabba utbyggnaden i expansionsorterna har också inneburit att man inte hunnit med nödvändig utbyggnad av social och kulturell service. Detta har inte minst drabbat barn och ungdom. De ungdomsproblem som så ofta rapporterats, inte minst från de sterila bostadsområdena, skall vi inte förvånas över. Sannolikt kommer de inte att minska, utan

i stället att öka åren framöver. 1960-talets koncentrationspolitik får dyrt betalas, inte endast genom skattepengar, utan av tusentals människor som kommit på livets skuggsida. Utslagningen på arbetsplatsen börjar för många av dessa människor innan de har kommit i beröring med arbetslivet!

Denna utveckling har vidare resulterat i minskade och ibland obefintliga kontakter mellan olika generationer och samhällsskikt. Expansionsorterna har inte hunnit med utbyggnaden av olika serviceinrättningar, skolor och vårdmöjligheter. Människorna har inte getts möjlighet att växa ihop i en aktiv invånargemenskap.

I flera regioner och deras glesbygder har folkavflyttningen inneburit minskat befolkningsunderlag, vilket ryckt undan grunden för service, kommunikationer, undervisning och andra väsentliga ting för människornas tillvaro och gemenskap. Utvecklingen har lett till att människor har sökt kompensera bristen på emotionell trygghet med materiella ting. Statusjakt och konsumtionshets har inneburit att ansvaret för och solidariteten med människor inte riktigt passar in i mönstret. Om det inte finns en gemenskapskänsla, om det är ovidkommande för mig hur min medmänniska har det, då blir samhället otrivsamt – det blir fattigt mitt i överflödet.

Detta slår hårt mot alla dem som inte orkar med i jakten på materiella ting och inte orkar vara hundraprocentigt produktiva. Så har samhället måst vidta olika åtgärder på det sociala området för att rätta till de skador som uppstått på grund av att det centraliserade samhället inte tagit nödvändig hänsyn till individens behov och möjligheter att fungera när det har planerats.

För att återknyta till statsministerns nyårsuttalande vill jag upprepa: Vi skapar inte gemenskap genom socialismen. Den socialism som Palme företräder har drivit en koncentrationspolitik som inte är oskyldig till dagens samhällsproblem. Eftersom den socialism som socialdemokraterna har utövat i 45 år inte har skapat den gemenskap människor emellan som är önskvärd, vill jag fråga statsministern vad det är för en socialistisk mönsterstat han vill skapa som skulle ge oss den gemenskap han talade om i sin nyårsintervju. Det skulle vara mycket värdefullt att få ett svar på den frågan.

Naturligtvis låter det bra att tala om vilka insatser på det sociala fältet som görs för att hjälpa. Men det är bättre att förebygga. Det hjälper inte att bara registrera problemen och konstatera att de finns. Det är också viktigt att man analyserar orsakerna till dem. Vi måste inrikta vårt samhälle på att förebygga uppkomsten av sociala problem och att skapa ett samhälle där trygghet och gemenskap utgör grunden. Har vi det som utgångspunkt kommer vi fram till att om människor skall fungera i samhället och känna trygghet – materiellt och emotionellt – måste vissa grundläggande behov tillgodoses, att människor har behov av goda miljöer som utformas med utgångspunkt i människors psykiska, fysiska och sociala förutsättningar samt att alla behöver mänsklig gemenskap och

möjligheter att utveckla sin personlighet och känna samhörighet och uppskattning. Om inte samhället kan tillgodose dessa grundläggande behov hos människorna får vi störningar och problem.

Utvecklingen har klart visat att det av socialdemokraterna omhuldade centraliserade samhället inte klarar av uppgiften att tillgodose dessa grundläggande behov. Den uppgiften kan klaras endast i det decentraliserade samhället, ett samhälle där människorna känner medinflytande och gemenskap. Den gemenskapen måste barn och föräldrar få möjlighet att utveckla. Det är föräldrarna som har ansvaret för barnens vård och utveckling, men samhället måste skapa förutsättningarna för föräldrarna att fullgöra denna viktiga uppgift och ge dem sitt stöd på olika områden. Det måste ges möjligheter för föräldrarna att få uppleva den stimulerande uppgiften att följa ett barns utveckling under småbarnsperioden, under skolåldern och upp till vuxen ålder. För föräldrarna den möjligheten är förutsättningarna goda för bra relationer och en helt annan öppenhet mellan föräldrar och barn under besvärliga tonårsperioder. Därmed skulle många av de ungdomsproblem som vi nu har aldrig behöva uppkomma.

Det är med utgångspunkten att centern vill skapa goda förutsättningar för barnens uppväxt som vi har lagt fram vårt familjepolitiska program. De tre första åren i ett barns liv anses som grundläggande för personlighetsutvecklingen. Av allra största betydelse för barnets utveckling under dessa år är möjligheterna till en omfattande föräldrakontakt. Det är därför angeläget att man på alla sätt underlättar för föräldrarna att ägna så stor tid som möjligt åt sina barn. Vi vet också att många föräldrar önskar själva svara för barnens omvårdnad under dessa betydelsefulla år. Andra föräldrar önskar förkorta sin arbetstid eller arbeta deltid. Därigenom kan de ägna en stor del av dagen åt barnen, utan att för den skull släppa kontakten med förvärvslivet. För att föräldrarna själva skall kunna avgöra hur de vill fördela sin tid mellan förvärvsarbete och arbete i hemmet med barnens omvårdnad är det enligt centerpartiets uppfattning nödvändigt att införa ett vårdnadsbidrag. Därigenom skulle man kunna hjälpa många familjer över den ekonomiska tröskel som det innebär att avstå från förvärvsarbete helt eller delvis. Vårdnadsbidrag skall enligt centerpartiets förslag utgå till alla familjer med barn under tre år under den tid då ersättningen från föräldraförsäkringen ej utgår. Vårdnadsbidraget bör utgå med ett belopp som motsvarar en fjärdedel av lönen för en normalinkomsttagare. Detta svarar mot det inkomstbortfall som uppkommer för en normalinkomsttagare när någon av föräldrarna utnyttjar rätten till sex timmars arbetsdag för småbarnsföräldrar. I dagens löneläge skulle detta innebära att vårdnadsbidraget bör vara 10 000 kr. per år. Vårdnadsbidraget är att betrakta som ersättning för det arbete man utför med vården av de egna barnen, och därför skall det liksom andra arbetsinkomster beskattas och ligga till grund för beräkning av ATP-poäng.

Detta är, som Thorbjörn Fälldin slog fast i gårdagens debatt, en familjepolitik som ger trygghet för barnen och valmöjligheter åt föräldrarna.

Inriktningen av centerns familjepolitik är klart redovisad. Vårdnadsbidragets finansiering är ordnad. Inget annat parti har givit så klara besked om sin familjepolitik. Vårt förslag om vårdnadsbidrag, som vi förde fram första gången 1964, har år efter år fått allt större uppslutning. Också folkpartiet och moderaterna vill nu införa vårdnadsbidrag. Bara socialdemokraterna har inte givit något klart besked om familjepolitiken. Vi har endast mött de mest negativa reaktioner. Det är hög tid att även socialdemokraterna ger några positiva besked.

Herr talman! Barnens rätt till goda uppväxtförhållanden är – vilket jag har givit uttryck för i mitt anförande – utgångspunkten för centerns förslag till åtgärder på det familjepolitiska området.

Fru LANTZ (vpk):

Herr talman! Själva ordet familjepolitik är egentligen missvisande. Det finns ingen familjepolitik. Det finns däremot en stor och allmän social fördelningsfråga i samhället. Men den berör inte bara hushåll med barn. Den har betydelse för alla människor som är drabbade av de ekonomiska och sociala orättvisorna i samhället. Dessa orättvisor kan drabba människorna i deras egenskap av lågavlönade, utslagna, arbetslösa eller handikappade. Orättvisorna kan drabba dem därför att de är kvinnor. Man kan drabbas oavsett om man är ensamstående eller lever i en familjegemenskap. Man kan drabbas av de särskilda påfrestningar som det innebär att vara barn – barn i en torftig miljö eller barn i ett samhälle som prioriterar kommersiella och profitinriktade verksamheter på barnomsorgens bekostnad.

När man strider för barnens rättigheter är det ett led i striden mot klasssamhällets orättvisor i allmänhet. Det kan vara skäl att understryka detta. När särskilt de borgerliga talar om s. k. familjepolitik spekulerar de i konservativa stämningar och i en idealisering av den gamla, könsrollspräglade parfamiljen. Avslöjande för denna valpolitiska cynism är t. ex. det faktum att ingen ensamförälder någonsin skulle kunna leva på de borgerligas vårdnadsbidrag.

I den tidiga debatten om barnomsorg var daghem och fritidshem mer en tillsynsform för barnen medan modern förvärvsarbetade. Nu diskuteras en utbyggnad av barnomsorgen för barnets egen skull. Barnomsorgen skall ge alla barn en lika möjlighet till utveckling, socialt, emotionellt och intellektuellt i en anpassad barnmiljö. Därav följer kravet att alla barn skall ha rätt till en plats på barnstuga alldeles oavsett om modern förvärvsarbetar eller inte.

Barnomsorgsgruppen har haft i uppdrag att beräkna antalet barn med s. k. särskilda behov. Med barn med särskilda behov menas barn som har ett språkligt, socialt, fysiskt eller psykiskt handikapp och som därför för sin utveckling i hög grad är beroende av en plats på barnstuga. Undersökningar som har gjorts i några nya bostadsområden visar att mellan 25 och 40 % av barnen i fyraårsåldern har särskilda behov. Resultatet från barnomsorgsgruppen visar att inte mindre än 25 % – alltså en fjär-

dedel – av alla fyraåringar i Haninge kommun behöver daghemsplats av samma orsak. Det kan nämnas att i Västra Flemingsberg i min hemkommun, Huddinge, där f. ö. 80 % av lågstadiet barnen är invandrabarn, utgörs hälften av daghemskön av barn med särskilda behov.

Alla förskolebarn skall ha rätt till daghemsplats. Det är naturligt att ställa det kravet, inte minst med tanke på det stora barnantal som för sin egen skull har särskilt behov av daghemsplats. Vänsterpartiet kommunisterna kräver att 50 000 barnstugeplatser skall byggas varje år till dess målet är uppnått: alla barns rätt till daghemsplats. Men det behövs inte bara en kvantitativ utan också en kvalitativ utbyggnad av barnomsorgen. Högre personaltäthet, mindre barnstugor, mindre barngrupper och barnstugor nära hemmet är några kvalitetskrav som vänsterpartiet kommunisterna under många år har ställt.

Även om daghem skall byggas för barnens skull, måste i en första etapp av utbyggnaden de förvärvsarbetande kvinnornas behov av tillgång till barnomsorg tillgodoses. Det beräknas att ungefär 420 000 förskolebarn har förvärvsarbetande mödrar. Förvärvsbenägenheten hos kvinnor har ökat starkt under den senaste tioårsperioden. Alldeles särskilt har förvärvsfrekvensen ökat för kvinnor med barn under två år. 1965 var 37 % av småbarnsmödrarna sysselsatta mot 57 % 1975. Kvinnornas önskan att förvärvsarbeta måste respekteras, och deras rättmätiga krav på en god barnomsorg måste tillgodoses. Man kan av förslaget om 100 000 nya daghemsplatser på fem år skönja ett om än svagt uppvaknande hos regeringen inför kvinnornas och barnens behov av omsorg.

De borgerliga partierna vinkar med olika former av vårdnadsbidrag. Men det går nog inte så lätt att köpa kvinnorna tillbaka till hemmen för ett bidrag, som inte ens uppgår till en fjärdedel av en normalinkomst. Efter många års kamp för att komma ut på arbetsmarknaden trots dålig barnomsorg vänder inte kvinnorna så lätt tillbaka till spisen. Vårdnadsbidraget är ett konservativt och kvinnofientligt påfund för att försöka konservera kvinnans ställning i samhället. Vänsterpartiet kommunisterna säger nej till alla påfund som är menade att stoppa kvinnans utveckling mot ekonomiskt och socialt oberoende.

Förutom utbyggnaden av barnomsorgen är frågan om arbetstidens förkortning den viktigaste familjepolitiska reformen. Vänsterpartiet kommunisterna har föreslagit en planmässig nedtrappning av arbetstiden för alla så att sextimmarsdagen är genomförd 1980. Det är i och för sig ganska uppenbart att just småbarnsföräldrar och deras barn är en av de grupper i samhället som mest behöver en arbetstidsförkortning. Men vänsterpartiet kommunisterna kan inte acceptera en särlösning för småbarnsföräldrar, då det kan förväntas att en sådan skulle förvärpa kvinnans redan nu diskriminerade roll på arbetsmarknaden. Man får nämligen förutsätta att det är kvinnorna som blir de s. k. sextimmarsmänniskorna. Särbehandling efter kön är en mycket tvivelaktig princip.

I ett socialistiskt samhälle med en planmässig övergripande syn på arbetsförhållanden och sociala behov uppkommer inga konflikter och

prioriteringar av detta slag. I ett socialistiskt samhälle finns både de ekonomiska och sociala resurserna. I Kristianstadsundersökningen ställdes frågan: Vad skulle ni göra av den ökade fritiden vid en sextimmarsdag? De flesta svarade att de skulle göra mer av det som de redan gjorde. Det innebär att kvinnorna skulle ägna sig än mer åt hemarbete efter arbetsdagens slut. Redan nu finns det beräkningar på hur många timmar en förvärvsarbetande kvinna hemarbetar. Inte mindre än 42 timmar i veckan går åt till hemarbete mot 11 timmar för mannen. Om förslaget med sex timmars arbetsdag för småbarnsföräldrar ändå vinner riksdagens gehör, borde förslaget åtminstone vara förknippat med ett villkor, nämligen att både mannen och kvinnan skall vara tvungna att utnyttja sextimmarsdagen.

Herr talman! Sammanfattningsvis kräver vänsterpartiet kommunisterna daghem och fritidshem till alla barn, en utbyggnad av 50 000 barnstugeplatser varje år, att staten tar över alla kostnader för barnomsorgen samt att sextimmarsdagen genomförs för alla arbetstagare 1980. Vänsterpartiet kommunisterna säger nej till vårdnadsbidrag och en särlösning av sextimmarsdagen för småbarnsföräldrar.

Under detta anförande övertog herr förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Fru LUNDBLAD (s):

Herr talman! Årets budgetförslag ger uttryck för en försiktig optimism, står det i budgetpropositionen. De mörka molnen på det internationella ekonomiska himlavalvet har inte helt blåst bort, och därför kan man naturligtvis inte heller i Sverige arbeta under högtryck när det gäller utgifter till reformer.

När det gäller reformer för större social trygghet åt barn och ökad välfärd för barnfamiljerna aviseras emellertid redan i budgetpropositionen flera viktiga förbättringar. Den endast två år gamla föräldraförsäkringen kommer att förbättras vid vård av sjukt barn, vid besök med barn på barnavårdscentral och hos tandläkare, vid föräldrakontakt med förskolan, bl. a. i samband med inskolning av barn, och beträffande ersättning till adoptivföräldrar.

Allt detta är krav från människornas vardagsliv som man nu försöker att snabbt tillgodose. Det känns verkligen tillfredsställande att det sociala trygghetsnätet nu blir litet tätare i maskorna.

Det har ofta antytts att satsningen på ökad jämlikhet i föräldrarollen mellan män och kvinnor inte har mötts av ett verkligt intresse från föräldrarna. Därför är det glädjande att man i socialdepartementets redovisning kan läsa att under föräldraförsäkringens första verksamhetsår 58 000 läder ville begagna sin rätt att stanna hemma för vård av sitt barn vid sjukdom eller vid ett nytt syskons födelse. Man bör lägga märke till att föräldraförsäkringen redan nästa budgetår kommer att lämna bidrag till barnfamiljerna med 1,5 miljarder kronor.

De familjepolitiska motionerna från de borgerliga partierna till årets riksdag är långa önskekataloger. Visst bör man få lov att önska barnfamiljerna allt gott, men tyvärr liknar motionerna ofta den sortens katalog som visar färggranna bilder på de åtråvärda varorna men inte anger det verkliga priset. Jag skall inte här ta upp någon diskussion om vårdnadsbidraget, eftersom jag tycker att man redan i går i partiledardebatten tog upp den saken och presenterade sina ställningstaganden.

Alla partier har såsom målsättning för familjepolitiken att ge barnen en trygg uppväxttid och stimulerande uppväxtvillkor. Men i den allmänna välviljan glömmar man lätt bort att barnfamiljernas ekonomiska villkor även i dag är högst olika, bl. a. beroende på olika familjeinkomster. Centerpartiet snuddar i sin motion vid den tanken, när man konstaterar att familjer med flera barn är överrepresenterade bland familjer som får socialhjälp. Såsom botemedel häremot föreslår centerpartiet indexreglerade barnbidrag, alltså en sorts bidrag som inte speciellt hjälper familjer med låga inkomster.

I den moderata partimotionen sägs att det i daghemsköerna finns föräldrar, som själva skulle vilja vårda sina barn om *de bara hade råd*. För att öka den valfriheten vill man ge både fattiga och rika barnfamiljer ett lika stort vårdnadsbidrag. Någon tanke på att befrämja ekonomisk jämlikhet i barns uppväxtvillkor rymmer inte dessa förslag. Det skall tydligen fortfarande finnas barnfamiljer som inte har råd att efterfråga kulturupplevelser, semesterresor och pedagogiskt riktiga men dyra lek-saker.

Folkpartiet erkänner att det finns stora skillnader mellan familjer, beroende på inkomst och barnantal, och deras möjligheter att utnyttja olika förmåner, men ändå föreslår man ett ograderat vårdnadsbidrag utan hänsyn till inkomst och utjämning genom beskattning. Folkpartiet skriver dock att bostadstilläggen är ett värdefullt komplement till barnbidragen, och partiet har också en positiv syn på frågan om en förbättring av bostadstilläggen. För dem som är anhängare av en jämlikhets- och trygghetsskapande familjepolitik måste det kännas riktigt att man nu överväger en förbättring av bostadstilläggen sedan ett utredningsförslag har lagts fram. Jag hoppas att bostadsministern kan ge barnfamiljer med mindre inkomster en god förbättring av deras konsumtionsutrymme genom det förslag som han tänker lägga fram.

Det måste vara otillfredsställande om vår utjämningspolitik åren 1972–1976 inte har medverkat till att kraftigt minska de skillnader i ekonomiska möjligheter att försörja och stimulera barnen som redovisades redan 1972. För vissa familjetyper – låt mig som exempel ta familjer bestående av två makar med fyra barn – konstaterades att den disponibla inkomsten per barn och år kunde variera mellan 3 700 och 8 300 kr. – om man hade 30 000 respektive 120 000 kronors inkomst. Det innebär alltså nära 5 000 kronors skillnad per barn och år, trots att man räknade in alla de förmåner som fanns redan 1971.

För att ha en mera fast ekonomisk grund att stå på när man skall

bedöma nya generella och inte inkomstvarierade bidrag till barnfamiljerna har jag i en motion hemställt om en skyndsam analys av barnfamiljernas ekonomiska situation i dag.

Med anledning av vad herr Gustavsson i Alvesta nämnde om att centern verkligen vill driva en familjepolitik skulle jag gärna vilja säga att både socialdemokraterna och andra partier i flera år har drivit en aktiv familjepolitik. Redan efter det att familjepolitiska kommittén kom med sitt utredningsförslag 1972 fick vi ju flera förbättringar i det ekonomiska stödet till barnfamiljerna. Det är alltså ingen nyhet att ett parti nu kan lägga fram stora familjepolitiska reformförslag. Men jag vill också hålla med fru Lantz, när hon säger att egentligen handlar familjepolitiken om en allmän stor fördelningsfråga.

Även den känslomässiga tryggheten och den stimulerande gemenskapen bör vi försöka främja genom samhällets medverkan. Samhället kan hjälpa till att ge en för alla tillgänglig och god barnomsorg och genom en god föräldrautbildning som blir tillgänglig för alla. I fråga om barnomsorgen föreligger redan ett regeringsförslag om utbyggnad och förstärkning av personalresurserna. Motionerna i anslutning till den propositionen visar väl också att vi i stort sett torde kunna fatta beslut i enighet, och det tycker jag är mycket värdefullt.

På föräldrautbildningens område pågår förberedelser för en utökad försöksverksamhet, och det är viktigt att man inte försämrar förutsättningarna att uppnå god kvalitet på föräldrautbildningen och allmän uppslutning kring den genom att kräva en brådslande behandling av frågan. De upplysningar och tankar som har framförts i barnmiljöutredningens stora betänkande måste få tid och möjlighet att integreras i den överföring av kunskaper och den kontaktverksamhet som bör ingå i en framtida föräldrautbildning. Man bör också söka finna möjligheter så att barnavård, hälsovård, skola och frivilliga organisationer kan samarbeta, och det gör man inte i brådrasket.

Till slut, herr talman, skulle jag vilja slå fast att det behövs samverkan mellan familj och samhälle för att skapa jämlikhet i barns uppväxtvillkor. Jag tror också att det kommer att behövas samverkan mellan de politiska partierna för detta. Och det behövs solidaritet mellan människor och mellan olika grupper i samhället för att alla barn skall få möta välfärd. Jag tror också att det behövs ett solidariskt tänkesätt inom alla partier i dessa frågor.

Herr GUSTAVSSON i Alvesta (c) kort genmäle:

Herr talman! Fru Lundblad sade att de familjepolitiska motionerna är önskelistor och kataloger utan angivande av priset. Men om fru Lundblad hade läst centerns motion skulle hon ha funnit – det framgick också av debatten i går – att där finns det klara redovisningar av kostnaderna för vårdnadsbidraget.

Vidare framhöll fru Lundblad att de ekonomiska förutsättningarna är så olika barnfamiljer emellan, och det är fullt riktigt. Det finns väldigt

stora skillnader. Samtidigt angrep fru Lundblad tanken på vårdnadsbidraget och, som jag uppfattade det, även barnbidraget. Men, fru Lundblad, vad innebär det egentligen för jämlikhet att bygga ut föräldraförsäkringen? Vad finns det för jämlikhet mellan den ena föräldern eller familjen som har 25 kr. per dag för vårdnadsuppgiften och den som har 179? Hur vill fru Lundblad förklara den bristande jämlikheten, om det skall vara olika ersättningar för vården av barn?

Sedan berörde fru Lundblad att centern vill driva en aktiv familjepolitik. Ja, det vill vi, och det är inte bara nu, utan det har vi gjort sedan lång tid tillbaka – på 1940-talet var centern initiativtagare till barnbidraget.

Fru Lundblad nämnde föräldrautbildningen, och det är tacknämligt att det kom till en utredning om den. Men som fru Lundblad kan erinra sig var det mer än ett år vi hade motioner om föräldrautbildning här i riksdagen, då man från socialdemokratiskt håll var helt negativ till en sådan utredning.

Till slut sade fru Lundblad att det här är väsentliga frågor, att det behövs samarbete mellan partierna och att hon tror att alla partier vill hjälpa till. Det är tacksamt noterat. Tidigare har vi ju inte hört så mycket av sådant, utan då har ni oftast sagt att det här klarar ni själva.

När det gäller den känslomässiga tryggheten tycker jag nog att fru Lundblad gjorde en väldigt snäv avgränsning. För att skapa den fordras mer än endast barnstugor och föräldrautbildning. Begreppet känslomässig trygghet har ett vidare innehåll.

Fru LUNDBLAD (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall hålla med om att föräldraförsäkringen inte är ett instrument som har kommit till speciellt för att förbättra den ekonomiska jämlikheten. Försäkringen skall ju ersätta inkomstbortfall i sådana situationer då en förälder måste vara borta från sitt förvärsarbete.

Däremot har bostadstilläggen till barnfamiljerna en klar inriktning på att hjälpa barnfamiljer med låga inkomster. Där har vissa av de borgerliga partierna inte visat särskilt stort intresse för förbättringar. Bostadstilläggen har kommit i skymundan i deras familjepolitiska motioner.

När det gäller detta med önskelistor och vårdnadsbidrag vill jag återigen hänvisa till partiledardebatten i går, där det ju klart lades fast att de flesta av de partier som har föreslagit vårdnadsbidrag hade visat på hur bidragen skulle finansieras under ett eller två år framåt men inte talat om hur fördelningen i samhället skall bli med dessa enorma kostnader för ett vårdnadsbidrag som utgår till alla barnfamiljer utan hänsyn till inkomsten.

Herr GUSTAVSSON i Alvesta (c) kort genmäle:

Herr talman! Inte ens regeringen anvisar pengar för mer än ett år i taget. Man gör upp budgeten och anvisar pengar för det kommande budgetåret.

Sedan tror jag inte att det har rätt några delade meningar mellan regeringspartiet och centern i fråga om att satsa på de familjer som verkligen har behov av ett inkomstillskott genom bostadstilläggen.

Fru LUNDBLAD (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag hoppas att det herr Gustavsson i Alvesta sade senast kan tas till intäkt för att centerpartiet är positivt när det gäller en utbyggnad av systemet med bostadstillägg till barnfamiljerna. Även i systemet med bostadstillägg kan det ju ligga en form av vårdnadsbidrag, men en sådan form som ger mest till de familjer som har det sämst ställt.

Fru SUNDBERG (m):

Herr talman! Statsminister Palme talade i går om hur viktig familjepolitiken är, och vi var kanske flera som blev förvånade när vi såg att under rubriken Social- och familjepolitik m. m. hade anmälts bara en socialdemokratisk talare. Detta misstag från regeringspartiet är rättat i dag, och fru Lundblad har haft ordet. Jag vill gärna säga att fru Lundblad har arbetat aktivt med de här problemen, och det finns en djup känsla hos henne för dem som har det svårt i samhället.

Som fru Lundblad sade, betonade samtliga partiledare i går familjepolitikens betydelse, och de drog också upp riktlinjerna för hur de olika partierna har tänkt sig att den skall utformas. Det framgick klart att det går skiljelinjer mellan de socialistiska partiernas förslag och de borgerligas. Det finns flera skiljelinjer, men en är markant, och den gäller i vad mån man vill ekonomiskt ersätta vård av egna barn. Vi anser att den som vårdar barn, gamla eller sjuka har rätt till ersättning för åtminstone en del av det inkomstbortfall som måste bli en följd av vårdinsatsen.

Från moderata samlingspartiets sida har vi ofta betonat kravet på valfrihet också inom familjepolitiken. Men det finns en tendens hos många både inom vårt parti och i andra partier att begränsa betydelsen av ordet valfrihet så att man i första hand ser det enbart som en fråga om valfrihet angående förvärvsarbete eller inte och då företrädesvis för kvinnan i familjen. Detta är endast en liten del av valfriheten. Vi menar med det kravet betydligt mera.

Vi vet att mer än hälften av alla småbarnsföräldrar förvärvsarbetar i dag och att den andelen är i stigande. Valfriheten innebär, som vi ser det, en möjlighet för detta ökande antal kvinnor i förvärvsarbete att, om de vill, under en kortare tid avstå från förvärvsarbetet men – och det vill jag särskilt understryka – också möjlighet att välja tillsynsform för sina barn. Det verkar som om regeringspartiet ville bortse ifrån att mer än dubbelt så många barn som i dag vistas i daghem och familjedaghem har föräldrar som bägge förvärvsarbetar – eller ensamförälder som förvärvsarbetar – och ändå har någon form av tillsyn. Det rör sig om mer än 250 000 barn vars föräldrar förvärvsarbetar men där barnen

inte vistas på daghem. Varför har man från regeringspartiets sida inte velat bry sig om att ta reda på hur de barnens tillsyn är ordnad? Man utgår i stället från att alla dessa barn skulle med glädje från föräldrarnas sida stoppas in på daghem om bara plats fanns. Många av föräldrarna skulle kanske föredra att ha sina barn på daghem, bl. a. i sådana fall där vården är illa ordnad eller föräldrarna har provisoriska lösningar, vilket är mycket påfrestande för både föräldrar och barn. Men det finns också föräldrar som frivilligt har valt annan tillsynsform än den kommunen vid just det tillfälle då man behövde tillsyn kunde erbjuda – trots att det har inneburit stora kostnader för dem själva. Här kan man nämligen inte tala om någon subvention från samhällets sida.

Vi vill alltså i valfriheten också lägga in föräldrarnas rätt att välja tillsynsform. Men vi vill gå ett steg längre och tycker – det är det vi har framfört i vår partimotion – att daghemmen också bör ha en varierande utformning. Det är möjligt – och inte minst gäller detta nybyggda områden med många barn i ungefär samma ålder – att man i betydligt högre grad än som nu sker kan använda lägenheter, radhus och villor för daghem – närbelägna till familjernas bostäder och därigenom förkortande barnens vistelsetider på dem. Vi tror alltså att man behöver en betydligt större flexibilitet när det gäller utformningen av daghemmen som sådana.

Här har talats några ord om flerbarnsfamiljerna. Låt oss ta en familj som har kanske tre barn under skolåldern – det finns åtskilliga sådana familjer. Om de lämnar sina barn på daghem får de en subvention på uppemot 55 000 kr. per år. Men om föräldrarna är heltidsarbetande får dessa en arbetsbörda som nästan kan betraktas som omänsklig.

Man har diskuterat sjukfrånvaron i vårt land under den senaste tiden. Den är ca 10 %, och det anses rimligt. Vi vet alla att barn är mer sjuka än vuxna. Dessutom är barn i en familj sällan sjuka samtidigt. Det skulle bl. a. innebära att en familj med tre barn under skolåldern skulle ha en sjukfrekvens när det gäller barnen – om vi jämför barnens sjukfrekvens med de vuxnas – på ca 30 %. Det är inte lätt för de föräldrarna att förvärsarbeta med barnen på daghem!

Både fru Lundblad och fru Lantz talade om utjämningspolitik och sade att familjepolitiken är en fördelningsfråga. Vi vill inte se familjepolitiken från de synpunkterna. Vi vill när det gäller familjepolitiken utgå från vad som är barnens bästa. Och barnens bästa – de små barnens bästa – är icke kollektiv vård. All forskning visar att barn under de första åren mår bäst av bara en eller två vårdare; den visar att ett barns fortsatta utveckling i hög grad är beroende av om det som litet får uppleva en fast förankring i en kärleksfull miljö och att det är den förankringen som skapar trygghet – en trygghet som är nödvändig för att barnet skall växa upp till en harmonisk människa. Regeringen anser att det är riktigt att en förälder stannar hemma tills barnet är åtta månader. Men vem har sagt att gränsen går där? I stället är det väl allmänt vedertaget att gränsen i alla händelser hellre bör gå över än under barnets tvåårsålder.

Men det är tanken på utjämning och fördelning som ligger till grund för regeringens familjepolitik. Och den familjepolitiken innebär att man medvetet vill styra ut föräldrarna på arbetsmarknaden genom att ensidigt inrikta stödet på dem som utnyttjar kommunal barntillsyn. Det är de som får ett statligt och kommunalt stöd – de som själva väljer att vårda sina barn får det inte!

Våra hem är olika. Jag syftar då inte på de ekonomiska faktorerna, som Grethe Lundblad här talade om – jag är helt medveten om att vi måste göra stora insatser för att ge många barn en betydligt bättre hemmiljö och uppväxtmiljö än de har i dag – utan på att etiska normer och principer för fostran varierar. Alla föräldrar kan inte bli lika varandra, men de flesta kan bli bra föräldrar.

Det är så mycket som sker med ett barn under de första tre åren, och det är för många en underbar upplevelse att få vara förälder och ta hand om barn i den åldern. Det talas hela tiden om att föräldrarna uppoffrar sig när de stannar hemma och om att det är en bristande respekt för och en fiendtlighet mot kvinnan att låta henne vara hemma och ta vård om sitt barn. Det är kanske där som den stora skiljelinjen går mellan den socialistiska och den borgerliga familjepolitiken. Vi tror och vet att det för många föräldrar är en uppoffring att förvärvsarbeta, om de själva hade haft möjlighet att ta hand om sitt eget barn.

Regeringen är för en ökad utbildning av dagbarnvårdare och förskollärarinnor, och det är något som är alldeles utomordentligt och nödvändigt. Vi måste bygga fler daghem, så många att platserna svarar mot föräldrarnas efterfrågan. Men vi kan inte ensidigt inrikta familjestödet på detta. De borgerliga partiernas förslag om vårdnadsersättning eller vårdnadsbidrag påverkar också efterfrågan på daghemmen.

Statsministern talade i går om moderata samlingspartiets kvinnofientlighet. Uppfattningen att det är kvinnofientligt att låta kvinnor vårda barn bottnar i en mycket cynisk inställning till barn och familj. Vi har i moderata samlingspartiet i varje förslag som vi lagt fram strävat efter jämställdhet mellan könen. Vi menar att mödrar och fäder med gemensamt och lika ansvar skall klara föräldrauppgiften. Vi vill alltså, herr talman, i högsta grad se vårt förslag som mansvänligt. Det innebär inte att det är kvinnofientligt.

Fru LANTZ (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Fru Sundberg är kvinnofientlig och barnfientlig. Kvinnor vill förvärvsarbeta, i synnerhet småbarnsmammor, och det bevisas av siffran 57 % förvärvsarbetande år 1975. Detta faktum kan ingen borgerlig politiker förändra. Och för att föräldrarna skall kunna förvärvsarbeta måste barnomsorgen ordnas – det är ett mycket elementärt konstaterande.

Jag tror att det ligger mycket av ideologiska värderingar bakom det borgerligas agerande i denna fråga, framför allt moderaternas. Vi vill i vänsterpartiet kommunisterna i stället för att motarbeta kvinnans frigörelse stödja hennes strävan till ett socialt och ekonomiskt oberoende.

Det är också bara att konstatera att utredning efter utredning betonar hur viktig den kollektiva samvaron på daghemmen är, framför allt för barn som har särskilda behov. Det finns också undersökningar som visar hur föräldrar vill ha barntillsynen ordnad. Fru Sundberg har pekat på privata tillsynsformer, antingen kommunal dagmamma eller privat dagmamma. De undersökningar som jag har tagit del av visar att bortemot 90 % vill ha institutionsvård, alltså en kollektiv barnomsorg. En försvinnande liten andel vill ha familjedaghem.

Nu finns det olika sorters köer i kommunerna. Det finns köer till familjedaghem, köer enbart till daghem och köer för bägge tillsynsformerna. Oftast går det snabbast att få ett familjedaghem. Jag har själv stått i kö för familjedaghem, eftersom den institutionella vården var så dåligt utbyggd, men det var inte vad jag önskade utan en tvingande nödvändighet för att jag skulle kunna komma ut på arbetsmarknaden. Det är många kvinnor som är i det läget.

Det är också fel när fru Sundberg säger att småbarn bara skall ha *en* vårdare under de första levnadsåren. Gjorda undersökningar har visat att det tvärtom är mycket stimulerande för små barn att ha fler vårdare och att vistas på daghem.

Fru LUNDBLAD (s) kort genmäle:

Fru Sundberg försökte provocera mig litet i sitt tal om att föräldrarna kanske inte skulle få lov att ta hand om sina egna barn. Jo, visst tycker vi att föräldrarna skall få ta hand om sina barn. De tar också bra hand om dem både när de förvärvsarbetar och när de stannar hemma hela dagen och är tillsammans med dem. De som har låga inkomster bör därför ges ett bättre ekonomiskt stöd så att de kan stanna hemma hos sina barn. Men vi skall också bygga ut barnomsorgen, och det skall vara en kvalitativt god och fin barnomsorg. Jag tror inte att de stora institutionerna på något sätt är sämre än små s. k. lägenhetsdaghem, som fru Sundberg ivrar för.

En sak vill jag påpeka här. På vissa håll har det under den senaste tiden i pressen stått att läsa artiklar som velat hävda att barnen skulle ha det bättre hemma än i daghemmet. Mot detta påstående skulle jag vilja citera ett stycke ur en utredning, nämligen barnomsorgsgruppen, som nyligen har utkommit med sitt betänkande och som i denna fråga bl. a. säger: "I den senaste tidens debatt kring barn- och ungdomsproblem har man ibland betraktat moderns förvärvsarbete som ett negativt inslag för barnen och ansett att den ideala uppväxtmiljön är i hemmet med modern hemma. I försökskommunerna med uppsökande verksamhet kring barn i 4-årsåldern fanns ingen markant skillnad i behoven av särskilt stöd och stimulans mellan de familjer, där modern förvärvsarbetade och de familjer där modern ägnade hela dagen åt familjen och hemmet. Det är av stor betydelse för den känslomässiga miljön i hemmet att moderns behov av egen identitet och kontakt med vuxna blir tillfredsställt."

Jag tror att just detta uttalande, som bygger på många undersökningar

bland förskolebarn, måste slås fast som ett viktigt faktum när man går ut och diskuterar vad som är bäst för barnen.

Fru SUNDBERG (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag kan instämma i vad fru Lundblad sade. Jag har också sett denna undersökning. Jag vill emellertid erinra om en sak: vad vi har diskuterat i samband med vårdnadsersättningen är ju barn under tre år – det gäller alltså inte hela förskoleåldern.

Jag är personligen övertygad om att en fyra–femåring mår bra av att träffa andra barn i någon form av kollektiv samvaro under dagen, men det är inte det vi har velat diskutera i samband med vårdnadsersättningen.

Nu säger fru Lundblad att hon också vill att föräldrarna skall få lov att ta hand om sina barn. Vi är alltså eniga om det. Varför vill då socialdemokraterna inte ge de ekonomiska möjligheterna därtill? Vi kan ju trots allt inte ge föräldrarna möjlighet att vara hemma hos sina barn enbart genom att bygga ut bostadsbidragen. Det måste vara någon rimlighet, varje stöd skall ha sin egen uppgift också när det gäller de här frågorna.

Fru Lantz sade att alla barn skall ha rätt till daghemsplats, oavsett om föräldrarna arbetar eller inte. Där har vi den socialistiska grundtanken. Jag omfattar inte den. Fru Lantz sade att 57 % av småbarnsföräldrarna förvärvsarbetar. Alldeles riktigt! Jag sade också i mitt anförande att jag tror att den siffran kommer att stiga. Men jag tycker att någon skall ta ansvaret även för de 43 % av småbarnsföräldrarna som i dag inte förvärvsarbetar. Jag vill här erinra om en undersökning – det var Familj och rätt som gjorde den – där det visade sig att mellan 80 och 89 % av föräldrarna var villiga att stanna hemma hos barnen om man hade tillgång till vårdnadsersättning när barnen var små.

Fru LANTZ (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill bara erinra om – vilket jag också sade i mitt inledningsanförande – att nästan hälften av fyraåringarna i nya bostadsområden har ett absolut behov av en plats på daghem. Vad skall vi göra åt de barnen? Skall vi låta dem helt enkelt gå hemma och må dåligt, för det är vad de gör? Nej, man måste ställa kravet att alla barn skall ha rätt till daghemsplats, för den grupp som har särskilda behov är enormt stor, och man klarar inte problemet bara genom att säga: Vi betalar ut ett vårdnadsbidrag, så blir valfriheten stor och föräldrar kan stanna hemma. Vad dessa barn behöver är en kollektiv samvaro.

Tidigare sade fru Sundberg: Vi måste bygga så många daghem som svarar mot föräldrarnas önskemål. Skall vi ta det ad notam då skulle vi bygga ungefär 400 000 daghemsplatser i dag i Sverige. Men det är långt ifrån vad moderaterna egentligen vill; det kan man konstatera, om man som jag sitter i en social centralnämnd och gång efter annan har att ta ställning till de nedbantningsförslag som kommer från samtliga borgerliga partier men allra mest från moderaterna. Då är det litet svårt

att förstå sådana här uttalanden.

Om man från borgerligt håll går med på någon utbyggnad av barnomsorg vill man helst ha den i familjedaghem, det finner vi också ganska tydliga bevis på. I min kommun kräver man att ungefär hälften av utbyggnaden skall ske i form av familjedaghem, där barnen alltså inte får den stimulans som en institution kan ge dem och som de absolut behöver.

Allt det som fru Sundberg har sagt i dag är så konservativt och barnfientligt och kvinnofientligt att man blir skrämmd.

Fru LUNDBLAD (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill gärna slå fast att föräldrarnas behov av mera tid för barnen kan variera oerhört mellan olika åldersperioder, men det är mycket mer avhängigt av individen än det är beroende av åldern. Det finns säkert många föräldrar som främst skulle välja att ha bättre tid med sina barn när de är i tre- à fyraårsåldern, eftersom man då har möjlighet till flera gemensamhetsupplevelser tillsammans med dem.

Man måste prioritera när det gäller familjepolitik. Socialdemokraterna vill främst förbättra för de familjer som har de sämsta ekonomiska villkoren. När det gäller att hjälpa familjer med minderåriga barn vill vi i första hand genom en utbyggnad av föräldraförsäkringen på olika punkter medverka till att lätta deras bördor.

Fru SUNDBERG (m) kort genmäle:

Herr talman! Fru Lantz ställde en direkt fråga: Vad skall vi göra med dessa fyraåringar och barn med särskilda behov?

Men, fru Lantz, vårt krav på en vårdnadsersättning har ju bara berört familjer med barn under tre år. Om de barnen i högre grad får möjlighet att vårdas hemma, ger det utrymme för en betydligt snabbare utbyggnad av daghem och förskolor av olika slag för barn över tre år.

Att vi måste bygga så många daghem som efterfrågas är min absoluta uppfattning, men vi skall ha en valfrihet som ligger till grund för denna efterfrågan, och den valfriheten vill moderaterna skapa med vårdnadsersättningen. Socialdemokraternas nuvarande skattepolitik har försatt barnfamiljerna i en sådan situation att det för många av dem praktiskt taget är omöjligt att upprätthålla en något så när hygglig standard på bara en förvärvsinkomst. Därför tvingas bägge föräldrarna ut även i de fall där inte båda vill arbeta; givetvis behöver man inte använda ordet tvinga i de fall där båda önskar förvärvsarbeta.

Herr förste vice talmannen anmälde att fru Lantz anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Barnfamiljerna står i centrum för debatten. Jag kan inte minnas någon motionstid eller remissdebatt där intresset i så hög grad

Torsdagen den
5 februari 1976

*Allmänpolitisk
debatt*

har riktats in på familjepolitiken. Det är naturligtvis roligt för oss som sysslar med det området.

Många barnfamiljer tycker säkert att det är på tiden att politikerna tar deras problem på allvar. Men det finns också de som reagerar på annat sätt. Låt mig som exempel ta en insändare i Dagens Nyheter i går som säger så här:

”Vi ensamstående, icke föräldrar, börjar tröttna på alla skrivelser --- om hur dåligt föräldrar och barn har det, ---. --- Det verkar på de människor som kommer till tals --- som om de enbart tycker det är besvärligt att ha barn. Det måste väl vara en glädje att ha barn också? --- Föräldrar med normal inkomst och människor med förmögenhet ska försörja sina barn själva. Däremot ska vi hjälpa ensamstående föräldrar med dålig inkomst. --- Det är dags att tänka litet mer på de sjuka, handikappade och inte minst på pensionärerna, som vi har att tacka för vår välfärd.”

Den här skribenten är säkert inte ensam om sina synpunkter. De kan inte viftas bort, utan de fordrar ett ordentligt svar. Jag tror det är några saker som måste sägas. För det första: Det är rätt att sjuka, handikappade och pensionärer inte får svikas. Vården måste ge större utrymme för mänsklig omsorg. Framför allt långtidsvården måste byggas ut. Det kommer att ta en väsentlig del av våra nya resurser de närmaste åren.

För det andra: Även om vissa barnfamiljer har god ekonomi, så är barnfamiljerna i genomsnitt sämre ställda än andra grupper. Varje ny undersökning som har gjorts visar att barnfamiljerna har mindre disponibel inkomst per person – även om man räknar in de olika formerna av stöd. Det framgår t. ex. av barnmiljöutredningens nyss avlämnade rapport om barnfamiljernas ekonomi. Den visar också att de som har små barn har sämre ekonomiska resurser än andra barnfamiljer, och att ju fler barn familjerna har, desto lägre standard lever de på.

Visst finns det behov av att särskilt hjälpa de sämst ställda familjerna – de som har låga inkomster, många barn och dyr bostad. En stor del av familjestödet är inriktat på dem – framför allt bostadstilläggen. De kan byggas ut ytterligare. Men det går inte utan problem att pumpa in mycket mer pengar i det systemet. Tröskeln för kvinnans förvärvsarbete blir högre, familjernas konsumtion styrs, och pressen på bostadsföretagen att bygga billigare minskar.

Och visst är det roligt att ha barn, som den här skribenten säger. Men det gäller att ordna samhället så att tillvaron inte blir alltför slitsam för familjerna. Det är den ofta i dag – och då blir det svårt att ta vara på glädjeämnen.

Att barnen får en trygg och stimulerande uppväxt är inte bara ett intresse för dem själva och deras föräldrar, utan för hela samhället.

Om man vill, kan man också se de familjepolitiska insatserna som en utjämning mellan olika perioder i varje människas liv. Under den yrkesverksamma tiden är man med och betalar. Under andra skeden behöver man stöd – under barndomen och ålderdomen, vid sjukdom,

arbetslöshet, utbildning osv.

Det andra målet för familjepolitiken, som är viktigt även för andra än barnfamiljerna själva, är att bidra till jämlikheten mellan kvinnor och män. Om det inte blir möjligt för både kvinnor och män att förena föräldraskap med yrkesarbete, så skadar det kvinnans ställning i arbetslivet över huvud taget.

Kravet på lika ställning för män och kvinnor har länge varit centralt för liberalismen. Socialliberalismens fader John Stuart Mill menade i sin skrift "Kvinnans underordnade ställning" att om män och kvinnor inte uppfostrades olika, och om samma anspråk ställdes på dem, så skulle knappast några skillnader i begåvning, karaktär eller uppträdande kunna upptäckas. Mills bok kom ut år 1869. Den rekommenderas till läsning för de högermän som ännu mer än 100 år senare talar om att mannen och kvinnan är olika biologiskt, fysiskt, emotionellt och psykiskt, och menar att de skillnaderna bör spela en större roll än hittills – och samtidigt försöker kalla sig goda liberaler.

Lika viktigt som jämlikheten mellan kvinnor och män är för oss liberaler kravet på ökad valfrihet för individer och familjer. Varken gamla fördomar eller nya påbud skall styra människorna, utan så långt som möjligt vill vi ge dem chansen att ordna sin tillvaro efter egen uppfattning och egna intressen.

De målen är vägledande för vårt familjepolitiska program: trygg och stimulerande uppväxt för barnen, jämställdhet mellan kvinnor och män, ökad valfrihet för individer och familjer.

I den motion om familjepolitiken som folkpartiet har väckt i år betonas framför allt tre krav som skulle föra oss närmare dessa mål: en kraftigt utbyggd barnomsorg, rätt till kortare arbetsdag för småbarnsföräldrar med ersättning för inkomstbortfallet och vårdnadsbidrag. Det är alltså inte fråga om någon allmän önskelista, fru Lundblad!

Utan tillgång till bra daghem och familjedaghem finns det ingen valfrihet, och heller ingen jämlikhet. Förskolan behövs för att ge barnen den nödvändiga tryggheten och stimulansen när föräldrarna är på jobbet.

Förra våren sade socialdemokraterna nej till vårt krav på en tioårsplan för full behovstäckning. Det är bra att man nu har ändrat mening och att ett första steg tas genom propositionen om utbyggd barnomsorg och höjda statsbidrag. Den som inte vill vara med om att skaffa fram resurser för daghemsbyggandet, och inte vill medverka till en långsiktig planering för att svara mot behovet, kan inte göra anspråk på att företräda vare sig jämlikhet eller valfrihet.

När vi nu satsar på en kraftig utbyggnad av barnomsorgen, är det viktigt att kravet på kvalitet hålls uppe. Det får inte bli för stora grupper och inte för litet personal. Då ger inte daghemmet den trygghet och det stöd för barnens utveckling som vi vill att det skall ge. Därför återkommer vi med våra förslag om begränsning av gruppstorlekarna och regler för personaltäthet och utbildningskrav.

Det sägs ofta att daghem är en dyr tillsynsform. Onekligen kan det

Torsdagen den
5 februari 1976

Allmänpolitisk
debatt

verka så, åtminstone i den kommunala budgeten. 20 000 kr. per plats och år är en imponerande kostnad. Men det blir lätt ganska missvisande jämförelser.

Motivet för att bygga daghem är naturligtvis inte ekonomiskt. Daghemmen behövs för jämlikhetens och valfrihetens skull och för att ge barnen en trygg och stimulerande miljö. Men jag tar upp frågan därför att man så ofta får höra talet om de dyra daghemmen.

Avgörande för en ekonomisk bedömning är den samhällsekonomiska kostnaden, hur vi använder de samlade resurserna, framför allt de personella resurserna. Vi bör alltså fråga oss: Vilken arbetsinsats fordras i de olika vårdformerna? På daghem räknar man med en vuxen på fem barn, utom för de minsta barnen där man vill ha två vuxna på fem barn. När barn är hemma med någon av föräldrarna – och då vanligen med sin mamma – är det fråga om en vuxen som sköter ett eller två barn; ytterst få familjer har fler än två förskolebarn.

I daghemsalternativet tillkommer kostnaden för barnstugan och dess utrustning, men den kan slås ut på åtskilliga år. Även om man kunde öka personaltätheten till en vuxen på fyra barn – vilket vore önskvärt i framtiden – så blir inte daghem en särskilt dyr tillsynsform, om man ser till den verkliga kostnaden.

Ju fler barn som kommer in på daghem, desto mer angeläget är det att ge föräldrarna rätt till kortare arbetsdag, så att barnen inte behöver vara så länge på daghemmet. Vi vet att hälften av barnen på daghemmen är där mer än nio timmar, 20 % mer än tio timmar. De mindre barnens vistelse är längre än genomsnittet, liksom vistelsetiden för barnen till ensamstående föräldrar.

Det här är inte bra, framför allt därför att barnen och föräldrarna inte får tillfälle att träffas medan de orkar med varandra. Det blir jäktiga morgnar och trötta kvällar. Låt småbarnsföräldrarna få en förkortad arbetstid så att de bättre kan orka med sin föräldraroll, sade barnpsykologen Kerstin Sjöblom i en tidningsartikel i går.

Men de måste få det nu, snart. De skall inte behöva vänta tills alla kan få sex timmars arbetsdag. Då är deras barn i tonåren för länge sedan. Rätten till kortare arbetstid för småbarnsföräldrar bör bli ett steg på vägen till sex timmars arbetsdag för alla, och den bör kombineras med ersättning för inkomstbortfall. Då ökar chansen att också pappan utnyttjar möjligheten, trots att han oftast har den högre inkomsten.

Även om man begränsar ersättningen till den ena föräldern, och till en kortare tid, tror jag det är viktigt att man försöker att så snabbt som möjligt ge båda föräldrarna rätten till kortare arbetstid och att den rätten sträcks ut tills barnet har börjat skolan. Idealet är ju att båda föräldrarna får tid att vara med varandra och barnen, inte att bara den ena går hem tidigare – då blir det alltför lätt ett bevarande av den gamla situationen med mamman som huvudansvarig för hem och barn.

Nu radar man upp allehanda svårigheter för den här reformen. Det blir så besvärligt att ordna praktiskt, heter det. Säkert blir det en del

komplikationer. Det blir det ofta vid förbättringar av arbetsmiljö och arbetsförhållanden. Men det brukar gå att klara, om man tycker att det är tillräckligt viktigt. Vi har fått veta att omkring 400 000 anställda är borta från de svenska arbetsplatserna varje dag på grund av sjukdom. Om den stora *oplanerade* frånvaron går att klara, borde väl ett mindre antal *planerade* frånvarotimmar för barnens skull också vara möjliga att orka med. Den statliga förvaltningen ger ju redan föräldrar med barn upp till tolv år möjligheten till partiell tjänstledighet.

Nästa argument är att man måste se till att reformen går att genomföra på alla arbetsplatser, annars får det vara. Det resonemanget känner vi igen. Så lät det när flextiden först diskuterades. En förbättring som inte alla kan få strider mot jämlikheten, sade ledande socialdemokrater. Lyckligtvis fick man så småningom överge den inställningen.

Svårigheter på någon arbetsplats med speciella omständigheter får inte hindra att arbetslivet i stort görs mer familjevänligt. Det är ju för barnens skull den här reformen är så viktig.

En särlösning leder till diskriminering av småbarnsföräldrar, säger en del. Arbetsgivarna kommer att tveka att anställa personer som har eller kan få små barn, särskilt kvinnor, för då kan det bli besvär med krav på kortare arbetstid.

Det ligger säkert någonting i den här synpunkten. Men vad är alternativet? Jo, att fortsätta som nu. Då kommer många kvinnor att finna att de inte kan ha kvar sitt heltidsjobb, det blir för slitsamt. De stannar hemma eller tar deltidsarbete, tyvärr alltför ofta med sämre villkor. Det alternativet innebär en värre diskriminering av kvinnorna – och mindre chans att männen tar sitt ansvar i hemmet.

En delreform skulle försena den allmänna arbetstidsförkortningen, heter det slutligen. Det troliga är väl att andra faktorer, framför allt det ekonomiska utrymmet, är avgörande för den saken. Det är inte otänkbart att kortare arbetstid för vissa grupper kommer att leda till krav också från andra och därmed i stället verka pådrivande. Men om man nu är orolig för den här saken, är det ju möjligt att, samtidigt som man beslutar om en kortare arbetstid för småbarnsföräldrar, också göra en plan för den allmänna arbetstidsförkortningen.

I går frågade Olof Palme: Varför har folkpartiet så bråttom, varför kan man inte lugna sig? Ja, vi har motionerat om kortare arbetstid för småbarnsföräldrar sedan början av 1970-talet, så tålamodet har varit stort. Men är det inte ett rimligt krav att socialdemokraterna ger besked före valet om var ni står. Ni är ju så splittrade, med kvinnoförbundet och de aktiva inom LO som motståndare till en reform. Har inte väljarna rätt att veta vad de röstar på? Det som oroar många är ju att ett svårtolkade kongressbeslut hälsades som en framgång av motståndarna till en reform. Tills vidare måste vi notera att något klart besked inte har lämnats om och när småbarnsföräldrarna kan räkna med rätten till kortare arbetstid och ersättning för inkomstbortfallet.

Alla småbarnsföräldrar har kostnader för barnens vård. Antingen be-

talat på daghem eller för någon annan form av tillsyn. Eller också avstår de från en möjlig inkomst för att klara barnens vård i hemmet. Men det är bara de som har haft turen att få en daghemsplats som erhåller stöd till vårdkostnaden. Det upplever många som en orättvisa. De får en standardsänkning när de avstår från en inkomst. "Det finns därför skäl att som ett komplement till det allmänna barnbidraget lämna ett särskilt stöd under de år då barnen kräver de största vårdinsatserna."

Så uttrycktes saken i regeringens rapport till FN i kvinnofrågan 1968. Men i dag bedriver socialdemokraterna kampanj mot tanken på vårdnadsbidrag. Alla upptänkliga och delvis motstridande argument mobiliserar mot vårt förslag om 300 kr. i månaden till varje barn under tre år.

Man säger att det ger inget nämnvärt stöd. Samtidigt säger man att det skulle få en mängd kvinnor att avstå från förvärvsarbete och därmed verka konservativt. De två påståendena går ju inte ihop. Däremot är de båda felaktiga.

300 kr. i månaden, 3 600 kr. om året, skattefritt är ett rejält stöd. I vanliga inkomstlägen motsvarar det en inkomstökning med minst 10 000 kr. om året. Ensamstående kan inte leva på det, det har fru Lantz rätt i, men de kan leva bättre med det än utan det. Det verkar inte speciellt styrande i riktning att kvinnorna skulle vara hemma. Familjen får själv avgöra hur den vill använda pengarna. Om någon familj då väljer att en av föräldrarna stannar hemma hos barnen – utöver de 40 % som redan i dag har valt den formen – så är det deras beslut. Meningen med valfrihet är ju att man skall ha rätt att välja den lösning man själv vill, oavsett vad t. ex. socialdemokratiska kvinnoförbundet eller fru Lantz tycker är det klokaste.

Jag tror, som Inga Lantz sade, att effekten i den här riktningen blir rätt liten. De kvinnor som sökt sig ut på arbetsmarknaden har haft andra motiv än bara de ekonomiska, och därför kommer de inte att återvända till hemmafrutillvaron.

Varför bara ge stöd upp till tre år? Kostar inte fyraåringen lika mycket i tillsyn? frågar socialdemokraterna. Anledningen är enkel. Vi vill inte lova mer än vi anser att resurserna räcker till. Även det förslag vi nu har lagt fram kan behöva byggas upp stegvis. Det vore bra att kunna ge vårdnadsbidrag ända upp till skolåldern. Det här förslaget får ses som ett första steg. Och invändningen imponerar knappast när den kommer från dem som inte vill införa något vårdnadsbidrag alls.

Folkpartiets förslag skiljer sig från centerns och moderaternas på en avgörande punkt: Vi vill ge ett stöd som är lika för alla, som ger samma utdelning hur familjerna än bestämmer sig för att ordna sin barntillsyn.

Centerns och moderaternas förslag, där vårdnadsbidraget beskattas, är svårt att överblicka. Man vet inte riktigt hur det slår. Men ett exempel kan kanske belysa effekten något. En familj, där mannen tjänar 100 000 kr. och hustrun är hemma hos barnen, får behålla ungefär dubbelt så mycket av det beskattade vårdnadsbidraget som en annan familj där

mannen tjänar 60 000 kr. och hustrun 40 000 kr., alltså tillsammans 100 000 kr. Detta trots att den första familjen antagligen har ett ekonomiskt utbyte av den hemmavarande makens insats i hushållet. Det är varken särskilt rättvist eller befrämjande för valfriheten.

Vi vill inte ha ett stöd som missgynnar de yrkesarbetande, därför säger vi nej till ett beskattat vårdnadsbidrag. Vi vill inte heller att vårdnadsstödet helt och hållet skall gå till dem som har daghemsp plats, vilket socialdemokraternas linje innebär. Vi vill varken styra familjerna åt det ena hållet eller åt det andra. De bör själva få avgöra hur de vill använda stödet. Vårdnadsbidraget skall ändå vara lika mycket värt. Det är den liberala linjen för ökad valfrihet.

Herr GUSTAVSSON i Alvesta (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill säga till herr Romanus när det gäller frågan om ett beskattat vårdnadsbidrag eller inte att eftersom vi betraktar vårdnadsbidraget som en ersättning för utfört arbete så är det helt naturligt att det skall beskattas på samma sätt som om pappan eller mamman tjänade 10 000 kr. inom arbetslivet. Konstigare är det inte.

Herr ROMANUS (fp) kort genmäle:

Herr talman! Men, herr Gustavsson i Alvesta, ni vill ju ge vårdnadsbidraget även till dem som inte själva utför arbetet. Även för deras del skall det beskattas. Det leder till att de får behålla mindre av det. Det är en effekt som inte går att komma ifrån.

Tidigare var även centern, om jag inte minns fel, inne på att vårdnadsbidraget skulle vara obeskattat. Men nu har man gått över på en linje som missgynnar de yrkesarbetande, som ger dem mindre utbyte. Att det blir så som jag sade i mitt exempel förnekar herr Gustavsson tydligen inte. När båda makarna yrkesarbetar får de mindre ut av vårdnadsbidraget.

Våra olika meningar bottnar säkert i olika värderingar. Jag vill inte polemisera om det; jag tycker bara det är angeläget att effekten klarläggs.

Herr GUSTAVSSON i Alvesta (c) kort genmäle:

Herr talman! Vi har inte ändrat uppfattning. Vi preciserade våra krav vid förra årets riksdag, och de kraven finns kvar i årets motion. Jag vill upprepa att vårdnadsbidraget är en ersättning för utfört arbete. Det skall då jämföras med vilket annat arbete som helst.

Herr ROMANUS (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det är inget att skämmas för att man ändrar uppfattning. Det kan bero på att man har fått nya skäl, eller att man har upptäckt vad ens värderingar egentligen går ut på. Herr Gustavsson i Alvesta var i sitt anförande inne på historieskrivning och talade om att centern yrkat på vårdnadsbidrag ända sedan 1960-talet. Men visst var det väl så att centern var för ett obeskattat vårdnadsbidrag t. ex. i samband med skattereformen 1970? Det vill jag minnas. Har jag fel på den punkten?

Herr BÖRJESSON i Falköping (c):

Herr talman! Nyligen blev vi påmindna om den både dunkla och tragiska s. k. baltutlämningen för 30 år sedan. Att händelsen satt djupa spår hos härvarande balter och hos många svenskar omvittnades av de gudstjänster som hölls på sina håll till de utlämnade balternas minne i samband med 30-årsdagen av deras utlämning från Sverige till Sovjet.

Jag kan, herr talman, inte underlåta att nämna detta emedan jag offentligt i tidigare sammanhang givit uttryck för min önskan att regeringen skulle häva hemligstämplingen av de handlingar som rör utlämningen. Efter 30 år borde detta vara möjligt, och det skulle förvisso vara ägnat att skingra mycket av den oro och det obehag som alltjämt många känner för det sätt varpå Sverige behandlade de baltiska flyktingarna.

Herr talman! Vi berömmar oss ofta och gärna av att ha en mycket högt stående social- och sjukvård i vårt land. Och vi har förvisso fog för det – internationellt hävdar vi oss väl på dessa viktiga samhällseliga områden. Det finns emellertid brister som det synes vara svårt att få avhjälpna. Jag avser då främst långtidsvården. Missförhållandena inom denna vårdsektor har påtalats gång efter annan, men det verkar som om resurserna ständigt skulle tryta när krav på förbättringar skall tillgodoses. Klagomål från både personal och patienter har inte saknats. För alla berörda parter medför bristerna stora påfrestningar.

Långvårdspatienter borde rimligtvis beredas ökade möjligheter att, när de så önskar, få ett eget rum dit patienten kan ta ägodelar från sitt hem och därmed skapa en mer hemliknande miljö för sig under den långa vårdtiden. Detta skulle effektivt bidra till ett bättre hälsotillstånd för resp. patienter och därmed också till mindre ansträngande arbete för personalen.

Bristen på personal har på sina håll lett till att patienter t. ex. tvingats ligga kvar i sina bäddar på lördagar och söndagar. Det måste enbart vara ägnat att förvärpa patienternas sjukdomstillstånd när omsorgen om dem blir så bristfällig. Sådana förhållanden kan helt enkelt inte accepteras, och de överensstämmer inte heller med vår grundsyn om en god och human sjukvård.

Det är enligt min uppfattning en av de angelägnaste målsättningarna att ökade resurser ställs till sjukvårdens förfogande, speciellt inom långtidsvården, resurser som gör det möjligt för patienterna att få mer personal för sina omsorgsbehov. Vidare bör vårdavdelningarna byggas ut så att egna rum kan erbjudas patienterna i större utsträckning än som nu är fallet. Många patienter har uttalat som sitt enda önskemål, när de tillfrågats om vården, att de skulle få tillgång till eget rum. Jag är väl medveten om att allit detta kostar stora pengar. Men menar vi allivar med vårt tal om soliditet och jämlikhet måste behoven inom långtidsvården beaktas. Den kommande ökningen inom den samhällsekonomiska ramen bör, när resurserna skall fördelas, till stor del styras till att täcka behoven inom långtidsvården. Denna bör med andra ord ges en mycket hög prioritering.

Det mest bekymmersamma när det gäller arbetslöshetsituationen i vårt land är den betydande ungdomsarbetslösheten. I massmedia har detta problem aktualiserats i olika sammanhang, och det har visat sig att arbetslösheten är utomordentligt påfrestande för de unga. Att den för samhället innebär stora förluster står utom allt tvivel. Jag skulle, herr talman, i detta sammanhang vilja peka på de möjligheter som enligt min mening bör finnas inom vår sjukvård.

Det råder som bekant stor brist på utbildad vårdpersonal vid våra sjukhus och andra vårdinrättningar. Vårdutbildningen har inte utökats i takt med expansionen av vårdsektorn. Starka skäl talar för att AMS bör inrikta sina insatser på utbildning av arbetslös ungdom för vårddyrkessektorn. För de unga skulle en tjänstgöring på detta område vara en merit även om de senare söker sig till andra utbildningar eller yrken. Det kan erinras om att allt fler män numera arbetar inom vårdsektorn vilket innebär en önskad könsutjämning. Bland arbetslösa unga män återfinns säkert många som tacksamt skulle ta emot erbjudande om viss utbildning för vårddyrket. För övrigt har det ju också framkommit genom bl. a. sysselsättningsutredningen och långtidsutredningen att den framtida ökningen av antalet arbetstillfällen till mycket stor del måste hämtas inom den offentliga sektorn. Den akuta situationen vid våra sjukhus, där avdelningar varslar om stängning på grund av personalbrist, är emellertid ett starkt skäl till att man från samhällets sida nu måste börja beakta möjligheterna att utbilda arbetslösa ungdomar inom vårdsektorn. Samtidigt som behovet av vårdpersonal åtminstone till viss del därmed skulle kunna tryggas bereder man ungdomar en meningsfull sysselsättning.

Avslutningsvis vill jag, herr talman, med några ord beröra SJ:s aviserade nedläggningar av ytterligare järnvägslinjer som berör inte minst Skaraborgs län. Förutom den av regeringen redan godkända nedläggningen av persontrafiken Falköping–Ulricehamn–Landeryd skall det enligt SJ:s planer bli fråga om nedläggning av femton linjer – dock inte alla i Skaraborg. Till dessa hör Håkantorps–Gårdsjö och Skövde–Karlsborg.

Jag vill uttala min förvåning över att man från SJ:s sida, tydligen även med stöd av regeringen, beslutar om nedläggning av bandelar i en tid då vi i stället borde satsa ökade resurser på att stärka den kollektiva trafiken, inte minst den spårbundna, som bl. a. av såväl miljö- som trafiksäkerhetsskäl rimligtvis borde prioriteras. Från SJ – som jag anser vara huvudansvarig för nedläggningarna – åberopas bristande lönsamhet som orsak till denna utveckling. Men det måste också finnas anledning till varför dessa bandelar blivit olönsamma.

Utän tvekan lämnar trafikservicen på dessa järnvägslinjer mycket övrigt att önska. Jag skulle vilja säga så här: Låt oss rusta upp dessa olönsamma järnvägslinjer, se till att den resande allmänheten erhåller en tillfredsställande service i alla avseenden! Jag är övertygad om att vi i framtiden kommer att inse att den förda trafikpolitiken har varit olycklig. Vad man vill önska av ansvariga både i SJ och i regeringen är nya djärva mål i trafikpolitiken, innebärande ökad satsning på den kollektiva,

spårbundna trafiken.

Och till sist vill jag beröra frågan om regionalpolitiken ur Skaraborgs synpunkt. Centerledamöterna på Skaraborgsbänken har i en motion med herr Kindbom som första namn hemställt om att riksdagen hos regeringen begär att Skaraborgs län bör bli föremål för regionalpolitiska insatser. Vi har i motionen pekat på att näringsliv och offentliga myndigheters verksamhet är decentraliserade till ett flertal orter i länet. Vi menar att Skaraborgs län bör kunna bli föremål för ett studium av de fördelar – ekonomiska och inte minst sociala och miljömässiga – som en sådan decentralisering innebär.

Vi har emellertid problem vad det gäller den obalans som råder på arbetsmarknaden, bl. a. på grund av nedgång i sysselsättningen inom jordbruket. Vi har i motionen krävt lokaliseringsspolitiska insatser i form av lån och bidrag vid lokalisering av nya sysselsättningstillfällen, speciellt sysselsättning för kvinnor och för dem med högre utbildning.

Herr talman! Trots vad jag nu sagt om den obalans som råder i fråga om näringsstruktur kan jag ändå inte komma ifrån att Skaraborg är möjligheternas län, ett län i utveckling som kan erbjuda sina invånare goda levnadsbetingelser som bör vidareutvecklas.

Herr WINBERG (m):

Herr talman! Ämnesfördelningen för den här allmänpolitiska debatten gör att vitt skilda ämnen kommer in under samma rubrik. Jag tänker ta upp några frågor som tillhör ett annat område än det som nu en stund varit föremål för behandling, nämligen rättstryggheten och kriminalpolitiken.

”Finns det egentligen en gräns för hur många lagar och förordningar en företagare kan läsa in och få att sitta kvar i huvudet?” – Så ställde en hantverkare frågan vid en debatt nyligen om lagstiftningen och företagarna. En annan ansåg att med all den lagstiftning som nu har tillkommit, inte minst på det näringsrättsliga området, känner sig småföretagaren ibland som en – som han uttryckte det – retroaktiv brottsling. En tredje menade att om samhället författningsvägen reglerar mer än folk kan hålla reda på, då bäddar man för en latent rättslöshet.

Rättssäkerhet och rättstrygghet är några begrepp som ideligen återkommer i samhällsdebatten. Alla anser säkerligen att krav på rättssäkerhet och rättstrygghet måste uppfyllas när det gäller både lagstiftning och lagtillämpning. Men trots det är det nog så, att det är många människor i dag som – i likhet med de tre småföretagare jag nyss refererade – anser att det är si och så med deras rättstrygghet just på grund av den normgivning som statsmakterna utövar genom lagar och förordningar.

Och kritiken kan kanske sammanfattas så: Vi har i vårt samhälle i dag en mycket omfattande författningsreglering – många menar alltför omfattande. Vi har en hög lagstiftningstakt, där nya författningar ofta tillkommer, ofta reglerande nya sektorer av samhällslivet. Vi får ideligen

ändringar i gällande författningar och dessutom – faktiskt då och då – ändringar i antagna författningar som ännu inte trätt i kraft. Vi får författningar som träder i kraft alltför kort tid efter det att de funnits att tillgå i författningspublikationen. Vi har författningsbestämmelser som alljämt gäller men som har tillkommit under andra förhållanden och som numera kanske saknar praktisk betydelse men ändå finns kvar.

Det är utomordentligt viktigt att lag – och förordning – är förankrad hos de enskilda människorna. Lagstiftning som av många upplevs som onödig är farlig, inte bara för risken att inte just den särskilda lagen efterlevs utan också – och det kanske är värre – därför att respekten för lag i allmänhet urholkas. Och det är ur rättssäkerhetssynpunkt utomordentligt farligt, därför att staten ju alltid med kraft måste hävda att gällande lag skall följas.

Svårigheten att i mängden av nya bestämmelser känna till vad som är gällande rätt finns inte endast hos den enskilde individen. Företrädare för myndigheter, organisationer och näringsliv har vid olika tillfällen framhållit problemen att numera följa ändringar på lagstiftningsområdet. Det ökar riskerna att handla felaktigt på grund av bristande kunskap om gällande rätt.

Okunnighet om rättsregler anses ju inte befria från rättsligt ansvar för den som bryter mot dem. Med den mängd av rättsliga regleringar som nu sker varje år är det nödvändigt att författningarna publiceras i sådan tid att man kan ta del av dem i god tid innan de träder i kraft. Så sker i många fall inte i dag.

Det sker också ändringar av författningar i så hög grad att det är en risk att man inte vet vad det är som gäller. Som exempel kan jag nämna att under 1974 ändrades följande lagar och förordningar om deras tillämpning och ikraftträdande, nämligen lagen om allmän försäkring genom 15 olika författningar, sekretesslagen genom 13, kommunalskattelagen genom 17, rättegångsbalken genom 7, arvs- och gåvoskatteförordningen genom 8. Detta är bara några exempel. Man kan då ställa frågan: Är det verkligen nödvändigt att genomföra alla dessa ändringar vid så många olika tillfällen genom olika författningsbestämmelser, då det ju i hög grad bidrar till att skapa osäkerhet om vad som verkligen gäller vid ett särskilt tillfälle?

Ett annat förfarande som strider mot väsentliga rättssäkerhetskrav – men som t. ex. finansministern inte tycks vara helt främmande för – är att stifta lag med tillbakaverkande effekt, dvs. retroaktiv lagstiftning. Det kan inte accepteras, därför att en sådan lagstiftning omöjliggör den för den enskilde så viktiga rättssäkerhetsregel som säger att han vid sitt handlande också skall kunna förutse de rättsliga följderna av detta handlande.

Herr talman! De handlingsregler som statsmakterna fastställer är medborgarna skyldiga att följa. De allvarligaste överträdelsena mot dessa, den egentliga brottsligheten, är ett av de mest besvärande samhällsproblemen i dag. Rättsskyddet i dag är inte tillfredsställande. Den förda

kriminalpolitiken har inte förmått att hejda den ökande brottsligheten. Människorna har i dag inte den rättstrygghet som de bör kunna göra anspråk på. Statsmakterna kan i dag inte sägas ha brottsutvecklingen under kontroll. Det är knappast troligt och möjligt att man kan hitta enskilda, konkreta åtgärder som på kort sikt kan lösa det här problemet. Varken straffskärpningar eller av- och nedkriminalisering av gärningar som nu är belagda med straff, varken ensidig satsning på kriminalvård i anstalt eller ensidig satsning på kriminalvård i frihet lär kunna medföra en snabb minskning av brottsligheten. Insatser är i stället nödvändiga över hela det kriminalpolitiska fältet och där har naturligtvis en ständig modernisering och nyansering av brottspåföljderna och förändringar inom kriminalvården sin plats. Nya åtgärder måste prövas vid sidan av många av de nuvarande som fortfarande fyller en viktig – men kanske inte tillräckligt effektiv – funktion i kampen mot brottsligheten.

I budgetpropositionens justitiebilaga framlägger justitieministern vissa synpunkter på kriminalpolitiken, tankar hur brottsligheten skall bekämpas. "Vi måste skapa förutsättningar för en ökad förståelse mellan människorna", säger justitieministern, och ingen lär göra någon invändning mot det. Han fortsätter: "Det enklaste och samtidigt mest naturliga hindret mot kriminalitet ligger i en samhällsgemenskap som genomsyras av en allmän respekt och hänsyn för människors liv, hälsa, integritet och rättigheter." I moderata samlingspartiets stora partimotion sägs det i kapitlet om rättstrygghet och kriminalvård att lagen skall tillförsäkra den enskilda människan erforderliga fri- och rättigheter och skydda henne mot övergrepp till liv, hälsa och egendom. "Den enskildes trygghet är grunden för ett fritt och oberoende samhälle, byggt på inbördes förståelse och solidaritet."

Medan vi från moderat håll förutom skyddet till liv och hälsa också tar upp skydd för rättigheter och egendom, begränsar justitieministern för sin del det till att uttrycka skyddet för rättigheter. Jag vet inte om det innebär en saklig skillnad eller inte. Naturligtvis *kan* justitieministern säga att i begreppet rättigheter kan också ligga sådant som skydd för egendom: äganderätt, nyttjanderätt osv., men det är i så fall opreciserat och långsökt. Det kan också, kanske mest mot bakgrund av vissa uttalanden som ibland har skett ifrån regeringshåll, tolkas som att man inte läster så stort avseende vid skyddet för den enskildes egendom. I så fall är det beklämmande och beklagligt, inte minst mot bakgrund av den utveckling av egendomsbrotten som har skett på senare år. Att det finns olika synsätt visade ju debatten i december här i kammaren, då frågan gällde vilket skyddsvärde hemmet skulle ha i förhållande till andra lokaler när det gällde tillgrepp av egendom.

Justitieministern aviserar nu att en utredning skall tillsättas som skall göra en översyn av förmögenhetsbrotten i brottsbalken. Jag tror att en sådan utredning är erforderlig och behövlig. Men jag tillåter mig undra om det är rätt tid att föra ut tankar om en avsevärd nedkriminalisering av vad man nu betraktar som allvarliga förmögenhetsbrott, vilket jus-

titie ministern aviserar i propositionen. Av den kan man utläsa att direktiven kommer att innebära att utredningen skall undersöka förutsättningarna för att få bort fängelse ur straffskalan för ringa brott, att böter tas in i straffskalan för normalbrott och att gällande minimi- och maximitider för fängelse vid normala eller grova fall sänks.

Vi har en statistik som direkt ger belägg för en ökning av brottsligheten på det här området. Fru Kristensson nämnde i sitt anförande en del av den statistiken. Att då säga att förmögenhetsbrotten har ett för högt straffvärde tillåter jag mig verkligen vara tveksam om. Man kan inte komma ifrån att en väsentlig ökning har skett som i hög grad oroar.

Den utredning som justitieministern aviserar borde bl. a. mot denna bakgrund inte få så snäva direktiv, utan mer förutsättningslöst kunna pröva kriterierna för förmögenhetsbrotten i framtiden och påföljderna för dem.

Fröken PEHRSSON (c):

Herr talman! Jag vill här ta upp några synpunkter på vårdutbildningen.

Landstingen planerar eller har antagit planer för sjukvården inom länet. Det är angeläget att denna planering kan fullföljas, så att de människor som är i behov av vård också kan få sådan.

Bristen på vårdpersonal, främst sjuksköterskor, har förvärrats 1975 och är nu så stor att den kan spolia hela sjukvårdsplaneringen om inte snabba åtgärder vidtas. Det hjälper ju inte att vi bygger sjukhus, om vi inte har personal att placera i dem.

För att planeringen skall kunna fullföljas och vårdbehovet tillgodoses krävs dels omedelbara åtgärder, dels planering på längre sikt.

Vad kan man då göra genast? Enligt min mening måste det bli utbildning av fler sjuksköterskor och ökad tillgång till praktikplatser.

Tillgången till praktikplatser och dessas inriktning mot olika vårdområden har kommit att bli styrande faktorer för vårdutbildningen. Utvecklingen med en ökad satsning på långtidsvård och öppen vård i kombination med den ökade specialiseringen inom hela vårdsektorn innebär att praktik fordras från en rad specialiteter. Samtidigt som antalet praktikplatser i mindre vanliga specialiteter varit otillräckligt, står praktikplatser outnyttjade inom långtidsvården – den sektor som är under stark tillväxt och har ett stort personalbehov.

Det är viktigt att landstingen får ökade möjligheter att intensifiera sin utbildningsverksamhet. Under en period då vårdsektorn byggs ut kraftigt har antalet examinerade sjuksköterskor stagnerat eller t. o. m. gått tillbaka något.

Det är alldeles nödvändigt att angripa dessa problem, både med sikte på att lösa de akuta problemen och för att finna mera långsiktiga lösningar. Det måste finnas praktikplatser som svarar mot vårdsektorns kvantitativa utveckling och framtida inriktning. I nuvarande situation gäller det att särskilt öka praktiken inom långvården och den öppna vården. Dessutom måste det satsas mer på vidareutbildning för sjuksköterskor. Enligt riks-

dagsbeslut 1968 planerades för en vidareutbildning med 70 %. Ökat ansvar och större krav på sjuksköterskorna medför att behovet av vidareutbildning är större än dessa 70 %. *Alla* behöver få en vidareutbildning. Denna måste dessutom decentraliseras till fler orter. Många av dem som vill vidareutbilda sig är bundna av hem och familj och har inte möjlighet att ta del av en utbildning långt från hemorten.

I budgetpropositionen anmäler statsrådet att alla kurser för vidareutbildning inte har kunnat komma till stånd de senaste åren. Jag är säker på att en decentralisering av kurserna skulle medföra ökad uppslutning kring vidareutbildningen. En sådan decentralisering bör prövas snarast. Man bör också pröva om man kan ge dispens från eller slopa praktikkravet på sex månader för vidareutbildningen. Bristande tillgång på praktikplatser har nämligen medfört problem för dem som önskar vidareutbilda sig.

För att man skall ha tillgång till god utbildning fordras det också lärare. Bristen på vårdyrkeslärare kräver att kraftiga åtgärder sätts in för att förbättra situationen. Av 1 873 tjänster är 314 besatta med obehöriga lärare och 110 obesatta enligt SÖ:s senaste redovisning, den 26 november 1975. Variationerna mellan länen är stora. I en del län saknas behörig lärare på mer än var tredje tjänst. Det *är* och *blir* stora problem inom vårdutbildningen om inte antalet vårdyrkeslärare snabbt ökas.

En annan yrkeskår som i dag efterfrågas är sjukgymnasterna. F. n. är 10 % av tjänsterna vakanta. Sjukgymnastikens positiva betydelse för folkhälsan står i dag utanför all diskussion. Under de senaste decennierna har ständigt ökade krav ställts på sjukgymnastiken. Långvård och rehabilitering är områden inom hälsovården, där utvecklingen går mycket snabbt och där sjukgymnastiken har kommit att spela en allt viktigare roll för patienternas välbefinnande och tillfrisknande. Ett ökat antal trafikskador och därtill en snabb utveckling inom intensivvården har också ställt stora krav på sjukgymnastiken som behandlingsform och därmed också på den enskilde sjukgymnasten.

Mot denna bakgrund är det av stor betydelse att utbildning och utexaminering av sjukgymnasterna motsvarar de ständigt stigande kraven från samhällets och patienternas sida. Bristen på sjukgymnaster är ett faktum, och åtgärder måste sättas in för att möta det ökande behovet. I första hand måste antalet utexaminerade sjukgymnaster ökas. Detta torde kunna ske genom att nya utbildningsinstitut skapas.

De stigande kraven på sjukgymnastisk behandling gör det enligt vår mening angeläget att statsmakterna också prövar förutsättningar för och möjligheter till en utvidgning av sjukgymnastutbildningen med exempelvis ett år. Om höga krav på sjukgymnastisk behandling skall kunna tillgodoses måste samhället garantera hög kvalitet på utbildningen av sjukgymnaster. Detta kan ske genom att möjligheter skapas för utbildning av särskilda lärare i sjukgymnastiska specialiteter.

Centerpartiet har till årets riksmöte motionerat om tillsättande av en utredning med syfte att se över detta problem, dels när det gäller att

utbilda fler sjukgymnaster, dels när det gäller att få fler lärare med en förbättrad utbildning i sjukgymnastiska specialiteter. I en annan motion har vi hemställt att riksdagen måste hos regeringen begära en utredning, vilken skyndsamt ser över utbildningen på vårdområdet och framkommer med förslag, innebärande en bättre samordning av utbildningsresurserna, varvid särskilt beaktas praktikplatssituationen och behovet av ett intensifierat läroplansarbete.

Men för att man skall kunna ha en fullgod utbildning krävs också att man har vårdskolor. Vi måste, om det hela skall fungera bra, ha en samordning mellan berörda myndigheter. Det är verkligen inte godtagbart som det nu fungerar.

Socialstyrelsen och landstingen har ambitioner att förbättra och bygga ut sjukvården, så att den svarar mot de höga krav som ställs. Skall detta kunna ske måste det till en samordning med SÖ, som har att ta ställning till organisationsplaner och lokalprövning för vårdskolor. Det finns exempel på landsting som fått vänta i årtal på besked från SÖ när det gäller organisationsplaner och prövning av lokalbehov för vårdskolor. Så får det helt enkelt inte gå till. Kontakt och samarbete måste komma till stånd mellan olika myndigheter. Det är ett oeftergivligt krav. Vi får inte glömma att det är sjuka och vårdbehövande människor som i sista hand kommer i kläm om det inte finns personal på våra sjukhus och vårdinrättningar.

Låt mig sammanfatta:

Fler sjuksköterskor måste utbildas.

Tillgången på praktikplatser måste ökas, t. ex. inom långtidsvård och öppenvård – överväg även praktik under sommarmånaderna.

Fler måste vidareutbildas – på fler platser i landet. Ge dispens från, eller ta bort praktikkravet på sex månader före vidareutbildningen.

Vårdlärarutbildningen måste ökas – bristen är stor i dag.

Handläggningen av berörda myndigheter vid planering av vårdskolor måste ske snabbt. Samarbete och samordning är helt nödvändiga.

Genomförs de här nämnda förslagen är jag säker på att vi kommer att få en väl fungerande sjukvård i framtiden i vårt land.

Herr LIDGARD (m):

Herr talman! Herr Fågelsbo talade tidigare i dag om THX-preparatet, och jag tänkte också säga några ord om samma sak. Jag hoppas att inte de av kammarans ledamöter som till äventyrs hörde herr Fågelsbo skall fara illa av att få ytterligare en dos av den här medicinen.

Jag hade tillfälle att delta i ett opinionsmöte häromdagen i Stockholm, som var anordnat av Riksföreningen för thymusforskning, dvs. av THX-preparatets anhängare och företrädare. Själv har jag inte tidigare haft någon som helst personlig anledning att fundera på preparatets effektivitet, över frågan om THX verkligen är ett läkemedel eller om användningen av det bara är ett uttryck för något slags kvalificerat kvacksalveri – för att nu spetsa till saken. Jag är inte heller särskilt sakkunnig

på området. Jag var utskickad som en sorts stand in för en kollega, som man förmodade visste mer om saken.

Jag har ändå en viss praktisk, om än rätt begränsad, kunskap om läkemedelshanteringen i vårt land. Och från den utgångspunkten måste jag säga att jag tycker att de regler vi har för läkemedelshanteringen är tämligen tillfredsställande. I de fall jag har haft att göra med har reglerna hanterats med tillbörlig klokskap och tillbörligt omdöme av den ansvariga myndigheten. Det är helt enkelt enligt min mening ganska tryggt att veta att vi numera har en effektiv och rigorös kontroll av vad vi får i oss i form av läkemedel.

Men för att återgå till mötet som var mycket väl besökt och som haft sina motsvarigheter på andra håll i landet, är det nog inte fel att säga att det präglades av en stark tro på THX-preparatets möjligheter och en lika stark misstro mot socialstyrelsens och dess experters vilja att göra preparatet rättvisa. Det är ju också den anda som bär upp den vid mötet antagna resolutionen, som varit publicerad i pressen och som jag inte skall föredra här.

Jag har, herr talman, själv den uppfattningen att socialstyrelsen har ett mycket starkt stöd för det uttalande man gjorde i ett cirkulär 1974, då man konstaterade att användandet av THX inte stode i överensstämmelse med vetenskap och beprövad erfarenhet.

Men vad är det som gör, att man ändå, trots allt, reagerar, att man känner sig osäker på om det inte mitt i allt det formellt korrekta och oantastliga som redovisats bl. a. av socialutskottet i fjolårets riksdagsbehandling döljer sig något som man skulle vilja syna litet bättre? Varför känns det så otillfredsställande att debatten trissats upp till en nivå där veterinärmedicine doktorn Elis Sandberg jämföres med kloka gubbar och gummor från en i stort sett förgången tid? Det är inte bara socialstyrelsen utan också många vetenskapsmän som gjort det. Man har talat om kvacksalveri och menat att Sandberg som forskare är en dilettant.

För min del vet jag precis när dessa tvexsamma funderingar föddes hos mig. Det var när jag i ett nyhetsprogram i TV hörde att thymusforskning i annan regi än doktor Sandbergs skulle starta här i landet; visserligen med en annan utgångspunkt men ändå med samma syfte som Sandbergs forskning. Naturligtvis har Sandberg inget monopol på kalvbräss, men mycket tyder på att han ändå varit inne på rätt spår. Inte minst utländska uppgifter finns om den saken. Och en viss betydelse har det väl också haft för min bedömning att en känd forskare i TV-sammanhanget spontant hade en egen fundering om att Sandberg kanske blivit något illa behandlad av myndigheterna. Jag tror att jag har refererat vederbörande mycket försiktigt.

Även om jag inte själv närmare känner någon patient som blivit bättre eller t. o. m. helt frisk efter THX-behandling, kan jag ändå inte bortse ifrån att kvalificerade bedömare säger att så är fallet och att man räknar dem som blivit hjälpta inte i hundratal utan i tusental. Och som jag antydde parentetiskt sägs detta inte bara av sådana som stött på sådana

fall. Det finns även etablerade forskare vid ett av våra universitet som har en annan uppfattning än socialstyrelsens experter.

I det betänkande från socialutskottet som jag nyss hänsyftade på och som låg till grund för riksdagens beslut förra året att bl. a. en motion till förmån för THX-preparatet inte skulle föranleda någon riksdagens åtgärd finns en dunkel hänvisning till ett uttalande om att socialstyrelsen är beredd att stödja prövningen av naturläkemedel. Låt oss hoppas att denna formulering även innebär att THX-preparatet hör till de saker som prövas.

Men, herr talman, jag vill också gärna avslutningsvis säga att jag har kommit fram till uppfattningen att situationen nu rent opinionsmässigt blivit eller håller på att bli sådan att en ny utredning om THX är starkt motiverad. En kommission som är sammansatt inte bara av medicinska experter, utan där man också har lekmannamedverkan, tror jag skulle vara önskvärd, inte därför att experterna inte är skickliga, utan kanske snarare därför att de är *för* skickliga för att kunna samordna sina synpunkter med de erfarenheter som vanliga människor förvärvat på det här området. Jag tror att en sådan utredning skulle vara till fördel för alla parter i detta sammanhang, och jag tror att det skulle vara bra om man kunde kanalisera opinionsbildningen i något lugnare fåror än dem som de f. n. går i.

Fru FREDGARDH (c):

Herr talman! Kvinnoåret är slut, men framför oss har vi det kvinnornas utvecklingsårtionde som beslöts av den internationella kvinnokonferensen i Mexico i somras och som nu har rekommenderats av FN:s generalförsamling. Vi har också en världsaktionsplan med handlingslinjer för hur jämställdhetsarbetet skall fullföljas. Det betyder att de problem som aktualiserades under kvinnoåret inte får sjunka i glömska och att den diskussion som då startade skall hållas levande också i fortsättningen. Det finns god anledning, herr talman, att även i denna kammare flitigare komma tillbaka till dessa frågor som berör oss alla, män lika väl som kvinnor. Det har inte skett så överväldigande ofta, inte ens under det kvinnoår som nyss avslutats. Men de faktiska förhållandena i vårt land och ute i världen borde öppna ögonen även på dem som fortfarande närmast med en axelryckning vill avfärda förhållandet att kvinnors situation i familj och samhälle, i yrkesliv och politik fortfarande utgör ett problem som måste lösas och som måste lösas av män och kvinnor tillsammans.

Vi börjar i dag få fram fakta om de förhållanden varunder kvinnor lever och arbetar. Det är inte en dag för tidigt. Vi har i Sverige en begynnande kvinnoforskning. Detsamma är fallet i vissa andra utvecklade länder. Men mängder av länder saknar fortfarande varje möjlighet till en vetenskapligt underbyggd dokumentation om kvinnors förhållanden. Därmed saknas också ett viktigt arbets- och argumentmaterial för alla – kvinnor som män – vilka vill främja jämställdhet och rättvisa i sam-

hället. Ett av de viktigaste besluten vid kvinnokonferensen gällde också upprättandet av ett internationellt institut för forskning och utbildning i kvinnofrågor. Nu har FN:s generalförsamling fattat beslut därom. En *from* önskan är att tillräckliga medel skall finnas för att institutet snart skall bli verklighet. För Sveriges del bör det vara självklart att bidra till förverkligandet av detta institut.

Vi har kommit en bit på väg i vårt land, men sedd i historiskt perspektiv har utvecklingen gått långsamt, och fortfarande återstår mycket. Man kan fråga: Hurdan är kvinnornas situation i dagens arbetsliv och inom de fackliga organisationer som vill tillvarata de anställdas intressen? Den senaste undersökning som lagts fram och som gällt de deltidsanställdas villkor blottar i många fall skrämmande förhållanden.

För majoriteten deltidsanställda kvinnor – och de är i dag 600 000 – är deltidsarbete något som de varken kan leva på eller försörja eventuella barn på. Genom manssamhällets utformning och genom att de problem som rör familjernas förhållande till arbetslivet försumrats har deltidsarbetet blivit ett slags räddningsplanka för kvinnorna att klara sin dubbla roll i hem och yrke. Nu är deltidsarbetet i och för sig en positiv företeelse. Vi behöver alla ha tillgång till deltidsarbete under vissa perioder i vårt liv – för möjlighet till studier, när barnen är små eller när åldern kommer och krafterna avtar – men de förhållanden som i dag styr kvinnor till deltidsarbete kan inte accepteras. De gör det många gånger möjligt att hänsynslöst utnyttja kvinnor på arbetsmarknaden. Kvinnor som arbetar deltid bidrar också ofta till att en man kan arbeta heltid på de villkor som arbetsmarknaden i dag ställer men som kvinnor inte kan svara mot, om de samtidigt skall klara hem, hushåll och barn.

Det är länge sedan vi i Centerns kvinnoförbund krävde ett barn- och familjevänligt arbetsliv. Det kravet står alltjämt fast, för ännu är vi långt från dess uppfyllande. Till detta krav har vi lagt ännu ett som fördes fram i samband med kvinnoåret, nämligen "delat ansvar i hemmet". Ändrade förhållanden på arbetsmarknaden, så att man erkänner människors rätt till både arbete och familjeliv, och ändrade förhållanden i hemmet, så att makar delar på ansvaret även när det gäller vardagens alla rutinsysslor, utgör grundläggande förutsättningar för att män och kvinnor skall kunna fungera både i yrkesliv och i familj.

Herr talman! I ett barnvänligt arbetsliv ingår också tillräckligt antal deltidstjänster – men tjänster under trygga och ordnade anställningsförhållanden, med ordentlig betalning, med del i samhällets sociala förmåner och därtill spridda till olika områden av arbetslivet. I dag är dessa tjänster i huvudsak att finna inom ett fåtal yrken – ofta typiska låglöneyrken, yrken utan social status och yrken som aldrig en man skulle kunna tänka sig att välja. Betänkligt är också att endast ca hälften, 51 %, av de deltidsarbetande, vilka praktiskt taget alla är kvinnor, är fackligt organiserade. Här finns plats för insatser som leder till rättvisa och balans, till en verklig jämställdhet mellan man och kvinna.

Undersökningen av de deltidsarbetandes villkor visar klart den bristande

regionala balans som råder i fråga om kvinnors sysselsättning. Kvinnor i de s. k. storstadsområdena, dvs. Stockholm, Göteborg och Malmö, har betydligt högre sysselsättningsgrad än kvinnor i övrigt i landet. Andelen heltidsarbetande är också större i de nämnda områdena. I Stockholm är antalet heltidsarbetande kvinnor 40 % mot endast 25 % i vårt lands glesbygder. Bakom detta förhållande finns skilda orsaker. Man kan nämna dåligt utbyggd barn tillsyn och kommunikationssvårigheter för kvinnor som bor i glesbygd och som kanske därtill saknar körkort, men det verkligt grundläggande skälet är bristande arbetsmöjligheter. Inom regionalpolitiken har man hittills tänkt mycket litet på kvinnorna. Här behövs i fortsättningen insatser av en helt annan omfattning. Att dra upp riktlinjer för en regional sysselsättningspolitik med tonvikt på kvinnornas arbetsbehov – inte mindre än 84 000 deltidanställda vuxna kvinnor vill enligt utredningen ha mera arbete – vore en långsiktig arbetsuppgift, som lämpligen kunde anförtros den parlamentariska jämställdhetskommitté som höstrikdagen beslutat om.

En snabb ökning har skett av antalet kvinnor ute på arbetsmarknaden under de senaste åren, från 1970 till 1974 med inte mindre än 128 000 kvinnor. Kvinnorna svarade därtill för hela den sysselsättningsökning som skedde under denna tid. Kvinnorna utgör alltså i dag en betydande del av arbetskraften. Ändå föreligger stora skillnader mellan mäns och kvinnors arbetsförhållanden. Här finns ett av de verkligt stora jämställdhetsproblem som vi har att lösa.

Jag vill i detta sammanhang erinra om en annan aktionsplan som – vid sidan av den världsaktionsplan för jämställdhet som antogs i Mexico – bör ägnas betydligt större uppmärksamhet än vad hittills skett. Jag syftar på den deklaration om kvinnliga arbetstagares jämställdhet i fråga om möjligheter och behandling som antogs vid 1975 års konferens med Internationella arbetsorganisationen. Den har kommit något i skymundan för Mexicoplanen, men det är viktigt både att vi tar del av dess innehåll och att vi införlivar detta med våra jämställdhetssträvanden. I denna deklaration sägs klart att kvinnornas problem i arbetslivet endast kan angripas och lösas inom samma allmänna ram av ekonomisk och social utveckling som männens problem. Vidare heter det att alla arbetstagare skall vara jämställda i fråga om möjligheter och behandling. Alla former av diskriminering på grund av kön som förnekar eller begränsar denna jämställdhet är oacceptabla och måste undanröjas. I artikel 8 sägs också: "Ingen diskriminering mot kvinnliga arbetstagare skall förekomma på grund av havandeskap och barnsbörd." Det framhålles att dessa kvinnor skall ha rätt att återgå till sin anställning utan förlust av förvärvade rättigheter. Planen betonar att moderskapet är en samhällelig funktion. Detta är en uppfattning som ännu långtifrån slagit igenom i våra högt utpräglade industriländer, där kvinnor snart sagt dagligen diskrimineras vid anställning – och det gäller alla nivåer. "Vi kan inte ha kvinnor. Rätt vad det är gifter de sig och får barn." Det är en vanlig kommentar.

Den i ILO-planen uttalade uppfattningen bör vara naturlig i ett samhälle

med barnvänligt arbetsliv. Kvinnor får inte vara handikappade på arbetsmarknaden därför att naturen har tilldelat dem uppgiften att genom barnafödande svara för samhällets förnyelse och bestånd.

Herr talman! Våra jämställdhetssträvanden får inte stanna vid våra egna gränser. Kvinnornas utvecklingsårtionde skall genomföras och få effekt också i u-länder, där kvinnor ofta av hävd haft en undanskymd ställning och där deras möjligheter att påverka samhällsutvecklingen är betydligt sämre än våra. Svenskt utvecklingsarbete måste kraftigt inriktas på att få med kvinnorna i utvecklingen. Detta måste ske redan när ett biståndsprojekt diskuteras och planeras. Viktigt är också att kvinnornas egna jämställdhetssträvanden stötts under – en verklig hjälp till självhjälp. Det kan ske t. ex. genom ett direkt bistånd för att bygga upp och utveckla kvinnoorganisationer. I Världsaktionsplanens mom. 8 betonas utvecklandet av sådana organisationer. De kan dels tjänstgöra som kvinnornas egna språkrör, dels förmedla sådana praktiska kunskaper till kvinnor som är en viktig hjälp i arbetet på att förbättra kvinnornas ställning och öka deras inflytande i samhället. Bidrag bör också kunna förmedlas till sådana internationella organisationer som i sin verksamhet söker hjälpa u-ländernas kvinnor att bilda egna föreningar. Samarbeta med lokala kvinnoorganisationer, där sådana finns, bör beaktas i svenskt biståndsarbete. Det är en god väg att komma i direkt kontakt med s. k. gräsrotter och deras elementära behov.

Till sist en liten ögonblicksbild från vårt eget högt utvecklade land. Just när kvinnoåret gick mot sitt slut fick jag ett par påkostade broschyrer mig tillsända. Där presenterade sig ett av våra stora verk, arbetarskyddsverket, i fyrfärg och med bilder. Kvinnor skymtade på arbetslivsbilderna, men bland uppräknade högre funktionärer och befattningshavare fanns bara sju kvinnor bland hundratalet män. Och i verkets styrelse ingen enda kvinna! Ändå har, som jag nämnde, kvinnorna stått för hela sysselsättningsökningen under 1970-talets första år. Detta och mycket annat som åter och åter möter i vårt samhälle gör det nödvändigt, herr talman, att vi också i denna kammare ägnar mera tid och intresse åt jämställdhetsfrågorna. I själva verket står vi i dag på tröskeln till ett nytt skede i mänsklighetens långa historia, ett skede då förhoppningsvis kvinnorna skall erkännas som fullgoda och med männen jämbördiga människor.

Herr JOHANSSON i Växjö (c):

Herr talman! En våg av våldsbrottslighet har dragit fram över vårt land de senaste dygnen. Vad som hänt visar ingen direkt ny trend i vad gäller den grövre brottsligheten, utan det är en fortsättning på ett redan känt faktum – att vi har en stor brottslighet i detta land. Den kan jämföras med en varböld. Ibland går det hål på varbölden – det blir ett öppet sår. De senaste dygnen har visat besked om detta.

Inget land och inget politiskt system är befriat från brottslighet. Det är tydligen bara tidningen Norrskensflamman som tror det. Jag lyssnade på tidningskrönikan i går morse, och då sade man som något självklart

att i ett socialistiskt system – i ett kommunistiskt system – finns det mycket litet brottslighet. Men vi vet ju att så inte är förhållandet.

Den svenska regeringen försöker ofta servera så fördelaktiga siffror som möjligt i vad gäller brottsligheten. Men detta är det inte lätt att göra för 1975. Det har ännu inte skett någon sluträkning för året. De första elva månaderna är emellertid hopsummerade, och det visar sig att brottsbalksbrotten under dessa månader ökat med i runt tal 55 000 eller 10,9 % i förhållande till 1974. Varje månad har det under 1975 varit en ökning med omkring 10 %.

Jag vill påstå att den koncentration av vårt samhälle som skett under den socialdemokratiska regeringens tid ej varit lyckad. För många människor har ensamheten i bostadsgetton verkat demoraliserande. Ungdomen har många gånger känt sig utlämnad. Föräldrarna har inte haft tid att ägna sig åt sina barn. Nyckelbarnen har lätt att falla ur det hyggliga mönster som vi vill att barn skall ha. Det har varit brist på fritidssysselsättningar. Ungdomen har sökt sig ut på äventyr – det har blivit gängbildning.

Det mest oroande är väl våldsbrottslighetens utveckling. 1965 var antalet anmälningar om lindrigare misshandelsfall 10 840. 1974 – det år från vilket den senaste säkra statistiken finns – var siffran uppe i 17 655. För mord, dråp samt mord- och dråpförsök var antalet anmälda fall 1965 totalt 166, varefter siffran stigit till 244 år 1974. Antalet fullbordade mord och dråp dessa båda år var egendomligt nog exakt detsamma – 87 fall.

Det finns inga entydiga förklaringar till våldsbrottens utbredning, men orsaken ligger delvis i vårt samhällssystem. Det är dock inte lätt att säga på vad sätt den gör det. Koncentrationssamhället och konkurrenssamhället har säkert sin del i skulden, inte minst när det gäller ungdomen. Alkohol och narkotika följer i spåren och blir direkt utlösande faktorer. Alkoholens roll känner vi rätt bra nu, men det förefaller som om den faktorn inte togs på allvar. Alkoholen utlöser aggressioner. Missbelåtenhet och besvikelser ger aggressioner, som alltså utlöses av alkoholen. Av största vikt är det därför att vi hjälper ungdomarna att inte börja med alkohol. Och dit hör givetvis också mellanölet.

För den som börjar med mellanöl, alkohol och narkotika är det lätt att bli orolig och känna sig utstött eller hamna i en paniksituation, vilket i vissa fall slutar med sådana fruktansvärda handlingar som vi upplevt de senaste dygnet. Av tidigare erfarenhet vet vi emellertid att sådana här toppar av brottslighet efter en tid ebbar ut, och vi hoppas att det värsta är över för denna gång.

Vad vi alla här i riksdagen känner är väl en stark medkänsla med de drabbades familjer. Vi tänker på dem alla, inte minst på den unge polisman:ens efterlevande men också på gärningsmannens anhöriga som inte har det mycket lättare.

Jag vill påstå att den koncentration av vårt samhälle som skett och som jag talat om tidigare i mitt anförande inte är bra i något avseende. Centerns decentraliseringspolitik bör ha större förutsättningar att skapa

Torsdagen den
5 februari 1976

*Allmänpolitisk
debatt*

mera harmoniska människor.

Vi inom centern säger i en partimotion i år: "För att förhindra att människor drabbas av brott måste man på olika sätt söka eliminera sådana faktorer i samhället som visat sig bidra till brottsligt beteende.

Här måste åtgärder på samhällsplaneringens område, i familjepolitiken, inom skolan, på alkohol- och narkotikapolitikens område anses vara av största betydelse för att på sikt kunna nedbringa brottsligheten och de våldstendenser som finns i samhället i dag."

Helt naturligt har polisen en väsentlig uppgift just i det brottsförebyggande arbetet. Det är därvid angeläget att begångna brott kan klaras upp och att detta kan ske utan alltför långa dröjsmål. En hög upptäcktsrisk bidrar i sig till att nedbringa antalet begångna brott. Vi kan vara överens om att vi har en poliskår i detta land som väl ryktar sitt värv. Dess uppgift är svår och grannlaga.

Vidare, herr talman, är det värdefullt att direkta kontakter tas mellan polisen och allmänheten. Enligt vår mening bör det inom ramen för kvarterspolisverksamheten finnas betydande möjligheter till en utökad god kontakt mellan polis och allmänhet. Inte minst är det i det sammanhanget av stor vikt att kvarterspolisen genom god personkännedom kan upptäcka, ofta på ett tidigt stadium, tendenser till brottslighet bland ungdomar i området. Genom polisens personliga insatser och kontakter med föräldrar, skola, sociala myndigheter eller andra som har till uppgift att hjälpa barn och ungdomar till rätta kan ofta goda resultat nås och en begynnande negativ utveckling vändas.

Kvarterspolisverksamheten har upplevts som mycket positiv av både allmänheten och de polismän som tjänstgjort i verksamheten. Vi anser det därför angeläget att denna verksamhet byggs ut såväl i storstadsområdena som på andra orter i landet. Rikspolisstyrelsen har äskat medel för 34 polistjänster mer än vad regeringen föreslagit i budgetpropositionen. Det ansluter vi oss till och föreslår riksdagen att anslå medel för 34 tjänster utöver regeringens förslag. Dessa tjänster skall inrättas som kvarterspolistjänster. Sammanlagt innebär det att kvarterspolisorganisationen för det kommande budgetåret tillförs 64 nya tjänster.

Jag vill till sist, herr talman, ta upp något om den befintliga vapenlagen. Det är tydligen fortfarande alltför lätt att få tag i vapen. Jag tänker då inte främst på de militära anläggningarna, där tillfälliga missöden har till följd att obehöriga får tillgång till vapen, utan fastmer lättheten att få tag i vapen och handeln med sådana ute på öppna marknaden. När riksdagen 1973 ersatte vapenförordningen med en vapenlag, så var vi ganska överens här i riksdagen att det skulle bli en bättre tingens ordning inom vapenhandeln. Den nya lagen innebar en skärpning av reglerna för innehav, förvaring och utlämning av vapen. Vi sade den gången att det måste hälsas med tillfredsställelse om lagen kan medverka till att minska möjligheterna att vapen kommer till användande i samband med brott.

Det är svårt att i dag avgöra om vapenlagen har medverkat till att

göra det svårare för människor att få tag i vapen för att därefter begå ett grövre brott.

Men vi konstaterar ju att vapen får man ändå tag i, hur det nu går till. Det är naturligtvis inte svårt för människor som inte skyr några medel att få tag i ett vapen. Jag vet att man 1973 beräknade att ungefär en halv miljon vapen var i bruk inom rikets gränser, och ungefär samma antal innehas legitimt av samlare eller av enskild person för prydnadsändamål. Det är klart att vapenlagen och kontrollen minskar möjligheterna att få tag i vapen, men den ger ingen garanti för att vapen inte kommer i orätta händer, även om vapen eller vital del därav samt ammunition skall förvaras åtskilda under lås. Lyckas man inte få tag i vapen på det ena stället så går det bättre på ett annat att få alla delar till ett vapen så att det fungerar.

Men vad jag ser särskilt allvarligt på är att det är så lätt att få handelstillstånd för vapenförsäljning. Jag har exempel på detta. Det finns personer som inte har klara intyg att själva få inneha vapen. Men inget hindrar dem att få tillstånd att handla med vapen. Och det är personer som inte har affärslokaler där man på ett betryggande sätt kan förvara vapen och ammunition. Jag vet att flera den gången då vi tog vapenlagen var något besvikna över att det inte blev ett klarare besked om minimikrav på en lokal för att tillfredsställande kunna förvara vapen och ammunition där man bedriver sådan handel. Allt överläts liksom till polismyndigheten som på sina håll kanske inte varit nog restriktiv.

Herr talman! Jag skulle vilja vädja till justitieministern att göra en översyn av denna del av vapenlagen.

Herr SVENSSON i Kungälv (s):

Herr talman! Jag skall också be att få göra ett inlägg i den alkoholpolitiska frågan. Jag skall hålla mig till ett begränsat område, nämligen åldersgränsen för inköp.

Vi kommer snart att få ta ställning till ett förslag till alkoholpolitik. Jag har tidigare uttryckt att jag hoppas att vi nu verkligen får en alkoholpolitik värd namnet. Vi har en lång och utförlig utredning bakom oss. Nu har remissvaren kommit in, och enligt den förteckning vi fått har vi en proposition att vänta så tidigt som den 29 mars.

Jag skall bara ta upp frågan om inköpsåldern. Det finns annars mycket att säga, men det skall jag lämna därhän tills vi har propositionen på bordet.

Alkoholpolitiska utredningens majoritet – bara två av utredningens ledamöter har reserverat sig på denna punkt – har föreslagit att inköpsåldern även i fortsättningen skulle vara 20 år, trots att myndighetsåldern gått ned till 18 år. Många menar att detta är inkonsekvent: det ena måste följa det andra. Nu har det inte varit så i en del andra fall, men det är klart att det är svårt att gendriva påståendet att det finns en logik i detta. Det är så mycket man får göra när man är myndig. Varför skulle man då inte också få inköpa sprit på systembolaget? Men som i så många

andra fall är det här en fråga om avvägning mellan olika synpunkter och risker. Vilka faktorer är det till sist som väger tyngst?

Jag sade att det bara var två ledamöter av alkoholpolitiska utredningen som reserverade sig på denna punkt. Det var riksdagsledamoten från moderaterna Alf Wennerfors och byråchefen Arne Hillbo, som f. ö. reserverat sig på många punkter i alkoholpolitiska utredningen. Det måste, menar jag, vara mycket starka motiv som fått de andra sju att stanna för 20-årsgränsen. Vi känner en del av dem som följde den linjen: Astrid Bergegren, som varit riksdagsledamot under många år, Sigurd Lindholm, som var ordförande för utredningen och förutvarande statsråd, och Rune Hermansson, som också är välkänd, för att nu nämna tre av utredningens ledamöter.

Jag tror, herr talman, att jag gör bäst i att citera vad utredningen sagt på denna punkt. Man säger:

”Det finns f. n. på flera områden regler där åldersgränserna inte följer myndighetsåldern. Här må erinras om att man på det trafikpolitiska området funnit anledning att fastställa en rad skilda åldersgränser för rätt att föra olika slags fordon m. m. Likaså anses t. ex. åldersgränserna inom området för brottsbalkspåföljderna inte böra påverkas av ändringar i myndighetsåldern. Kriminalpolitiska skäl har också föranlett att det alljämt är förbjudet för den som är under 21 år att förvärva eller inneha springstillet eller springkniv. – I sammanhanget kan också erinras om att systembolagen under motbokstiden i praktiken tillämpade en åldersgräns på 25 år, trots att inköpsåldern då enligt försäljningslagstiftningen sammanföll med myndighetsåldern.”

Så fortsätter man litet längre ner:

”Å andra sidan har, som sagts, andra synpunkter ansetts väga tyngre på t. ex. det trafikpolitiska och kriminalpolitiska fältet.” – Orden ”Å andra sidan” syftar på ett stycke som jag har utelämnat. ”Följande alkoholpolitiska aspekter kan anläggas. Alkoholpolitikens uttryckliga strävan när det gäller ungdomen är att någon konsumtion av betydelse inte skall förekomma. De unga torde framför allt komma över alkohol genom att äldre kamrater köper åt dem. Det förhåller sig säkerligen så att 18-åringar generellt sett har en betydligt yngre umgängeskrets än 20-åringar. En sänkning av inköpsåldern skulle därmed medföra en starkt ökad åtkomlighet av alkohol i känsliga åldrar och skulle dessutom kunna uppfattas som en opinionsyttring från samhället. De alkoholpolitiska riskerna måste därför bedömas som allvarliga.”

Vad man i själva verket säger är att åldersgränserna kommer att gå ned en bit under 18-årsgränsen, dvs. till 16–17 år. Till slut sammanfattar man:

”APU har funnit att övervägande skäl talar för att inköpsåldern för starka alkoholdrycker, trots ändringen av myndighetsåldern, behålls oförändrad. Inte heller inköpsåldern för mellanöl bör ändras.”

Motiven för alkoholpolitiska utredningen är alltså klara. Målet är att hålla ungdomsåren utanför spritkonsumtion av någon betydelse. Den

inställningen har varit vägledande.

En vetenskaplig undersökning från en delstat i Canada som redovisades i slutet av 1974 är nog så intressant i detta sammanhang. Åldersgränsen för inköp sänktes där 1971 från 21 till 18 år. Man gjorde alltså där som en del vill göra här. Bland manliga bilförare var utslaget enormt när det relaterades till alkoholpåverkan. Jag har här några siffror som kom fram vid denna undersökning.

I åldrarna 16–17 år ökade antalet olyckor med 162 % efter ändringen. För 18-åringarna – då hade man alltså kommit upp till den gräns som gällde – var ökningen 339 %, för 19-åringarna 346 % och för 20-åringarna 256 %. Jag tror att dessa siffror talar för sig själva.

Vad jag vill säga med detta inlägg är bara att vi som riksdagsledamöter måste tänka igenom denna fråga och ta del av de undersökningar som har gjorts.

Remissinstanserna är naturligtvis delade i denna fråga. Men man kanske skall lägga märke till att de som står problemen närmast i sitt arbete, skol- och socialmyndigheterna, sluter upp kring 20-årsgränsen. För min del måste valet också bli 20 år. Jag har, herr talman, redan nu velat redovisa min inställning i den frågan.

Man åberopar att det är logiskt att inköpsåldern skall följa myndighetsåldern. Den logiken skulle komma att kosta oss för mycket socialt och ekonomiskt, och det har vi inte råd med. Om vi inför 18-årsgränsen ser jag också framför mig en ny mellanölsdebatt. Man kommer framöver att anklaga riksdagen för att den inte tog det sociala ansvar som den bör ta. Jag tror man kan säga att frågan om åldersgränserna för inköp av alkohol i systembolagsbutikerna är betydligt allvarligare än mellanölsfrågan, hur viktig den än har ansetts vara.

Herr JADESTIG (s):

Herr talman! I den allmänpolitiska debatten tar vi gruppvis upp olika samhällsområden, med variationer. I går kväll berörde herr Westberg i Ljusdal under rubriken Arbetsmarknads- och regionalpolitik i större delen av sitt anförande nykterhets- och alkoholproblemen. Han kom då också in på den undersökning angående skolungdomens alkoholvanor som skoldirektionen i Stockholm publicerade i slutet av år 1975.

Siffrorna i den rapporten är mycket alarmerande. Sedan 1967 har antalet elever som varit kraftigt berusade fördubblats. Bruket av starkare alkoholdrycker har blivit vanligare. Direktionen var förvånad över hur lätt tonåringar kommer över alkohol. Det är jag också.

Alkoholpolitikens syfte måste vara att begränsa konsumtionen och därmed hålla antalet alkoholskadade på en så låg nivå som möjligt. Att hålla ungdomsåren fria från alkohol är oerhört angeläget från såväl medicinsk och social som ekonomisk synpunkt.

Alkoholfrågans betydelse från hälsovårdspolitisk synpunkt visas av en undersökning från Göteborgs sjukvårdsdirektion. Av denna framgår att var sjätte sjuksäng upptas av personer som mer eller mindre direkt

vårdas för konsekvenser av alkoholbruk. I en undersökning som för några år sedan gjordes vid Serafimerlasarettet i Stockholm var motsvarande siffra var fjärde säng.

Vi måste medverka till att skapa ett samhälle där alkoholbruket bland de unga ersätts av en positiv fritid. För att klara det måste vi komplettera de positiva insatserna i forskning, undervisning och information med åtgärder som kan uppfattas som negativa, dvs. i det här fallet restriktioner som omgärdar alkoholbruket.

En princip som vi allvarligt måste slå vakt om och ytterligare betona är att det privata vinstintresset i alkoholhanteringen elimineras. Det är därför positivt att den alkoholpolitiska utredningen har föreslagit ett förbud för bryggeriindustrin och andra med ekonomiska intressen i alkoholhanteringen att satsa pengar i pubar, diskotek och liknande. Men ett sådant förbud måste kompletteras med en satsning på folkrörelserna och andra som är beredda att erbjuda främst ungdomen alkoholfria miljöer. Ungdomens fritidsmiljöer måste förbättras. Den kommersiella prägeln på ungdomens nöjes- och fritidsliv är oroväckande. Direkt förkastligt anser jag det vara att alkoholen används som ett effektivt konkurrensmedel. Här måste vi sätta in styrmekanismer, som på olika sätt främjar tillkomsten av alkoholfria miljöer och som möjliggör driften av redan befintliga sådana.

Den alkoholpolitiska utredningen har också föreslagit en försöksverksamhet för att få tillbaka publiken till folkrörelselokalerna. Det är ett bra förslag, men vi måste gå längre. Alkoholfria restauranger, hotell och motell måste – utan inkomster från alkoholhanteringen – kunna konkurrera på lika villkor. Det är ju väsentligt både ur nykterhetsrörelsesynpunkt och ur folkrörelsesynpunkt.

Man kan naturligtvis ha olika uppfattningar om den absolutistiska nykterhetsrörelsen och dess verksamhet. Helt klart är dock att länder med en stark nykterhetsrörelse har förhållandevis låg alkoholkonsumtion och därmed färre antal alkoholskadade än länder som saknar en stark nykterhetsrörelse. Vi måste hålla i minnet att den svenska nykterhetsrörelsen och folkrörelserna i allmänhet tar på sig många av de arbetsuppgifter som i andra länder åvilar statsmakten. Men eftersom vi i olika sammanhang försöker finna vägar för ett ökat samhällsengagemang via folkrörelserna skall naturligtvis nykterhetsrörelsen inkluderas i detta och ges ekonomiskt stöd som medger att dess verksamhet kan expandera och då inte minst arbetet för alkoholfria miljöer.

Tyvärr är det inte så enkelt att anledningen till nykterhetsrörelsens medlemsmässiga tillbakagång enbart är att söka i nykterhetsrörelsens egen verksamhet eller – som man säger ibland när man vill spetsa till det – *brist på verksamhet*.

De senaste årtiondenas alkoholpolitik har medfört en ökad alkoholkonsumtion främst bland den yngre generationen. Alkoholkulturens utbredning har naturligtvis försvårat nykterhetsrörelsens rekrytering, och jag vågar säga att många andra folkrörelser har haft samma problem.

Vi vet genom erfarenheter från vårt eget land och genom internationella undersökningar att om man sänker inköpsåldern för alkohol försämras nykterhetsläget allvarligt. Evert Svensson hänvisade till Canadaundersökningen, och jag ber att få instämma. Men vi vet också att ungdomsfylleriet i vårt land ökade med nästan 100 % under åren 1954–1956, då inköpsåldern i praktiken sänktes från 25 till 21 år. Trots att 15–17-åringar då lika litet som nu fick köpa alkohol ökade fylleriet i denna ungdomsgrupp med 120 %.

De siffror som jag nu nämnt och de som herr Svensson nämnde kan det vara av värde att fundera över i en tid då trafiksäkerhetsverket via sina undersökningar kommit fram till att trafiknykterhetsbrott i vårt land förekommer vid ca tre miljoner tillfällen per år.

Kravet från olika håll att inköpsåldern för alkohol skall anpassas till myndighetsåldern måste avvisas. Vi har helt enkelt inte råd att ytterligare försämra de ungas situation. Detta får inte uppfattas som något slags njugghet mot de unga människorna utan tas för vad det är, nämligen en ärlig strävan att ge de unga en positiv start i livet.

Men låt oss också förhindra alkoholreklamen. Jag hoppas att den proposition som vi snart har att förvänta skall innebära att det s. k. mellanölet ersätts med ett alkoholsvagare öl och att vi då också skall kunna förhindra en alkoholreklam som skapar samma gloria kring det nya, förhoppningsvis alkoholsvagare ölet som kring mellanölet.

I januari 1976 beslutade Pripps bryggerier att gå ut med ett tävlingserbjudande till återförsäljare av mellanöl i Norrköpingsregionen, Mälardalen, Östergötland och norra Småland. Erbjudandet gällde gratisresor till England för de försäljare som beställde ölpartier på minst 75 000 burkar mellanöl. Metoden hade granskats av Pripps jurister, som funnit att detta inte kolliderade med det nya lagförslaget om förbud mot mutor. Efter kritik i pressen tog företaget konsekvenserna och drog frivilligt in kampanjen omkring den 25 januari i år. Från Pripps sida framhöll man dock, att liknande metoder förekommer inom stora delar av näringslivet, och man säger sig också veta att konkurrenterna tillämpar likartade metoder. Jag tycker vi måste vara observanta emot den här formen av reklamkampanj som bryggerinäringen så envist försöker hålla vid liv.

Jag tror att vi måste satsa på folkrörelserna. Vi måste främja en bred undervisning, skapa än bättre information i alkoholfrågan. Jag hoppas att radio och TV och övriga massmedia solidariskt ställer upp i en sådan information: Vi måste naturligtvis också skapa ett organ som följer utvecklingen och som snabbt kan vidta korrigerande och stimulerande åtgärder för att hålla ungdomsåren fria från alkohol.

Herr LARSSON i Staffanstorp (c):

Herr talman! Skola och undervisning, både lägre och högre, är så väsentliga ting att allmänintresse spontant knyts till vad som händer där. Det visar exempelvis skoldebatten om SIA-utredningen i höstas. Den debatten rörde mest de organisatoriska formerna i skolan. Stort intresse

visades även för möjligheterna till decentralisering av beslutsfunktionerna i skolan, vilka starkt präglats av centralism. Centralbyråkratin har berövat skolstyrelserna många möjligheter till lokala initiativ. Det är helt nödvändigt att både elever och lärare får en bättre skolmiljö. Skolvardagen får inte bli en individernas stressande kamp med varandra. Kan vi alltså förhoppningsvis se fram emot en grundskola med bättre organisation och miljö?

Nästa angelägna fråga blir: Vad gör vi för att få en bättre och tidsenligare läroplan? Den frågan mötte jag många gånger under höstens debatt.

Centern framförde redan vid antagandet av grundskolans läroplan 1969 angelägenheten av att få in mera praktiska moment i undervisningen.

För många elever kan en praktisk sysselsättning vara den bästa inlärningsformen. Det har visat sig att vi fått rätt om Lgr 69. Många elevers intresse för skolarbete försvinner om de inte kan lyckas inom några ämnen. Ingen människa, inom vilket gebit det vara må, kan trivas om hon misslyckas i allt hon får sig förelagt. Många elevers skolrötthet motverkas helt säkert av mera praktiska inlärningsformer.

I riksdagen fortsatte vi vår kritik mot läroplanen, och i ett par centemotioner begärdes bättre balans mellan teoretisk och praktisk undervisning i grundskolan. Vi fick även riksdagens bifall till detta. Men trots riksdagens skrivelse till regeringen i frågan har hittills inget av vad motionärerna begärde förmärkts. Centern föreslår därför i en partimotion i år en viss översyn av grundskolans läroplan. Dels vill vi fullfölja vad jag här sagt om praktiken, kontakten med arbetslivet osv., och dels vill vi förbättra kunskapsinhämtandet i basämnena, som svenska och matematik, vilket är nödvändigt.

Pressdebatten om de s. k. funktionellanalfabeterna ger en skev bild av verkliga förhållandet. Dock är det uppenbart att genomsnittskunskaperna i svenska behöver förbättras. Även om endast 12–15 % av 9-orna ligger under genomsnittsnivån av klass 6 i läsförståelse, kan en bättring behövas. Vid ett svenskt test bland värnpliktiga stavades ordet människor korrekt endast av hälften av de testade. Man har gjort likartade tester i matematik, och inte heller de har givit särskilt uppmuntrande resultat.

Vi har från de olika partierna framfört förslag om undervisningsstödjande åtgärder i skolan. Därvid har vi också anmärkt på att regeringen använder vissa äskade medel på ett för skolan alltför njuggt sätt. Jag tänker då på det s. k. SÅS-anslaget för särskilda stödåtgärder på skolområdet. Ursprungligen begärdes detta anslag av lärarförbunden. Dessa framhöll att det fanns god tillgång på lärare, varför ett resursanslag till särskilda åtgärder borde kunna beviljas.

Utbildningsministern hörsammade detta, och de första 15 miljonerna ställdes till förfogande. Erfarenheten av de stödåtgärder som sattes in ute i kommunerna blev verkligen positiv. Utrop som "detta var det bästa som hänt skolan!" hördes från många håll. SÖ begärde därför i fjol 60 milj. kr. för samma ändamål, men regeringsförslaget stannade vid endast 30 milj. kr. Mittenpartierna föreslog i en gemensam partimotion 50 milj.

kr. Moderaterna begärde inte några pengar, men uttalade sig förhoppningsfullt om framtida anslag. När höstlöven föll samma år begärde utbildningsministern ytterligare 9 milj. kr. i anslag, men mittenpartierna höll fast vid sin ursprungliga summa, och i båda dessa riksdagsbehandlingsringar stöddes vi även av vpk.

Herr talman! Till vår glädje kan vi nu konstatera att den aktuella anslagssumman i årets budgetproposition har stigit just till 50 milj. kr. Vi biträder därför livligt detta äskande, samtidigt som vi förutsätter att pengarna skall ingå i de större anslag för en bättre undervisning som SIA-propositionen kommer att innehålla. Jag hoppas också, herr talman, att anslaget för särskilda stödåtgärder på skolområdet knytes till prisutvecklingen så att det inte urholkas av inflationen.

Den 1 juli 1971 började den nya gymnasieskolan, omfattande de tre utbildningsvägarna yrkesskola, fackskola samt 3- och 4-åriga gymnasielinjer. I stort sett har den utbildningspolitiska satsningen inneburit att intresset ökat för en kortare utbildningsgång mot ett bestämt yrke. Under 1960-talet gick en mycket kraftig studerandeström till de akademiska yrkena. Därvid upplevde många besvikelsen över att inte få ett arbete inom det yrkesområde man tänkt sig. I dag är situationen den att de studerande inom gymnasieskolan undviker de teoretiska linjerna, och att man inom högskolan söker sig till de kortare yrkesinriktade kurserna. Endast var tredje studerande vid universiteten läser för att nå fram till en examen. Förr hade de flesta en fil. kand.-examen som mål, men detta är inte fallet i dag.

Även om de akademiska studiegångarna i vissa fall var överfrekventerade verkar det nu som om utvecklingen svängt för starkt mot yrkesinriktade studiegångar. Särskilt de naturvetenskapliga och tekniska linjerna har alltför få elever. Detta kommer säkerligen att innebära en otillräcklig rekrytering till näringslivet och till forskningen på de naturvetenskapliga och tekniska områdena. Observera att nedgången här drabbar hela skolsystemet!

Centerpartiet har pekat på detta problem i partimotionen om grundskolans läroplan. Vi har vidare på förslag av vår utbildningskommitté begärt en parlamentarisk utredning om gymnasieskolans inriktning och arbetsformer. Där understryker vi just angelägenheten av en större elevrekrytering till naturvetenskapliga och tekniska linjer. Det är välbekant att N- och T-linjerna fordrar en större arbetsinsats av eleverna, vilket gör att många hellre väljer andra utbildningsvägar. Studiepressen är nog också för hård i dessa ämnen.

I dag skall en gymnasist klara den mycket krävande fysikkursen på nästan halva lektionstiden mot förr – detta nämnt som ett exempel. Många hoppar av med motiveringen att de inte klarar en så pressande studiegång. Endast omkring två tredjedelar av eleverna fullföljer studierna.

Ett annat bevis på nödvändigheten av en översyn av gällande studiegångar är att ca 20 % av de studerande i gymnasieskolan inte genomgår

den påbörjade utbildningen. Denna stora drop out-frekvens kan även bero på att många inte kommer in på den linje de sökt till i första hand. Deras studiemotivering blir därför ibland inte den bästa.

Intagningen till gymnasieskolans olika linjer bör också bli föremål för en översyn. Sökande till gymnasielinjer vilka skaffat sig exempelvis ett års praktik kan ändå i meriteringshänseende inte göra sig gällande på grund av praktikarbetets låga betygspoäng. Den situationen gäller på exempelvis jordbrukslinjerna och vårdlinjerna. Det finns alltså starka skäl för den nu sittande betygsutredningen att lägga fram bättre förslag härvidlag.

Centerns ungdomsförbund har gjort en enkät bland gymnasieeleverna. Där framgick bl. a. att en överväldigande majoritet önskade en övergång till ett treterminssystem. En reformering behövs på så sätt att eleverna bör få möjlighet till en praktiktermin. Många elever har svårigheter att finna praktisk sysselsättning under ferierna. Det bör därför undersökas vilka förutsättningar som finns att dela upp skolåret i tre terminer, därav en praktikperiod.

Jag tror att gymnasieskolan i huvudsak är i behov av den här omtalade översynen – inte minst med tanke på att omkring år 1980 kommer det att finnas 16 000–18 000 fler 16-åringar än i dag. En ökande kader måste alltså beredas plats i våra gymnasieskolor.

Herr talman! Jag vill sluta med att påpeka – inför de nya beslut som nu skall fattas om våra skolor – att verkställigheten och effektueringen av de besluten måste ske under samverkan med skolans personal, elever och deras föräldrar och målsmän. Det är just de nära berörda, de i skolans vardag arbetande, som bäst vet hur en god skola och dess undervisning fungerar.

Herr ENLUND (fp):

Herr talman! Det finns i huvudsak två metoder att nå balans mellan samhällets vårdbehov och vårdresurser. Den ena är att bygga ut resurserna och den andra är att minska behovet av vård.

Båda metoderna måste användas parallellt, men i ett läge då kostnaderna för vårdsektorn tar en allt större del av våra samlade resurser måste allt större uppmärksamhet ägnas våra möjligheter att pressa ned det totala vårdbehovet.

Vill vi göra det, måste vi se oss omkring och ställa frågan: Vad är det som orsakar de många sjukdomsfallen och olyckorna under arbete och fritid och i trafiken? Vad är det som utlöser våldsbrott och kriminalitet? Allt detta som sätter i gång strömmen av vårdbehövande till våra sjukhus, ungdomsvårdsskolor och kriminalvårdsanstalter.

Gör man en sådan inventering av samhällets skadefaktorer får man säkerligen en lång lista av orsaker: stress i arbetslivet, dålig miljö för barnen, trångboddhet, farlig trafik, de gamla normsystemens upplösning, andlig och ideologisk rotlöshet, minskad påverkan från de ansvariga instanserna, hem, skola och folkrörelser, allt större inflytelse från en kom-

mersiell nöjesindustri, som bara frågar efter ungdomarnas pengar men inte bryr sig om deras framtidsmöjligheter – allt detta och mycket annat.

När en katastrof inträffar i en människas liv kan där bakom ligga en lång kedja av samverkande olyckliga faktorer – kanske hela den lista som jag nyss räknade upp. Därför måste samhället ta itu med alla dessa förteelser och söka rätta till missförhållanden. Vi måste gå in och så tidigt som möjligt försöka bryta den orsakskedja som leder fram till ett vårdfall och personliga tragedier.

Det är billigare att förebygga en skada än att reparera den. Det gäller både maskiner och människor. Men för människornas del tillkommer andra och större värden än pengar. Människorna måste skyddas för olyckor, sorg och elände.

I den uppräknning av skadefaktorer jag hittills gjort har jag utelämnat en som otvivelaktigt tillhör de allra svåraste, nämligen alkoholen. Den senaste veckohelgen har givit exempel på svåra våldsbrott, där alkoholen har varit den utlösande faktorn. Den 19-åriga flickan i Västerås som dödade en för henne okänd jämnårig flicka med en morakniv och den värnpliktiga 23-åringen som med en kulsprutepistol sköt ihjäl två personer på ett diskotek i Göteborg var båda enligt tidningsuppgifterna kraftigt berusade. I båda fallen kan en mängd olyckliga omständigheter ligga bakom tragedierna. Tämligen säkert är dock att dessa förfärliga händelser inte skulle ha inträffat utan alkoholpåverkan.

Morden i Göteborg och Västerås, polismordet i Stockholm och mordet på E 4:an i Huddinge har väckt sorg och förstämning hos hela svenska folket. Men jag hoppas att vi blir förskonade från folkstormar mot olyckliga unga människor. Den fråga som jag tycker att vi bör ställa och som jag vill framföra här i kammaren, herr talman, har följande lydelse: Varför blir det inga folkstormar mot alkoholen?

Dess roll som skadefaktor i vårt samhälle är vid det här laget tämligen klart redovisad. Kostnaderna i pengar och mänsklig olycka kan knappast mätas. Och vi vet att alkoholskadorna ökar.

Mellan 35 och 50 % av alla som söker vård vid sjukhusens akutmottagningar har alkoholproblem eller akuta alkoholförgiftningar.

Frånvaron i arbetslivet är tre gånger högre bland alkoholförbrukare än bland andra.

En tredjedel av dödsolyckorna i trafiken och hälften av drunkningsolyckorna har samband med alkohol.

Ökningen av våldsbrotten är en direkt parallell med den totala ökningen av alkoholkonsumtionen. Antalet brott som begåtts under alkoholpåverkan tre- till fyradubblades under 1960-talet.

Alkoholbruket tränger allt längre ner i åldrarna, och genomsnittskonsumtionen per konsumtionstillfälle har ökat avsevärt i åldersgruppen 17–22 år.

Resultatet av denna utveckling är att vi f. n. har mellan 200 000 och 300 000 alkoholskadade människor i vårt land. Samhällets kostnader för vård och produktionsbortfall uppgår till miljardbelopp.

Vi kan, herr talman, från folkpartiets sida inte förhålla oss överksamma inför den utveckling jag nu talat om. Det alkoholpolitiska program som folkpartiet antog vid sitt landsmöte i höstas innehåller en rad förslag till åtgärder. Programmet utgör samtidigt ett klart ställningstagande på de viktigaste punkterna i alkoholpolitiska utredningens betänkande.

Utredningen säger att alkoholpolitikens huvudmål skall vara att åstadkomma återhållsamma alkoholvanor. Folkpartiet tycker inte att det räcker. Vi säger att målet skall vara en minskad alkoholkonsumtion. Reservanterna i utredningen, förre IOGT-NTO-chefen Olof Burman och folkpartirepresentanten Olaus Nyberg, vill ha en 20-procentig minskning fram till 1985. Men vi från folkpartiet vill också ha ett delmål för den närmaste femårsperioden. Om inte den önskade konsumtionsminskningen uppnås, vill vi ha skärpta alkoholpolitiska insatser.

Åldersgränsen 20 år för alkoholinköp på systembolaget, som har berörts något tidigare i debatten, bör bibehållas. Vi vill ha bort skatten på lättöl. Men skatten på alkohol bör höjas och utformas så att alkoholens realpris inte blir lägre.

Vi anser att sociala synpunkter bör vara helt vägledande i alkoholpolitiken och att ansvaret för denna därför bör överföras från riksskatteverket till socialstyrelsen.

Statlig och kommunal representation skall vara spritfri.

Alkoholhalten i mellanölet bör sänkas från 3,6 till 3,0 %.

Vi vill ha förbud för reklam för mellanöl och starkare drycker.

Polisen bör få rätt till rutinmässig kontroll av bilförarens nykterhet.

Slutligen vill jag nämna stödet till de ideella organisationernas upplysnings- och vårdinsatser.

Det jag nu nämnt är några av de viktigaste punkterna i folkpartiets alkoholpolitiska program, beslutat vid partiets landsmöte och redovisat i en partimotion till årets riksmöte. När propositionen om alkoholpolitiken senare i år kommer på riksdagens bord kommer folkpartiet att utforma mera detaljerade förslag i enlighet med programmets riktlinjer.

När det gäller upplysningsarbete och information intar nykterhetsorganisationerna en nyckelposition. De samlar skaror av människor till frivilligt och oavlönat arbete för att sprida kunskap om alkoholens roll i det moderna samhället. De samlar ungdom till en värdefull gemenskap i alkoholfria miljöer.

Vad beträffar vårdinsatser har de kristna samfundet och andra frivilliga organisationer ofta varit föregångare när det gällt att erbjuda utslagna människor personlig omvårdnad och mänsklig värme.

De kristna samfundets nykterhetsrörelses s. k. RIA-verksamhet är ett exempel på detta. RIA betyder Råd och hjälp i Alkohol- och narkotikafrågor. På 31 platser i landet finns RIA-verksamhet med sammanlagt 112 heltidsanställda och över 1 000 frivilliga medarbetare. Över 200 000 besök inräknades under förra året.

Och Levi Pethrus stiftelse för filantropisk verksamhet är ett annat exempel, där man genom öppna dörrar söker kontakt med utslagna män-

niskor i syfte att ge dem en ny start i en ny miljö.

Regeringens proposition om alkoholpolitiken har utlovats till i slutet av mars. I den intensiva debatt som pågått i samband med remissbehandling av APU:s betänkande är det bara folkpartiet som har lämnat besked om sin syn på utredningens förslag. Från övriga partier har det varit tämligen tyst.

Inför de viktiga alkoholpolitiska beslut som riksdagen skall fatta nu i vår hade man nog väntat sig att partierna vid sina kongresser skulle ha ägnat frågan en något större uppmärksamhet. Jag lyssnade med intresse till herr Jadestigs anförande för en stund sedan i hopp om att där skulle komma några klarlägganden beträffande det socialdemokratiska partiets inställning till APU:s olika förslag, men jag kunde inte finna några sådana klarlägganden.

I det socialdemokratiska partiprogrammet finns ett avsnitt om alkoholpolitiken. Det har elva punkter enligt den upplaga som jag har fått i händerna. Men såvitt jag kan förstå saknas en programpunkt, nämligen den som man beslutade om vid 1975 års partikongress. Ändå står det på titelbladet klart och tydligt att programmet är fastställt vid 1975 års kongress. Jag hade hoppats att vi här i debatten skulle kunna få klarhet i varför den vid kongressen beslutade målsättningen – en systembutik i varje kommun – fattas. Är det ett förbiseende vid tryckningen eller vill partiet mörklägga det beslut som kongressen fattade?

Jag tycker det är rimligt att vi får besked i den här debatten. Kommer regeringen att följa upp kongressens beslut? Frågan är särskilt allvarlig därför att det föreligger motionsyrkanden från moderathåll som går i samma riktning. Socialdemokraternas riksdagsgrupp har alltså möjlighet att i samarbete med moderaterna genomföra kongressens önskemål och förorda en systembutik i varje kommun.

Slutligen vill jag, herr talman, peka på den avgörande skillnaden mellan socialdemokraternas alkoholpolitiska program och folkpartiets. Vi vet att det finns ett klart samband mellan de tre faktorerna åtkomlighet, totalförbrukning och alkoholskador. Detta samband är så klart dokumenterat i en rad undersökningar att det knappast behöver diskuteras. Från folkpartiets sida vill vi därför minska åtkomligheten, särskilt när det gäller ungdom, och vi vill också minska totalkonsumtionen.

Om detta sägs det ingenting i det socialdemokratiska programmet. Där talas det huvudsakligen om missbruket, och det sker i formuleringar som vi alla kan vara överens om – jag vill gärna understryka detta; det är inget fel på de formuleringarna. Men vad som inte alls är klart är hur socialdemokraterna kommer att ställa sig till folkpartiets krav på att huvudmålet i alkoholpolitiken skall vara att minska totalkonsumtionen. Ert partiprogram ger ingen vägledning på den punkten. Om herr Jadestig – som jag ser har återkommit till kammaren – inte kan svara på den frågan på partiets vägnar, hoppas jag ändå att han ger ett besked om vad den socialdemokratiska nykterhetsgruppen har sagt och vilket råd den har givit regeringen inför utformningen av propositionen.

Herr JADESTIG (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag tycker att herr Enlund kan vara nöjd med att vänta tills vi får den alkoholpolitiska debatten när propositionen är lagd och motionstiden är utgången. Om han ger sig till tåls till dess, skall han säkert få reda på både mina personliga åsikter och regeringens målsättning.

Det glädjer mig att herr Enlund verkligen har läst det exemplar av vårt partiprogram som jag har gett honom. Tidigare har han ju farit omkring ute i bygderna och gett det en tolkning som inte är riktig. Men kanske bör han läsa det litet bättre, så förstår han det säkert också bättre.

Herr ENLUND (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Jadestig är bekymrad över vad som har sagts ute i landet angående det som hände vid den socialdemokratiska partikongressen. Det sätt på vilket man där behandlade den viktiga alkoholpolitiska frågan har faktiskt väckt viss förstämning hos många människor, och även personer som står det socialdemokratiska partiet mycket nära har reagerat mycket starkt. Jag vill bara ge ett exempel på det. Åke Isling hade en artikel i Dagens Nyheter strax efter kongressen i vilken han skildrade vad som där förekom, och hans oro gällde att man inte tog en så viktig fråga på allvar.

Men herr Jadestig har inte svarat på min fråga: Hur har den socialdemokratiska nykterhetsgruppen agerat här, vilket råd har den givit beträffande förslaget om systembutik i varje kommun? Inte heller har herr Jadestig svarat på min fråga om hur man kommer att ställa sig till folkpartiets krav att huvudmålet för alkoholpolitiken skall vara att sänka alkoholkonsumtionen. Det är ganska ovanligt, herr talman, att man står i väntan på en proposition utan att regeringspartiet ens har antytt hur det tänker hantera några av de viktigaste förslag som föreligger från en utredning som har arbetat i nära tio år.

Herr JADESTIG (s) kort genmäle:

Herr talman! På den senaste frågan kan jag bara svara att regeringens reaktion får man se när propositionen kommer.

Vad jag har reagerat mot – nu senast i IOGT-NTO:s tidning Accent – är folkpartiets sätt att gå ut och säga att på den socialdemokratiska partikongressen var det bara med skratt och löje man berörde nykterhetsfrågan, när man antog ett nytt partiprogram som har en så tydlig nykterhetspolitisk profil som detta punktprogram har. Dessutom antog vi ett nytt kommunalpolitiskt program som också klart och tydligt utvisar vår politiska vilja.

Herr ENLUND (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill bara påpeka, herr Jadestig, att jag i mitt anförande här inte alls gick in på formerna för beslutsfattandet vid den socialdemokratiska partikongressen, och jag har heller inte gjort det på något

oriktigt sätt i anföranden ute i landet.

Jag ber att få citera ett avsnitt ur den artikel som jag nämnde, och jag frågar herr Jadestig om det är en felaktig beskrivning. Åke Isling skrev i Dagens Nyheter den 10 oktober 1975:

”Det märkliga var emellertid att talarna i denna debatt plötsligt tycktes se som sin uppgift att mer uppträda som gycklare än som sakligt och ansvarsfullt argumenterande ombud. Ord som ’en flarra vin’ och ’en klar’ visade sig också ha en enormt humoristisk laddning. Det var dessa och liknande uttryck som fick kongressombuden att ta till storskrattet.”

Jag har inte krävt, herr Jadestig, att vi skulle få klarhet beträffande regeringens hållning – jag finner mig gärna i att vänta tills propositionen föreligger – men jag har efterlyst herr Jadestigs och den socialdemokratiska nykterhetsgruppens hållning på de här punkterna. Den borde vi rimligtvis få en antydan om.

Herr förste vice talmannen anmälde att herr Jadestig anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Fru RYDING (vpk):

Herr talman! Jag tänker i detta anförande först beröra några frågor som tillhör kulturpolitiken men också försöka hinna ta några av de mest brännande problemen för ungdomen i dag. Dessa båda områden är föremål för täta deklARATIONER om radikala åtgärder och högstämda målformuleringar. Tyvärr har både deklARATIONER och målformuleringar hittills visat sig tämligen innehållslösa.

Så länge staten underordnats monopolkapitalets villkor och in i minsta detalj prioriterar dess behov, så kommer det att förbli på det sättet. Inga avgörande förändringar kommer i grunden att kunna åstadkommas.

Det är därför nödvändigt med kraftfulla statliga åtgärder för att bryta den kommersiella skräpkulturens dominans. Profitbegärets styrning av kulturutbudet leder till de mest groteska konsekvenser: Bildkonsten reserveras för ett litet fåtal med gott om pengar och betraktas först och främst som lönsamma investeringsobjekt, litteraturen består till alltför stor del av massproducerad skräpkultur. Detsamma gäller filmen. Musiken, den levande musiken, tvingas föra en tynande tillvaro vid sidan om likaledes massproducerad likgiltighet. Typiska drag i denna massproducerade, profitgivande kultur är inslag av rasism, kvinnoförakt, förhärligande av våld och förtryck. Denna skräpkultur utgör i själva verket en massiv reaktionär propagandaapparat. Kraftiga åtgärder måste därför sättas emot.

Från vänsterpartiet kommunisterna har vi under en följd av år ställt förslag i riksdagen för att åstadkomma en offensiv statlig kulturpolitik. De två centrala syftena med den politik vi förespråkar är dels att garantera kulturarbetarna social och ekonomisk trygghet, dels att göra olika kulturyttringar tillgängliga för alla grupper i samhället och engagera dem kulturellt.

Det är bl. a. av dessa skäl som vpk nu återigen kräver en lagstiftning om biblioteksverksamheten och utökade statsbidrag till denna verksamhet. Det är därför vi kräver väsentligt höjda anslag till Sveriges Radio-TV, och det är också därför vi kräver ökade anslag till tidskrifter och till kulturprogram inom föreningslivet. Och det är därför som vi även noggrant kommer att studera den aviserade kulturproposition som kommer i mars i år och som främst skall inrikta sig på kulturarbetarnas ekonomiska villkor.

Herr talman! Folkbiblioteken tvingas i dag att arbeta med små och på många håll minskande resurser. Dessutom finns det stora skillnader mellan olika bibliotek när det gäller standard och kvalitet. Statens kulturråd har t. o. m. konstaterat att det förefaller som om klyftan mellan olika kommuner i fråga om biblioteksverksamhetens standard snarare ökar än minskar. När det ekonomiska klimatet ute i kommunerna börjar bli kärvare, är just kulturen ett av de första områden där kommunerna anser sig kunna göra inskränkningar, och sådana inskränkningar har också gjorts under en följd av år.

Tidigare försökte man på många håll vidga bibliotekens verksamhet. Det gällde inte bara bokutlåning, utan man har dessutom fört in musik och bildkonst och öppnat biblioteken för föreningsverksamhet och samhällsdebatt. Detta var helt i linje med den målsättning som angetts för bibliotekens verksamhet, en målsättning som vpk inte bara biträder – vi kräver dessutom att den skall uppfyllas.

Men nu har utvecklingen stoppats upp, och kommunernas ekonomi är sådan att man inom överskådlig framtid inte kan förvänta sig att den kommer i gång igen. Det är därför vpk kräver en bibliotekslag och väsentligt större statsbidrag för att garantera en hög och växande standard på folkbiblioteken i alla delar av landet.

Under de senaste åren har anslagen till Sveriges Radios programverksamhet i realiteten minskat. Detta har inneburit allt torftigare programutbud, samtidigt som de anställda har känt sin anställningstrygghet hotad och inte kunnat utnyttja sitt yrkeskunnande. Samtidigt har arbetsmarknaden för filmare, skådespelare och andra frilansande kulturarbetare drastiskt försämrats. Dessa förhållanden har tvingat Teaterförbundet att varsla om stridsåtgärder.

Vpk har hittills som enda parti i riksdagen hävdat att Sveriges Radio måste få de anslag som begärts för att höja programkvaliteten och trygga sysselsättningen för anställda och för kulturarbetare som är beroende av programverksamheten för sin sysselsättning. Sveriges Radio måste bli den förmedlare av kultur som företaget har möjlighet att vara tack vare sin räckvidd till alla medborgare i landet oavsett bosättningsort. Företaget får därför inte utarmas och utvecklas till att bli en filial för utländska kommersiella bolag.

Några ord om tidskriftsstödet. På konferenser med folk från de kulturella och ideella tidskrifterna har det med önskvärd tydlighet framkommit att det föreligger stora risker för att de nämnda tidskrifterna

tvingas upphöra på grund av de allt större och växande ekonomiska svårigheterna. Kulturrådet finner det utomordentligt angeläget att medlen för tidskriftsstödet kraftigt ökas, så att utgivningens mångfald och bredd garanteras. Därför begär kulturrådet enhälligt att anslaget ökas med 4 milj. kr. för nästkommande budgetår. Mot detta kommer departementschefen fram till en ökning med endast 329 000 kr. och motiverar det med en tilltänkt utredning som skulle analysera tidskrifternas ekonomiska läge.

Men, herr talman, hur man än tolkar den tilltänkta utredningens uppgifter måste vi konstatera att utbildningsministern med sin snålhet låter inflationen mörda flera tidskrifter som nu är berättigade till bidrag. Vpk kan givetvis inte acceptera en sådan utveckling, och det är därför vi i år kräver att man här måste följa statens kulturråds begäran.

Herr talman! Många talare i den här allmänpolitiska debatten har tagit upp några av ungdomsproblemen. Det är helt självklart att just ungdomen kommer att bli en speciell målgrupp för de politiska partierna inför höstens val. Det är ju fem årsklasser som blir förstagångsväljare i år. Och med två förstagångsväljare hemma i familjen vet jag att för länge sedan har valtryck per post från både centerpartiet och socialdemokraterna kommit alla förstagångsväljare till handa.

Men det skorrar verkligen falskt när vissa partier och politiker nu talar sig varma för ungdomens intressefrågor. Det är nämligen alltför uppenbart att detta tal inte stämmer med deras verkliga handlande i ungdomsfrågor.

Vi har moderaterna som vädjar till ungdomsväljarna men som annars inte försummar något tillfälle att kverulera över normlöshet och moralupplösning hos de unga och som är främmande för eller direkt föraktfulla mot den nya generationens dess bättre friare och öppnare livsstil.

Vi har centern som vill locka ungdomen med sin s. k. gröna våg men som sedan använder sin makt över kommunalförvaltningen – t. ex. i Göteborg – till att stänga ungdomsgårdar.

Och vi har folkpartiet som så gärna anlägger den ungdomliga profilen i sitt yttre men som hjälper centern och som i valrörelsen kommer att predika om ett vårdnadsbidrag som är sällsynt dåligt anpassat till de behov som ungdomarna i sina nya friare samlevnadsformer har.

Slutligen har vi socialdemokraterna, som i årtal har varit helt nöjda med att administrera en kapitalistisk ekonomi där i dag var tredje arbetslös är under 25 år. Också socialdemokratiska politiker står passiva och rätt likgiltiga inför den massanstormning av skräplitteratur och reaktionära livsvärderingar som det kommersiella livet nu vräcker över ungdomen. Och även socialdemokratiska politiker har i årtal tolererat att arbetslösa ungdomar har sämre förmåner än andra arbetslösa, förmåner som det f. ö. är omöjligt att självständigt leva på.

Vänsterpartiet kommunisterna tar ungdomens kampfrågor på djupt allvar. Vårt ungdomsförbund kämpar mot skolsystemets hets och konkurrensanda och går ut i kampanj för arbetarungdomens rättigheter, för ungdomens fritids- och kulturfrågor. Vpk är det enda parti som till årets

riksdag presenterat ett program mot ungdomsarbetslöshet. Vi ställer dessutom krav på höjning av bidragen till ungdomsorganisationernas lokala verksamhet. Och vpk är det enda parti som särskilt tar sig an invandrarungdomens viktiga intressefråga: rätten att få sin grundläggande skolundervisning på hemspråket – vilket är enda vägen att undvika framtida språkhandikapp och diskriminering.

Herr talman! Det är ingen tillfällighet att det i vpk:s ungdomspolitik finns mer än tomma paroller. För oss socialister är det självklart att se ungdomen som bärare av de nya idéer och de nya livsformer som skall bryta fram när den söndervittrande kapitalismen en gång för alltid skall ha försvunnit.

Under detta anförande övertog herr andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr KARLSSON i Mariefred (c):

Herr talman! Det klagas ibland på att förändringarna på utbildningsområdet går alltför snabbt. Det kan ligga någonting i det; i den meningen att man på vissa håll varit alltför snabbt att svära på magistrernas ord. Särskilt om de sagts med det rätta tonfallet och med den rätta styrkan. Men det finns också risker med att dröja för länge med att lyssna på det nya. Skolan måste följa med i den utveckling som samhället i övrigt genomgår. De erfarenheter man gjort måste utvärderas och läggas till grund för fortsatt utveckling.

Som herr Larsson i Staffanstorp nyss har erinrat om har vi, inte minst från centerns sida, i år fört fram krav på nya utredningar och utvärderingar på skolområdet. Det gäller översyn av läroplanen för grundskolan, det gäller gymnasiet och det gäller den särskilda vårdutbildningen. Det är nödvändigt att representanter för de politiska grupperingarna får vara med från början i detta arbete.

I fråga om vuxenutbildningen råder det, som jag ser det, en allmän uppslutning omkring behovet av utbyggnad. Samhällets behov och den enskildes intressen pekar i samma riktning. Ett alltmer komplicerat samhälle kräver kvalificerade medarbetare på alla områden, och den korttidsutbildade vuxne måste få möjligheter att komplettera sin utbildning så att han räknas som likvärdig med den unge, som fått en både kvantitativt och kvalitativt bättre utbildning.

I vår vuxenutbildningsmotion begär vi ytterligare medel för särskilda vuxenstudiestöd och en plan för fortsatt utbyggnad. Vi begär också en förstärkning av den kommunala vuxenutbildningen med särskild inriktning på mindre orter och mindre kommuner. De nuvarande reglerna har lett till en besvärande obalans inom den kommunala vuxenutbildningen. Det måste vara en rättvisefråga att kunna åstadkomma en bättre geografisk spridning av möjligheterna att delta i sådan utbildning. Det gäller också den ämnesmässiga spridningen. En garantiregel av det slag som SVUX framfört förslag om bör kunna ge möjligheter till detta. Det

är inte tillfredsställande med ett ytterligare uppskov.

Det som har kännetecknat vuxenutbildningen – och som bör känneteckna den – är ett rikt varierande utbud. Det breda utbudet har varit en styrka. Samtidigt är det nödvändigt att skapa möjligheter för den enskilde att orientera sig i detta utbud. Det är också värdefullt att kunna komma till rätta med vissa gränsdragningsproblem.

Inom kort kommer folkhögskoleutredningen med sitt betänkande om folkhögskolans ställning. Folkbildningsutredningen har i uppdrag bl. a. att försöka dra en klarare gräns mellan studieförbundens verksamhet och den kommunala vuxenutbildningen. Uppdraget gäller också studieförbundens förhållande till arbetsmarknadsutbildningen. Men det gäller även andra gränsfrågor och – jag vill betona det – samverkansfrågor.

Också när det gäller den mer kompetensbetonade vuxenutbildningen – framför allt den kommunala vuxenutbildningen och arbetsmarknadsutbildningen – och ungdomsskolan finns det behov av en översyn av gränsproblem och samverkansfrågor. Uppmärksamheten riktas då framför allt på den kommunala vuxenutbildningen. Det gäller den organisatoriska uppbyggnaden, det gäller lärarfrågor, det gäller kompetenskrav, det gäller inte minst metoder och läromedel.

I många fall torde en fruktbar samverkan kunna etableras med ungdomsskolan. Den kan, som nu, gälla lokaler och materiel, den kan gälla skolledning och lärare

Men samtidigt är det nödvändigt att ha klart för sig vuxenutbildningens särart. Det finns uppgifter som tyder på att man ännu inte överallt kommit underfund med nödvändigheten av att ta tillräcklig hänsyn till den. Det finns propåer som kan tydas så att möjligheterna att göra ekonomiska besparingar skulle kunna komma att inverka negativt med hänsyn till vuxenutbildningens särskilda behov och med tanke på dess särskilda förutsättningar,

Framför allt är det nödvändigt att ta hänsyn till det faktum att äldre människor inte bara har andra studieförutsättningar utan också lär på annat sätt än yngre. Det betyder att särskilda krav måste ställas inte bara på utbildning och erfarenhet hos lärarna i vuxenutbildning utan i mycket högre grad än i dag också på läromedel och materiel som används i vuxenutbildningen.

Det är inte heller självklart att den kunskapsmässiga grunden för vidare studier måste vara densamma för vuxna människor som för yngre. Till detta kommer också förutsättningarna i övrigt för studier; hänsyn måste tas inte bara till dokumenterade faktakunskaper utan också till allmän erfarenhet och omdöme. Möjligheten att ägna tid till studier är en annan för den vuxne än för den unge. Inte ens heltidsstudier kan för den vuxne bli heltidsstudier på samma sätt som för den unge.

Att under sådana förhållanden inom ramen för en sammanpressad timplan inhämta de fastställda kunskaperna är svårt för många. Detta kan förklara de avhopp som skett. Detta har också bidragit till att man inom kommunal vuxenutbildning inte i tillräcklig omfattning nått de

lågutbildade grupperna.

Särskild uppmärksamhet måste i fortsättningen ägnas åt pedagogiska och metodiska problem i vuxenutbildningen. Det gäller också där läroplansutformningen, det gäller ämnen och moment. Det gäller formuleringen av kompetenskrav. Det gäller betygsfrågan. Mycket av detta är föremål för forsknings- och utvecklingsarbete. Det är inte för intet som SÖ:s pedagogiska nämnd starkt betonar det angelägna i forsknings- och utvecklingsarbetet just på det vuxenpedagogiska området.

Jag menar att det är nödvändigt att – trots raden av utredningar på skolområdet – inom en inte alltför avlägsen framtid initiera en samlad utvärdering av de hittillsvarande erfarenheterna inom den kompetensgivande vuxenutbildningen. Det gäller inte bara frågor om gränsdragning gentemot och samverkan med övriga delar av vuxenutbildningen eller ungdomsutbildningen, där motsvarande problem är nog så viktiga. Det gäller i lika hög grad frågor av metodisk och pedagogisk art. Det gäller den vuxnes studiesituation. Det gäller läroplansfrågor.

Att vi i år inte framfört krav på utredning av dessa förhållanden beror på att enligt vår uppfattning vissa gränsdragningsfrågor först måste vara klarlagda. Men jag är övertygad om, herr talman, att behovet av en utredning med parlamentarisk medverkan av läroplansfrågor och av innehållet i den kompetensgivande vuxenutbildningen är stort och att någonting måste göras.

Herr HERNELIUS (m):

Herr talman! Riksdagen kommer inom ett antal månader att få behandla frågan om medborgerliga fri- och rättigheter enligt dels en utlovad proposition, dels motioner från åtskilliga håll. I fri- och rättigheter ingår självfallet rätt till frihet från kränkningar av andlig och fysisk art. Men där ingår också någonting annat, i varje fall i en demokrati, nämligen rätten att medverka till statens och det allmännas styrelse, rätten att påverka beslut – ibland genom folkomröstningar, ibland och vanligast genom den allmänna rösträtten. Den rättigheten, herr talman, är emellertid i Sverige beskuren för ett icke obetydligt antal svenska medborgare.

Vad jag syftar på är frågan om utlandssvenskarnas rösträtt. Att jag tar upp den i dag beror på att i går kom på kammarens bord en proposition som var utlovad till torsdagen den 29 januari och som i ett pressmeddelande den följande tisdagen sades skulle komma under tisdagen. Förseringen är obetydlig och ingenting att göra affär av. Nu föreligger alltså en proposition, nr 111, där frågan om utlandssvenskarnas rösträtt behandlas.

Den frågan har haft en lång via dolorosa i riksdagen. Den har väckts vid otaliga tillfällen, men socialdemokratien vid makten har visat ett förstrött intresse, likgiltighet, nonchalans inför ämnet. Redan på 1950-talet kom de första utredningarna. De lades undan. På 1960-talet kom nya utredningar. De lades också undan. Deras hädanfärd beledsagades ibland i riksdagen med några ord av förakt för utlandssvenskarna, ord som

var ägnade att skyla det bristande intresset för att dessa skulle få rösträtt.

En ändring genomfördes 1967. Då blev trycket i fråga om åtgärder så kraftigt att man bestämde att vissa utlandssvenskar skulle få rösträtt. Två villkor uppsattes: det ena var att rösträtt skulle beviljas efter ansökan och upptagande i särskild röstlängd, det andra var att vederbörande under de senaste fem åren någon gång hade varit kyrkobokförd i Sverige. Femårsgränsen var i och för sig märklig. Den betydde bl. a. att utlandssvenskar som något eller några år kommit i åtnjutande av rösträtt i Sverige någon tid därefter utan egen förskyllan eller värdighet kunde berövas den rösträtt som de vid något tillfälle hade varit delaktiga av.

Jag känner flera svenskar som aldrig kunnat utöva den medborgerliga rättighet som deltagande i allmänna val innebär. Ett fall har jag fäst mig särskilt vid. Det är en tidningsman, som ägnat sitt liv, sin journalistiska bana åt att studera demokratin och dess yttringar i Grekland och Italien. Han har ofta berättat att det för honom ter sig som särskilt vanhedrande att i sitt hemland aldrig få delta i ett allmänt val. Femårsgränsen gjorde detta omöjligt i hans liksom i så många andras fall.

Vad var då motivet för denna femårsgräns? Det återopades att om vederbörande varit borta i mer än fem år, så var det osäkert om han skulle återvända hem eller om han skulle stanna utomlands. Det var det ena motivet. Det andra var att en så lång bortovaro från hemlandet som fem år medförde en minskad förtrogenhet med de svenska förhållandena och därför gjorde honom mindre skickad att utöva denna rösträtt. Det är väl närmast obarmhärtigt att ingå på en analys av dessa två motiv.

Om vederbörande har för avsikt att återvända hem och bosätta sig i Sverige eller inte är av ingen betydelse så länge han är svensk medborgare. Och vem kan bedöma om han kommer att återvända till Sverige eller inte? Det kan i varje fall inte justitiedepartementet göra. Vad säger att vederbörande efter att ha vistats utomlands några år inte tvingas att återvända hem av yttre omständigheter, på grund av revolutioner eller annat, ändrade förutsättningar för sin utkomst i bosättningslandet eller av pur och enkel hemlängtan – en företeelse som man inte på något sätt bör betrakta som vanhedrande eller felaktig. Eller kanske vederbörande rent av på sin ålders höst vill återse sin barndoms trakter.

Nej, justitiedepartementet presumerade att en sådan önskan efter flera år var mindre påfallande: utsikterna att han skulle komma hem var inte så stora, och därför skulle han inte ha rösträtt.

Det andra skälet var den bristande förtrogenheten med svenska problem och svenska förhållanden. Det är till att börja med att märka att vi inte uppställer samma krav för röstning här hemma, av lätt insedda skäl. Vi har inte som man en tid hade i Förenta staterna – det är länge sedan nu – förhör med personer som skall inskrivas i röstlängderna för att efterhöra om de vet namnen på presidenter, premiärministrar och statschefer eller om de över huvud taget är förtrogna med grundlagarna och kanske rent av kommunallagarna. I Förenta staterna begagnades

Torsdagen den
5 februari 1976

*Allmänpolitisk
debatt*

detta som en metod för att utestänga vissa medborgargrupper som man inte ansåg önskvärda att utöva rösträtten. Men detta är alltså nu avskaffat. Hur vi då i Sverige skulle kunna uppställa krav på förtrogenhet med svenska förhållanden såsom ett skäl för att presumera att en person som varit borta i fem år icke skulle få rösträtt är för mig ytterst gåtfullt. Ett sådant krav är klandervärt.

Den här reformen år 1967 blev naturligtvis mot denna bakgrund föremål för stark kritik. Frågan togs upp i olika sammanhang. När vår nu gällande grundlag antogs var det votering i båda kamrarna mellan en flerpartireservation och utskottets hemställan, som byggde på regeringens förslag.

En utredning som arbetade med i stort sett andra frågor – 1965 års valtekniska utredning – fick i uppdrag att överse möjligheterna att vidga kretsen av utlandssvenskar som kunde delta i val till riksdagen. Denna utredning avlämnade sitt betänkande den 15 januari i fjol. Betänkandet låg länge på kanslihusets hyllor utan åtgärd. Remissen dröjde, men det blev i alla fall till sist en remiss. Nu har vi som sagt fått denna proposition.

Utredningen föreslog att man skulle bibehålla ansökan om uppförande i särskild röstlängd såsom krav för att utlandssvenskar skulle få delta i val. Men utredningen ville slopa femårsgränsen och ansåg att var och en som en gång varit kyrkobokförd i Sverige skulle ha rätt att delta i val. Utredningen bestod av sex ledamöter. Fyra var överens. Två ledamöter tillhörande det socialdemokratiska partiet och tidigare funktionärer i partiet var av annan mening och ville inte vara med om att femårsgränsen skulle slopas och ersättas med frihet i fråga om antalet år.

Vad händer då när regeringen nu får ärendet och remissvaren på sitt bord? Jo, det kommer en proposition. Vad gör regeringen? Följer den utredningen? Regeringen borde självfallet ha tagit ad notam det förslag som utredningsmajoriteten har samlat. Nej, det går regeringen inte med på. I stället höjs femårsgränsen med två år till sju år. Det är i stort sett det hela. Man lägger på en liten bit sovel på smörgåsen men inte något mera. Man minskar orättvisorna i tiden – sju år i stället för fem – men man gör ingenting åt orättvisan i grunden. Man vill fortfarande utestänga utlandssvenskarna från rösträtt i Sverige.

Beträffande förtrogenheten med svenska förhållanden vill jag säga att vi har många i denna kammare som rest utomlands och träffat utlandssvenskar. Vi har kunnat notera att det hos många av dem finns ett levande intresse för svenska förhållanden och händelser i Sverige. De följer händelserna här hemma ganska väl. De som inte följer med utan har skurit av varje band med hemlandet har naturligtvis inte något intresse av rösträtt, och de kommer inte heller att anmäla sig till någon särskild röstlängd. Dem kan vi alltså bortse ifrån.

Det stora flertalet utlandssvenskar har emellertid ofta genom sin verksamhet en naturlig anknytning till svenska förhållanden. Låt oss ta en forskare som tjänstgör vid ett utländskt universitet. Han vill följa de

svenska forskningsresultaten. Han vill hålla kontakten med hemlandet. Låt oss ta ett ännu vanligare fall: svenska tekniker och affärsmän som tjänstgör såsom ombud för svenska företag och som bidrar till sysselsättningen i Sverige. De måste följa vad som sker här hemma och de gör det också. Tidningsmännen är en liten kategori i sammanhanget, men det kanske inte är betydelselöst att de följer vad som sker i Sverige.

Departementschefen framhåller på s. 38 i propositionen: "Det är sådana utlandssvenskar som kan väntas återvända till Sverige inom en relativt nära framtid som kan anses ha ett berättigat intresse av att delta i svenska riksdagsval." Men vem avgör vad som är "berättigat intresse". Gör departementschefen det? Det berättigade intresset kan vara sådant att det inte kan mätas från kanslihusets fönster.

Departementschefen säger vidare: "Det är ju dessa utlandssvenskar som på ett mera påtagligt sätt berörs av det beslut den svenska riksdagen fattar." Även detta påstående är helt felaktigt. Svenskar, som representerar svenska företag i utlandet, som säljer svenska produkter, som arbetar i dotterbolag eller såsom agenter eller kommissionärer, har ett mycket starkt intresse av att följa vad som sker i Sverige. De berörs ju också i hög grad av besluten. Såsom ett färskt exempel kan jag nämna att de berörs av våra förhandlingar med EG-området, av skottullar och av stältullar.

Jag kan inte komma ifrån att det bristande intresse som regeringen har visat för denna fråga jämfört med intresset för att snabbt ge kommunal rösträtt åt invandrare vittnar om något mycket beklagligt, nämligen en brist på övöld och objektivitet i regeringsutövningen.

I detta anförande instämde herrar Schött, Wachtmeister i Johannishus, Lothigius, Leuchovius, Magnusson i Borås och Turesson (samtliga m).

Herr SVENSSON i Eskilstuna (s):

Herr talman! Jag skall avstå från frestelsen att spinna på samma tråd som herr Hernelius. Jag vet att vi kommer tillbaka till detta ärende senare då det har behandlats i konstitutionsutskottet.

Jag skall emellertid gärna anknyta till en annan fråga, som herr Hernelius var inne på, nämligen hur vi skall få den representativa demokratin att fungera bättre. Det är en högaktuell fråga i medborgarnas medvetande, inte minst under ett valår. Jag vill ta detta önskemål om en bättre fungerande demokrati som utgångspunkt för en diskussion om vad som borde vara en lämplig modell för vår massmediepolitik. Från demokratisk synpunkt är det mest oroväckande i de senaste årens massmedieutveckling att systemet har börjat sakna vad som är den mest fundamentala kvaliteten hos en väl fungerande kommunikationskanal: möjligheten för läsare, lyssnare och tittare att identifiera sig själva med vad de läser, hör och ser.

I Sverige har vi saknat djupgående målbeskrivningar och motiveringar för vår massmediepolitik fram till dess pressutredningen på regeringens

uppdrag svarade för dessa, dels i en expertrapport om pressens funktioner, dels i själva slutbetänkandet från pressutredningen som kom i augusti. Det har påståtts att pressutredningen i sin plädering för att statsmakterna har skäl att satsa på mångfald i tidningsutgivningen i alltför hög grad uppfattat tidningarna som partipolitiska instrument. Denna invändning bygger på ett missförstånd. Utredningen är öppen för att pressen spelar en rad olika roller i vårt samhälle. Tidningarna ger underhållning och olika typer av information, de skapar underlag för kontakter mellan människorna och skildrar de mest skilda aktiviteter.

Alla de här funktionerna, som pressen kan tänkas ha, måste presspolitiskt beaktas. Det finns dock flera skäl till att den politiska rollen – politik här fattad i vidaste mening – sätts i centrum. Trots tidningsdöden och trots bristen på nyetablering kan pressen fortfarande fungera tillfredsställande som t. ex. underhållare och annonsbärare. Den kan också fylla olika sociala funktioner. Men det är på den politiska sidan som problemen uppstår, när tidningarna blir färre och valfriheten för läsarna minskar. Tidningarna i Sverige har sedan den moderna pressens begynnelse haft nära anknytning till de politiska partierna. De tidningar som inte har haft politiska beteckningar eller på olika sätt varit med om att föra partiernas talan har snarast varit undantag från regeln. Tidningarnas betydelse för den demokratiska utvecklingen i Sverige är otvetydig och har klarlagts i en rad forskningsarbeten.

För pressutredningen blev det därför en central fråga att söka fastställa vilken roll tidningarna spelar vid en förändrad mediestruktur. Mot den bakgrunden är det något av ett pionjärbete, då pressutredningen har sökt precisera de uppgifter som är väsentliga för massmedierna i ett samhälle som vårt. Utredningen konstaterar att det övergripande målet för mediepolitiken inte bör sökas inom massmediebranschen utan i samhället i övrigt. I centrum för den svenska mediepolitiken måste ställas de demokratiska värdena. Massmedierna skall medverka till att förstärka och fördjupa den svenska demokratin. Fyra uppgifter bör då särskilt nämnas.

1. Massmedierna bör ge den information som är nödvändig för att medborgarna skall kunna ta ställning i samhällsfrågor. Även de förtroendevalda bör genom massmedierna få löpande information om enskildas och organisationers uppfattningar i olika politiska frågor.

2. Massmedierna bör fristående eller som språkrör för organiserade samhällsintressen kommentera skeendet i samhället.

3. Massmedierna bör, som allmänhetens företrädare, granska den verksamhet som utövas av de inflytelserika i samhället.

4. Massmedierna bör – och det skall man inte glömma bort – främja en kommunikation inom och mellan politiska, fackliga och andra ideella grupper i samhället.

De här angivna fyra uppgifterna gäller massmediesystemet i dess helhet. Genom bl. a. de undersökningar som pressutredningen gjort om pressens funktioner har den betydelse som tidningarna har i detta avseende kunnat beläggas. Det framgår klart att tidningarna inte kunnat ersättas

av andra medier.

På orter som har en enda dominerande tidning finns det risk för att informationen i samhällsfrågor skall fungera otillfredsställande. Etermedierna har inte kunnat bli något alternativ. Rösterna i diskussionen mellan tidningarna blir allt färre. Detta har gjort att kommentarerna till olika samhällsföreteelser blivit torftigare. Speciellt hårt har den lokala debatten drabbats. De kvarvarande tidningarna har inte på ett tillfredsställande sätt kunnat överta uppgiften från de nedlagda. Det finns en risk att monopoliseringen av tidningsmarknaden kan leda till monopolisering av opinionsbildningen. Det är troligt att tidningarnas fortlöpande granskning av olika beslutande instanser blir lidande när en ort blir utan egen tidning. I de fall där den dominerande tidningen i en kommun är knuten till ett parti kan detta påverka granskningsfunktionen i begränsande riktning.

Politiska partier är nödvändiga för en fungerande demokrati. Partierna i Sverige är till väsentlig del beroende av tidningarna då det gäller att föra ut budskap och inhämta kunskap om opinioner och stämningar bland medlemmar och sympatisörer. Tidningsnedläggningarna utgör ett hot mot den form av gruppkommunikation som tidningarna erbjuder.

Dessa beskrivningar av massmediernas uppgifter har kombinerats med undersökningar om pressens funktioner. Undersökningarna har omfattat analys av innehållet i de lokala tidningarna, intervjuundersökning med allmänheten om mediekonsumtion, läsvanor och övrigt kommunikationsbeteende; vidare enkät med lokala organisationer, företag och myndigheter om deras syn på olika medier samt intervjuundersökning med lokala beslutsfattare. Man har härvid kommit fram till tre resultat som jag särskilt vill nämna.

Det första är att pressen fortfarande har en mycket stark ställning bland massmedierna.

Det andra är att pressen i hög grad upplevs partipolitiskt och fungerar partipolitiskt.

Det tredje är att det finns ett missnöje med existerande massmediestruktur framför allt bland politiskt intresserade läsare, journalister och organisationsfolk.

Av speciellt intresse är att det opinionsbildande och seriösa stoffet – i form av t. ex. ledare, nyhets- och reportagematerial – upptar en stor del av tidningarnas innehåll och att det har många läsare. För organisationer, politiker och samhällsintresserade medborgare är pressen speciellt viktig. Dessa grupper prioriterar pressen i förhållande till andra medier.

De olika undersökningarna understryker att pressen har en väsentlig uppgift när det gäller den politiska opinionsbildningen. Den har stor betydelse både när det gäller att upplysa om stämningar ute i samhället och när man skall informera och skapa opinion i samhällsfrågor.

Den modell för svensk massmediepolitik som bäst skall främja att massmedierna kan fylla sina funktioner i det demokratiska samhället

bör enligt pressutredningen bygga på vad den kallar en "frihetlig ansvarsideologi".

Fundamentet är fortfarande vår liberala tryckfrihets- och yttrandefrihetspolitik.

Massmediernas redaktionella självständighet i förhållande till myndigheterna bör vara en självklar utgångspunkt för lagstiftning, myndigheternas agerande och diskussionen i olika massmediefrågor. Denna yttrandefrihet hade ytterligare utbyggts i det förslag till massmediegrundlag som massmedieutredningen presenterade men som inte läggs fram som proposition till årets riksdag. För dem som så häftigt kritiserat utredningen – en del har menat att dess betänkande borde hamna i papperskorgen som pressfientligt – bör det vara en tankeställare att pressens samarbetsnämnd, som är ett organ för Publicistklubben, Journalistförbundet och Tidningsutgivareföreningen, begärt att justitieministern i årets delreform av tryckfrihetslagstiftningen skall ta med utredningens förslag till förstärkning av meddelarskyddet och rätten till anonymitet för författare och meddelare till massmedierna. Enligt dessa pressorgan har massmedieutredningen "till betydande omfattning beaktat pressens framlagda förslag" och sett till "att reglerna om meddelarskydd, dvs. meddelarens frihet från ansvar, och meddelarens rätt till anonymitet därmed gets en klarare utformning och i inte obetydlig omfattning förstärkts".

Strukturutvecklingen på massmedieområdet har dock lett till att man i en modell för en svensk massmediepolitik också måste ställa krav både på tidningarna och på staten. Man har fordrat av staten att den inte enbart skall stifta lagar som ger tidningsutgivarna frihet. Vid sidan om yttrandefrihet, som skyddar den redaktionella verksamheten mot staten, har staten ett ansvar för presstrukturen. Riksdagen får i år ta ställning till ett mera permanent system för selektivt presstöd i enlighet med denna ansvarsideologi. I ett senare skede kommer massmediekoncentrationsutredningen eventuellt med förslag mot sådan koncentration på massmedieområdet som har som effekt att antalet röster i debatten minskar och massmediesystemet får ett mindre inslag av åsiktsdifferentiering.

Det finns ingen som helst strävan hos socialdemokraterna att, som Per Ahlmark i går varnade för, tvinga tidningar byta politisk färg. Men kommersialismen får inte behärska massmedieutbudet. Det borde inte vara främmande för en liberal uppfattning att underkasta fusioner och därmed jämställda former av samverkan mellan massmedieföretag samhällets kontroll. Debatten om konkurrens och frihet har alltför länge haft en ensidig inriktning. Det har alltid gällt frihet för sändarna, medan konsumenterna/mottagarna inte funnits med. I går kväll ironiserade Per Ahlmark i debatten med finansministern om regeringens handfallenhet inför, som han sade, finanskometers inköp av småföretag. Jag hoppas att Per Ahlmark är lika karsk i fråga om skadlig maktkoncentration vare sig finanskometen heter Anders Yngve Pers, Bonnier, Hjärne, Ander, Bengtsson eller Anders Wall i Beijerinvest. Koncentrationen på tidnings-

området hotar att tysta de många skiftande röster i presskören som Per Ahlmark i går sade sig vilja verka för.

Förhållandet stat-massmedier är i alla västländer under påtaglig förändring. Den utvecklingen är entydig. Det statliga inflytandet ökar, alla frihelliga medieideologiska föreställningar till trots. Denna statsmaktens expansion kan i och för sig ses som ett uttryck för att den offentliga sektorn överallt vidgas oavsett de statsbärande partiernas politiska inriktning. Det är också möjligt att den snabba tekniska utvecklingen skapat en skärpt statlig mediemedvetenhet. Men i Sverige rör det sig främst om ökat potentiellt inflytande för staten – i de flesta jämförbara länder rör det sig om ett faktiskt. Den modell som nu håller på att växa fram hos oss har påtagliga förtjänster. Den arbetar med frihet gentemot staten då det gäller den redaktionella hanteringen och frihet för läsarna genom staten, då det gäller att få en presstruktur som ger möjlighet för många röster att komma till tals i debatten.

Fru WIKLUND (c):

Herr talman! Det har talats åtskilligt om regional rättvisa, om samsättning och jämlikhet under de här dagarna. Men mig veterligt har det inte nämnts ett enda ord om den regionala orättvisa som existerar inom Sveriges Radio-TV när det gäller programproduktionen.

Utredningen rörande decentralisering av Sveriges Radios verksamhet som i oktober 1973 överlämnades till radiochefen, tog upp OB-frågan som en av de viktigaste punkterna och föreslog, att OB-enheter i ökad utsträckning skulle stationeras utanför Stockholm.

Jag förstår mycket väl att TV-produktion i studio måste ske i första hand i storstäderna, liksom att de studioenheterna måste vara färgutrustade. Vad jag däremot inte kan förstå är att den mobila TV-utrustningen, OB-enheterna, skall vara stationerad centralt här i Stockholm.

Den 7 juni 1974 gav Sveriges Radios styrelse den tekniska avdelningen i uppdrag att utreda konsekvenserna vid utlokalisering av OB-enheter. Vad som blev av den utredningen tror jag inte någon känner till. De redovisningar som skedde i början av 1975 visar att det i varje fall då inte skett någon seriös utredning. Det som redovisades var närmast antaganden baserade på tron om stordriftens fördelar och en uppräknning av alla de tänkbara negativa konsekvenser en utlokalisering kunde innebära.

Det kan rimligen inte vara dyrare att förvara en OB-enhet i Umeå än i Stockholm. Lönerna för det lilla antalet tekniker som behövs för att kontinuerligt betjäna enheterna torde inte vara högre i Västerbotten än i Stockholm.

Ingen bestrider att Norrland utgör 58 % av Sverige. Men i dag har Norrlandsdistrikten fått personella och ekonomiska resurser för produktion av mindre än 3 % av den television som skall produceras i landet, i timmar räknat 55 av de ca 2 000 som Sveriges Radio själv producerar. Den siffran bör ställas i relation till att Norrlandsdistrikten geografiskt

Torsdagen den
5 februari 1976

*Allmänpolitisk
debatt*

utgör mer än halva landet och hyser 12 % av befolkningen. Det betyder också, herr talman, att 12 % av de licensmedel som finansierar TV-produktionen kommer från denna halva av landet som alltså får tillbaka långt mindre än en fjärdedel av pengarna för produktioner i den egna landsändan. Kan man påstå att det finns någon logik eller regional rättvisa i ett sådant förfaringsätt? Några ekonomiska skäl för den koncentration som har skett har inte kunnat påvisas. Uppenbart är att man i det stora radiohuset här i Stockholm fört en viss mytbildning om att decentralisering skulle vara dyrbart, men detta, herr talman, kan rimligen inte få utgöra beslutsunderlag.

Riksdagen har fattat beslut om utlokalisering av statliga verk från Stockholm. I dessa beslut som fattades 1971 och 1973 var man enig om att de stora städerna inte skulle komma i fråga. Decentralisering innebar då utflyttning till andra orter än storstäder.

Det sker ekonomiska satsningar för att stärka näringslivet och selsättningen i Norrland. Det är nödvändigt och riktigt, och ingen vill ifrågasätta det angelägna i detta. Den av riksdagen 1974 antagna nya kulturpolitiken uppställde som första delmål att verksamheten och beslutsfunktionerna inom kulturområdet skulle decentraliseras för att åstadkomma en större kulturell jämlikhet mellan olika regioner och orter. Hur ojämlig och orimlig TV-produktionen är skall jag försöka ge ytterligare några exempel på.

Genom s. k. prestationskrav fastställer Sveriges Radio produktionen i olika delar av landet. 1975/76 skall Norrlandsdistriktens TV-produktion fördelas på Sundsvall med 21 timmar, Umeå med 11 timmar och Luleå med 23 timmar. Detta skall jämföras med en produktion på 141 timmar i Malmö och 211 i Göteborg.

Göteborg ensamt skall alltså producera fyra gånger så mycket TV som Norrlandsdistriktet tillsammans. Under de senaste tre åren har Göteborg fått sina prestationskrav höjda med 58 timmar, medan de tre Norrlandsdistriktet under samma tid fått nöja sig med 1 timme.

Malmödistriktet har en folkmängd som ganska exakt motsvarar den i de tre Norrlandsdistriktet. Geografiskt omfattar emellertid södra distriktet bara 1/20 av Sverige, medan de tre Norrlandsdistriktet omfattar mer än halva landet. Då kan jag som norrlänning inte undgå att ifrågasätta fördelningen av produktionen med 141 timmar till Malmö och 55 timmar till Sundsvall, Umeå och Luleå.

Jag vill därför ställa följande fråga till statsrådet Zachrisson: Anser statsrådet att den nuvarande fördelningen av TV-produktionen är förenlig med den av riksdagen år 1974 antagna nya kulturpolitiken, där första delmålet skulle vara att decentralisera verksamheten för att nå en bättre regional jämlikhet i kulturellt hänseende? Om så inte är fallet, är statsrådet beredd att medverka till att en ändring kommer till stånd?

Sedan riksdagen år 1966 uttalade sig om decentralisering av Sveriges Radios verksamhet har det hänt mycket i det svenska samhället. Jag anser att det är orimligt att halva landet nu – tio år senare – saknar

möjligheter till reguljär TV-produktion av program i färg med elektronkamerautrustning. Det finns inga motiveringar för att Kvällsöppet-sändningar, direktsända debatter, naturprogram, barnprogram, gudstjänster eller underhållningsprogram producerade av de tre Norrlandsdistrikten skall gå i svart-vitt, medan motsvarande program från andra delar av landet är otänkbara utan färg. Kulturarbetare av alla slag som är verk samma i Norrland måste rimligen få samma möjligheter att medverka i TV som om de var bosatta i andra landsändar. I annat fall riskerar man att innebörden i riksdagsbeslutet år 1974 får motsatt verkan.

Herr FÅGELSBO (c):

Herr talman! Det anförande jag tänker hålla här i dag har faktiskt kommit under fel rubrik eller avdelning på talarlistan. Jag har kanske tyckt att även en och annan av de tidigare talarna under de här båda dagarna hamnat på fel avdelning. Jag vill inte alls klandra dem som gjort upp förslag till talarlistor, utan detta beror väl på oss, som inte riktigt redovisat innehållet i de anföranden vi har avsett att hålla.

Herr talman! Då socialdemokraterna presenterade sitt valmanifest för några veckor sedan gjorde de det genom att sammanföra ett aktionsprogram på fem punkter. De var följande:

1. En stark ekonomi.
2. Arbete åt alla.
3. Arbetslivets förnyelse.
4. Trygghet för alla och gemenskap mellan generationerna.
5. En god miljö.

Det finns väl ingen, vilket parti han eller hon än tillhör, som inte är beredd att skriva under på detta. Om man skulle tro att dessa fem punkter i sig innehöll allt som är socialdemokraternas målsättning för framtiden, borde svenska folket kunna sova lika lugnt om natten som finansministern säger sig göra.

Men hur var tongångarna på socialdemokraternas kongress i höstas? Där var socialisering och förstattligande ord som användes. Och beslut fattades i den riktningen. Marksocialisering behandlades för att krav där- om skulle intagas i partiprogrammet – dock utan att det förslaget vann kongressens bifall. Men hur kommer det att gå i en sådan fråga om det blir framgång för regeringspartiet i höstens val?

Man skall lyssna till rörelsen, har statsminister Palme sagt – det har blivit något av ett bevingat ord. Och jag förmodar att LO räknas till den socialdemokratiska rörelsen, eftersom en stor del av LO:s medlemmar är kollektivanslutna till partiet – och detta trots att riksdagen uttalat sig mot en sådan kollektivanslutning.

LO har i sitt yttrande rörande realisationsvinstbeskattningen föreslagit att all mark skall överföras i samhällets ägo. Övertagandet bör ske då ett ägarskifte äger rum, antingen genom försäljning av en fastighet eller genom arv. Endast själva marken skall socialiseras, medan byggnader, växande skog, gröda och fasta anläggningar kvarstår i privat ägo. Äganderätten

Torsdagen den
5 februari 1976

*Allmänpolitisk
debatt*

till marken skall förvandlas till dispositionsrätt. Mot en tomt-rättsavgäld skall jord och skog brukas av den enskilde som tidigare.

Jag vill citera ett avsnitt direkt ur LO:s yttrande, eftersom jag tycker att detta är det allvarligaste socialiseringsförslag som framförts i vårt land på detta område. I viss mån är detta en sammanfattning av hela yttrandet:

”Som inledningsvis framhållits anser LO att man bör överväga ett system som helt eliminerar markspekulation. Möjligheterna att komma till rätta med de negativa effekterna av markvärdestegringarna är ytterst beroende av ägandeförhållandena. Det är LO:s uppfattning att problemen kan lösas på allvar först när samhället äger marken och det privata fastighetsägandet endast omfattar byggnader, växande skog, gröda och fasta anläggningar.

Frågan om samhällets övertagande av marken måste givetvis bli föremål för ytterligare överväganden, men LO vill förorda att detta arbete bedrivs med sikte på att pröva följande lösning:

Att överföra marken i samhällelig ägo är en fråga om många politiska, ekonomiska och psykologiska aspekter. Det bör därför inte genomföras som ett tvångsvis övertagande av all mark vid en bestämd tidpunkt; överföringen bör ske successivt och ägandet ersättas med ett tomträtts-system i samband med att fastigheterna av andra skäl byter ägare. Samhället bör alltså vid närmast kommande ägarskifte för varje fastighet – detta skall gälla även vid arv – lösa in fastighetens markvärde. Äganderätten till byggnader, växande skog, grödor och till fasta anläggningar på marken samt till marken i form av dispositionsrätt övergår däremot oförändrad till den nye ägaren.

Den av samhället infösta marken disponeras sedan med tomträtt av den som äger byggnaderna och andra värden på marken – dessa bör som ovan framhållits oförändrat ägas med enskild äganderätt. För mark utan byggnader, skog eller andra värden kan inget pris uppställas eftersom priset i framtiden blir knutet till byggnader o. d. Det blir som vid överlåtelsen av en hyreslägenhet utan pengar under eller över bordet. Ifall flera intressenter anmäler sig får beträffande jordbruks- och skogsmark lantbruksnämnden och beträffande annan mark planmyndigheten fälla utslaget.

Tomträttsavgälden bör knytas till taxeringsvärdet, den kan exempelvis beräknas som genomsnittet av de senaste fem årens diskonto multiplicerat med markvärdet enligt gällande taxering.”

Den mark som enligt LO skall förstatligas är alltså inte endast jordbruks- och skogsmarker utan också tomtmarken vid alla villor och radhus. Den mark som enligt finansminister Strängs uttalande vid en valrörelse för några år sedan skulle tillhöra ”vårt folk”.

Vad är nu anledningen till att dessa förslag framförs från LO-borgen? Är det av ideologiska skäl? I enlighet med den socialistiska läran? Det är väl inte uteslutet att så är fallet. Men man undviker att använda dessa motiv, av fruktan för att det skulle kunna bli en rekylverkan för

socialdemokraterna vid valet. De motiv som åberopas är markvärdestegringarna och markspekulation. De onormala markvärdestegringarna som förekommer på många håll är av ondo. Den uppfattningen delar även jag. Dessa avarter är inflationen orsak till. Och den måste vi komma till rätta med om vi över huvud taget skall kunna ha ett näringsliv i vårt land – ett näringsliv som utgör grunden för att vi kanske har världens högsta levnadsstandard.

Att marken skall överföras i samhällets ägo strider helt mot centerpartiets grundinställning om sambandet mellan ägande och brukande av mark. Det utgör ett direkt hot mot rättstryggheten och den enskilda äganderätten. Villa- och radhusägaren delar säkert den uppfattningen. De förslag som framförts från LO finns inte med i det program som fastställdes vid den socialdemokratiska partikongressen i höstas. Men båda organisationerna framhåller ofta den nära samhörigheten – två grenar på samma stam och med lika värderingar i grundläggande frågor. Och därför har jag bedömt att så är fallet även i denna fråga.

Genom detta mitt inlägg har jag velat rikta uppmärksamheten på en mycket viktig fråga i årets valrörelse. Det förefaller som om statsminister Palme vill tona ned eller förbigå med tystnad de frågor som kan bli kontroversiella inför valet. Visst kan det väl förefalla storsvenskt vid besök i främmande land att socialdemokraternas ordförande talar om en ny världsordning, men det som intresserar en stor del av svenska folket är hur regeringspartiet vill ha och tänker omforma samhällssystemet i *vårt* land, om partiet får majoritet i riksdagen vid valet den 19 september.

Herr ERIKSSON i Ulfaby (c):

Herr talman! Vi har en utveckling här i vårt land som innebär att vår arbetstid reduceras, vår fritid ökas, våra semestrar blir längre och våra inkomster förbättras. Men trots att samhället har vidtagit en rad åtgärder reses ständigt kravet på bättre förutsättningar för meningsfull och rekreerande fritid och semester.

Låginkomstutredningen visade bl. a. att det är många människor som har alltför små möjligheter att utnyttja sin fritid och sin semester för god rekreation och för resor, där man möter nya miljöer, människor och kulturer. Det är viktigt att samhällets fritids-, rekreations- och turistpolitik utgår från en social grundsyn – och detta var något som så att säga låg i botten på det arbete som kommittén för planering av turistanläggningar och friluftsområden redovisade i sitt betänkande Turism och rekreation i Sverige. En rad åtgärder presenterades som skulle förbättra svenska folkets möjligheter till rekreation och semester i sitt eget land – och detta till en rimlig kostnad. För att så många som möjligt skulle kunna utnyttja rekreationsområden och anläggningar skulle statliga satsningar ske på områden med särskilda förutsättningar.

Strax före jul fattade också riksdagen ett beslut om 25 primära rekreationsområden i Sverige och om att en särskild beredning skulle bildas

för att bl. a. arbeta vidare med frågorna om det statliga stödet till utbyggnad av anläggningar för dessa områden.

Det är bra att vi kommit så här långt – men takten bör nog öka i fortsättningen, eftersom mycket återstår att göra.

I propositionen 1975:46 och civilutskottets betänkande 1975/76:2 anges inte några närmare riktlinjer för fördelningen av statens ekonomiska stöd och inte heller förslag till kostnadsfördelning mellan stat, kommun och andra intressenter.

Ute i de berörda områdena och kommunerna är det många som skulle önskat sig närmare preciseringar när det gäller både det statliga stödet och riktlinjer i stort för utbyggnaden av dessa områden.

Beredningen, som snart skall tillsättas, får en svår uppgift – det gäller här 25 områden i skilda delar av landet med de mest skiftande förutsättningar och möjligheter.

Vidare kan man ställa frågan: Kommer de två handläggande tjänstemännen på beredningens kansli att räckta till? Här finns utöver bedömningen av det statliga stödet ett stort informationsbehov när det gäller målsättning, kartläggning, inventering, när det gäller utveckling utbyggnad, markanvändning, och framför allt krävs arbetsinsatser för de övergripande samordningsfrågorna de primära rekreationsområdena emellan.

Här kan man inte ha någon likartad mall för alla, utan varje område måste planeras, utvecklas och byggas ut efter sina bästa förutsättningar och betingelser.

De utvalda områdena är mycket skiftande, och en riktig hushållning med mark, vatten och miljöer samt ett utnyttjande på bästa sätt av unika resurser gör att – med en rätt skötsel och hantering av områdena – slutresultatet bör bli ganska bra.

Jag kommer från en av dessa 25 primära områden där vi sedan några år tillbaka arbetat med dessa frågor. Vi ansåg oss i Dalsland och i Nordmarken i Värmland ha ett naturskönt och väl bevarat område, som var försiktigt exploaterat och som, vettigt utbyggt, skulle kunna bli till glädje och rekreation för många fler än de som arbetar och bor där. Våra länsarkitekter i Vänersborg och Karlstad och deras personal har liksom berörda kommuner och turistorganisationer redan lagt ned mycket arbete. Vi har för detta Danoo-område arbetat i tre etapper.

Den första utredningsetappen omfattade en inventering och kartläggning av turismens och rekreations- och turistanläggningarnas struktur och omfattning samt synpunkter på möjligheterna att utveckla turism och rekreation.

I den andra etappen utgjordes det största arbetet av markanvändningsplanen, där man sökte klarlägga vilka olika anläggningar som borde finnas och var de skulle placeras.

I den tredje etappen arbetar man nu bl. a. med fritidsbebyggelsen och det rörliga friluftslivet.

Samtidigt som detta omfattande arbete pågått har den fysiska riks-

planeringen fått bestämda former; och hela tiden har vi i det material som framlagts samordnat vårt arbete med det fysiska riksplanarbetet.

Herr talman! Jag har inte nämnt detta arbete i vårt Dano-område för dess egen skull, utan därför att jag tror att det kan vara till viss vägledning för andra områden. Jag hoppas nu att statsmakterna tillskjuter medel och personella resurser i en sådan omfattning att idén och syftet med de primära rekreatiomsområdena kan förverkligas. Tiden medger inte att jag i detta anförande nämner något om den viktiga frågan om närre- kreationen.

Jag skall nu gå över till att nämna litet om verksamheten vid DOVA, dialekt- och ortnamnsarkiven samt svenskt visarkiv. Dessa har till uppgift att samla in, bevara, bearbeta och ge ut material om dialekter, ortnamn, visor, folkmusik och folkminnen samt avge yttranden om fastställande av ortnamn.

Inom kultursektorn är det många som äskat medel och personella resurser för olika verksamheter, och i ett kärvt ekonomiskt klimat är det acceptabelt men beklagligt att pengarna inte räcker till. Ändå borde medels- och ambitionsnivån i stället höjas av flera skäl. Jag vill som en jämförelse peka på att våra nordiska grannländer förfogar över betydligt större resurser än Sverige på dessa arbetsområden. Danmark, Norge och det svenskspråkiga Finland disponerar tillsammans ungefär dubbelt så många tjänstemän som Sverige för att undersöka nordiska dialekter och ortnamn samt reglera ortnamn inom ett område av Sveriges storlek och med samma befolkningsunderlag som Sverige har. Medan enbart Norge har spelat in 60 000 folkmusiknummer har svenskt visarkiv inte haft resurser att spela in mer än ca 25 000, och då är att märka att behovet i Sverige är minst lika stort. Vi har en rik kulturskatt att vårda och bevara i alla våra dialekter och ortnamn, i våra folkminnen, i folkmusiken och visorna.

Det finns i dag många som kan förmedla dessa kulturminnen till oss, men det är fråga om en kapplöpning med tiden. Många muntliga kulturbärare i den äldre generationen går bort, och vi hinner inte, vi har inte resurser att teckna ner, spela in, arkivera och bevara vad vi borde – för att parafrasera en känd devis: Den dag gryr snart då allt vårt guld ej räcker att forma bilden av en svunnen tid.

Många röster kommer att försvinna, men en röst kommer för alltid att finnas kvar, levande hos oss – rösten av poeten, konstnären, musikern och bohemen Evert Taube, rösten av en av de främsta kulturarbetare vårt land har haft.

Jag känner, herr talman, ett djupt behov av att i anslutning till det jag nämnt om vår folkmusik och våra folkvisor som avslutning på mitt anförande till riksdagens protokoll foga några ord och meningar som minner om vår främste visdiktare, som för bara några dagar sedan slutade sitt långa, händelserika liv.

Med sin generositet, med omfånget av sin konst och sin talang mötte han människorna varhelst han drog fram, och hur mycket han än gav

Nr 61

Torsdagen den
5 februari 1976

Anmälan av interpellationer

ut av sig själv fanns det alltid något kvar hos honom. Han var en outsinlig källa.

Hans fantasi, hans sång och hans musik kommer aldrig att rubriceras som "finkultur". Hans diktning och musik är tidlös och kommer alltid att fylla människornas vardag, människornas helg, människornas hela verklighet med liv och glädje.

Evert Taube var något av svenska folkets körledare och försångare. Vi kan nog alla instämma i vad vännen Lars Forssell skrev till hans 85-årsdag:

Vi svenskar anses skygga; i så fall har du förenat våra skyggheter.

Vi anses också ensamma av oss; i så fall möts våra ensamheter i din sång.

För ett ögonblick sopas våra blygheter undan. Och vi sjunger med.

Att du har öra för vad vi har gemensamt och, på svenskars vis, försöker dölja, det är ju uppenbart. Men ditt öga, genom vilket vi har kommit att se och inse så mycket, är lika viktigt. Soluppgången, bogvattnet, kvällsljuset bortom Solna, de gulgröna pampas i Argentina, allt är hotat, allt är förbistrat och utsatt i den globala miljöförstörelsens tid. Men i din sång finns allting kvar, rent och kristallklart och oskuldsfullt som på skapelsens första dag.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 12 Anmäldes och bordlades

Proposition

1975/76:111 om ändring i vallagen (1972:620)

§ 13 Anmälan av interpellationer

Anmäldes och bordlades följande interpellationer som ingivits till kammarkansliet

den 4 februari

1975/76:105 av herr *Johansson* i Hållsta (c) till herr socialministern om iakttagande av kvalifikationskraven vid tillsättning av tjänst som hälsovårdsinspektör:

I 14 § av gällande hälsovårdsstadga heter det att till hälsovårdsnämnds biträde skall i varje kömmun finnas en eller flera hälsovårdsinspektörer.

Vidare sägs att till heltidsanställd hälsovårdsinspektör må antagas endast den, som med godkända vitsord genomgått fastställd kurs för hälsovårdsinspektörer eller som av socialstyrelsen på grund av annan utbildning eller förvärvad erfarenhet förklarats skickad att fullgöra på hälsovårdsinspektör ankommande arbetsuppgifter.

Bestämmelserna innebär att endast person med viss fastställd utbildning eller med dispens från socialstyrelsen får utföra på hälsovårdsinspektör ankommande arbetsuppgifter.

Under den senaste tiden har i tidningarna redovisats olika fall – senast i Gävle kommun – då diskussioner uppstått kring tillsättningar av hälsovårdstjänstemän med hälsovårdsinspektörs arbetsuppgifter, där vederbörande tjänsteman inte uppfyllt de i hälsovårdsstadgan angivna kraven. Liknande fall har uppmärksammats i Karlstads, Norrköpings och Sundsvalls kommuner.

I propositionen med förslag till hälsovårdsstadga uttalade departementschefen bl. a.: "Vad angår förhållandena i framtiden är att märka, att den förbättring av omgivningshygien som åsyftas med införandet av gemensamma materiella hälsovårdsföreskrifter för hela landet och skärpning av dessa föreskrifter för hälsovårdstäter, även i smärre landskommuner, säkerligen skulle allvarligt äventyras, om icke organisatoriska möjligheter för effektiv tillsyn inom alla kommuner föreligger. I detta läge anser jag mig böra förorda en regel om skyldighet för alla kommuner att anställa hälsovårdsinspektör."

Socialstyrelsen har i sin framställning till statsrådet om översyn av hälsovårdsstadgan bl. a. ansett, att kommunens skyldighet att till hälsovårdsnämndens biträde ha hälsovårdsinspektör klart skall uttryckas.

Bakgrunden till dessa synpunkter torde bl. a. vara rättssäkerhetsaspekten samt att allmänheten har rätt att kräva, att den som representerar hälsovårdsnämnden skall ha en för sina arbetsuppgifter adekvat utbildning.

Att man nu enligt mångas uppfattning i vissa kommuner söker kringgå bestämmelsen i 14 § uppfattas som ett rättssäkerhetsproblem. Grundvalen för en rättsstat är ju ändå, att lagbestämmelser åtlids så länge de existerar.

Med hänvisning till vad jag här har anfört anhåller jag om kammarens tillstånd att till herr socialministern ställa följande fråga:

Vilka åtgärder tänker statsrådet vidta för att garantera att hälsovårdsstadgans krav på kvalifikationer tillgodoses vid tillsättning av hälsovårdsinspektör?

1975/76:106 av herr *Olof Johansson* i Stockholm (c) till fru statsrådet Sigurdsen om Sveriges medlemskap i Världsbanken:

Under lång tid har kritik riktats mot Världsbanksgruppens politik på en rad punkter. Det gäller bl. a. maktfördelningen inom bankgruppen, där röstning sker efter kapitalinsats, bankgruppens påtryckningar på mottagarländernas ekonomiska politik och val av utvecklingsstrategi, bankgruppens länderval, de hårda kraven på kreditvärdighet hos mottagarlandet för att lån skall beviljas samt bankgruppens krav att länder som nationaliserat utländska tillgångar skall betala ersättning för dessa innan lån kan beviljas.

Trots en omfattande internationell kritik från en rad länder, fackliga organisationer, Amnesty International m. fl. har Världsbanken på nytt gått emot en bred internationell opinion och beviljat ytterligare lån till militärjuntan i Chile, denna gång på ca 33 miljoner dollar. Vid omröstningen röstade Sverige liksom övriga nordiska länder emot beviljandet av lånet, EG och arabländerna m. fl. lade ner sina röster. Genom den skeva röstfördelningen i bankens styrelse kunde ett lån till Chile ännu en gång röstas igenom.

Bankstyrelsens ställningstagande bekräftar, att en kuppregim som klart åsidosätter mänskliga fri- och rättigheter kan få upprepat stöd från Världsbanken. Däremot kunde banken inte bevilja lån till den demokratiskt valda Allenderegimen i Chile. Den socialt och fördelningspolitiskt inriktade grundsyn som bankledningen då och då markerar har uppenbarligen inte slagit igenom i den praktiska biståndspolitiken. I realiteten har denna grundsyn motverkats i fallet Chile.

Under Allenderegimens tid ansågs Chile inte uppfylla bankgruppens krav på kreditvärdighet. Bankledningen ansåg att lån från bankgruppen inte kunde användas produktivt i folkflertalets intressen samtidigt som bankledningen hänvisade till att Chile nationaliserat utländska företag utan att erlagga kompensation.

Efter militärkuppen i september 1973 har Världsbanken däremot återupptagit kreditgivningen till Chile. I februari 1974 erhöll Chile ett lån på 5,25 miljoner dollar för tekniskt bistånd att användas till förinvesteringsstudier inom olika sektorer, ett supplementärt lån ingående i en tidigare beviljad kredit för motorvägsbygge på 1,6 miljoner dollar och ytterligare ett supplementärt lån för elkraftverk på 6,7 miljoner dollar.

Dessutom fick juntan i Chile under det budgetår som inom Världsbanken avslutades den 30 juni 1975 en jordbrukskredit på 20 miljoner dollar. F. n. förbereds enligt uppgift inom banken ytterligare lån till Chile på ca 50 miljoner dollar utöver det nu beviljade.

Sverige har när lån tidigare beviljats Chilejuntan antingen röstat emot lånen eller lagt ned sin röst. Det är naturligt, om Sveriges relationer via multilaterala kanaler med militärjuntan i Chile skall stå i överensstämmelse med de bilaterala relationerna.

Sverige har i olika sammanhang kraftfullt fördömt militärjuntan i Chile. Sveriges ambassadör i Chile gjorde i samband med militärkuppen utomordentliga insatser för att rädda anhängare till president Allende undan juntans fängelser. Det avtal om svenskt bidrag till långsiktigt utvecklingssamarbete som slöts med Chile under president Allendes regeringstid sades upp av Sverige efter militärkuppen den 11 september 1973. Regeringen har även i FN undersökt förutsättningarna för en internationell bojkott mot juntan.

Ett omfattande solidaritetsarbete bedrivs inom Sverige till stöd för Chiles folk. Under hösten 1975 bildades en svensk solidaritetskommitté med deltagande av samtliga riksdagspartier utom moderata samlingspartiet, löntagar- och idrottsorganisationer m. fl.

Sverige har i FN aktivt verkat för en förändrad maktstruktur, bl. a. inom Världsbanksgruppen med sikte på att förverkliga principen ett land – en röst. Hittills har dessa förslag inte lett till några konkreta resultat trots uttalanden i denna riktning från FN:s generalförsamling såväl 1974 som 1975. I stället har försök gjorts att överföra viktiga beslut om multilateralt biståndsarbete och internationellt valutasamarbete till organ som domineras av de rika länderna.

USA, som varit pådrivande för att få till stånd fler lån till Chilejuntan, har tillhört de allra mest senfärdiga när det gäller *dels* att godkänna överenskommelsen om en fjärde påfyllnad till IDA inom världsbanksgruppen, *dels* att uppfylla överenskommelsens förpliktelser. Samtidigt som den svenska riksdagen snart skall diskutera det tredje och sista anslaget (ca 252 milj. kr.) som ingår i IDA:s fjärde påfyllnad, har USA (enligt budgetpropositionen) inte ens betalat den första delen. Dessutom har USA mer och mer öppet markerat, att den amerikanska politiken i framtiden gentemot utvecklingsländerna kommer att bli beroende av hur de som enskilda stater "uppför sig" i de internationella församlingar, där de utövar sin rösträtt.

Mot bakgrund av denna internationella utveckling, där bl. a. Världsbanken/IDA används som ett instrument i USA:s utrikespolitiska strävanden, bör Sverige allvarligt pröva anslagen till, medlemskapet i och alternativen till Världsbanken/IDA. En sådan prövning bör lämpligen ske snarast och i samband med de nu pågående förhandlingarna om en femte påfyllnad till IDA. Prövningen bör också innefatta alternativet att lämna Världsbanken/IDA och möjligheterna att tillsammans med andra intresserade länder satsa på ett alternativt multilateralt biståndsorgan. Detta är nödvändigt, eftersom den hittillsvarande linjen knappast lett till ett enda konkret resultat.

Sverige kan – till skillnad från de flesta u-länder – agera självständigt utan att behöva ta hänsyn till de amerikanska påtryckningarna. Det är en förpliktelse att vi också gör det, bl. a. som följd av vårt upprepade stöd till u-länderna vid FN:s sjätte och sjunde extra generalförsamlingar och för en ny ekonomisk världsordning.

Med hänvisning till det anförda anhåller jag om kammarens tillstånd att till fru statsrådet Sigurdsen få ställa följande frågor:

1. Hur bedömer statsrådet Världsbanksgruppens upprepade långivningar till Chileregimen och konsekvenserna för organisationens framtida möjligheter att fungera som ett samlande multilateralt biståndsorgan?

2. Är regeringen beredd att låta en prövning av de svenska bidragen och relationerna till Världsbanken/IDA innefatta också medlemskapet i framtiden och möjligheterna att satsa på alternativa biståndsorgan?

3. På vilket sätt avser regeringen att låta sin reaktion mot de upprepade lånen till Chile komma till uttryck i de nu pågående förhandlingarna om en femte påfyllnad av medel till IDA inom Världsbanksgruppen?

Torsdagen den
5 februari 1976

*Anmälan av
interpellationer*

1975/76:107 av herr *Börjesson* i Falköping (c) till herr finansministern om slopande av avgift för naturalisationsbevis vid adoption:

Enligt gällande medborgarskapslag är adoption fullbordad antingen genom beslut av svensk domstol eller genom utomlands meddelat beslut som godkänts av regeringen. När adoptivföräldrarna har gjort naturalisationsansökningen, bifalles denna ansökan regelmässigt.

Det tillkommer dock en särskild avgift för naturalisationsbeviset. Avgiften som i dag är 115 kr. är väl i och för sig ganska blygsam, men den är ändå en extra pålaga för de blivande adoptivföräldrarna. Enligt min mening skulle det vara en fördel om det svenska medborgarskapet kunde förvärfvas kostnadsfritt i samband med adoption. Många adoptivföräldrar vet inte att svenskt medborgarskap ej förvärfvas automatiskt vid adoptionen. En ökad information i detta avseende vore befogad. Underlåtenhet från adoptivföräldrarnas sida att söka svenskt medborgarskap för adoptivbarnet kan få konsekvenser i vissa situationer i framtiden. Exempelvis kan barnet gå miste om vissa sociala förmåner.

Enligt promemoria utarbetad inom arbetsmarknadsdepartementet (Ds A 1975:14) har föreslagits vissa ändringar i lagen (1950:382) om svenskt medborgarskap och i medborgarkungörelsen (1969:235 – MbK).

Det framgår ej av nämnda promemoria om avgiften för naturalisation för adoptivbarn skall slopas. Även om avgiften för naturalisation kan te sig överkomlig kan det likväl ifrågasättas om en dylik avgift är berättigad. I betänkandet 1974:16 anförde lagutskottet att det med hänsyn till utvecklingen på adoptionsområdet under senare år kunde anses att tiden nu var mogen för att slopa avgiften så snart som möjligt.

Med hänsyn till bl. a. det enhälliga lagutskottets rekommendation anser jag att åtgärder bör vidtas för att slopa naturalisationsavgiften. Svenskt medborgarskap bör kunna förvärfvas kostnadsfritt vid adoption.

Med stöd av vad jag anfört hemställer jag om kammarens tillstånd att till herr finansministern rikta följande fråga:

Vill statsrådet medverka till att avskaffa avgift för naturalisationsbevis i samband med adoption?

1975/76:108 av herr *Ångström* (fp) till herr industriministern om systerstämningen vid Sonabs anläggning i Lövånger, m. m.:

För tio år sedan tillkännagav uppfinnaren Stig Carlsson att han konstruerat en världsunik högtalare för stereoanläggningar. Principen i uppfinningen var att högtalaren kan sprida ljudet åt många olika håll i rummet, inte bara åt ett håll som en konventionell högtalare kan. Detta gav en bättre musikätergivning än man lyckats åstadkomma tidigare. Carlsson fick patent på sin uppfinning i de flesta länder i Europa, i USA och Japan.

1966 startades ett företag, Sonab, för att tillverka och sälja konstruk-

tionen. I slutet av 1966 köpte staten halva Sonab för att Sonab "skulle få bättre finansiell bakgrund för sin fortsatta lyckosamma expansion".

Vid årsskiftet 1969–1970 övertog staten samtliga aktier i Sonab, och Sonab blev ett helägt dotterföretag till den statliga företagskoncernen Statsföretag. Ett företag i Löfvånger, Trämek, som legotillverkat högtalarna åt Sonab köptes in, och det skedde en stor utbyggnad i Löfvånger. Stora samhällsinvesteringar gjordes också i Löfvånger för att möta den industriella expansionen och göra samhället trivsamt och bra för de människor som flyttade dit. Många av dessa var sådana som tidigare tvingats flytta bort från hembygden i brist på arbete men nu återvände.

Antalet anställda i Löfvånger fördubblades varje år och nådde en topp hösten 1974. Då var antalet anställda i Löfvånger 350 och vid utvecklings- och marknadsföringsavdelningen i Vällingby ca 100.

År 1973 började emellertid en "baksmälla" göra sig gällande efter Sonabs "expansionsrus". Sonabs högtalare imiterades snabbt av andra fabrikanter, och Sonab hade svårt att hävda sig prismässigt. Utvecklingsavdelningen var också för stor och dyr i förhållande till produktionsvolymen. Företaget utökade efter hand sitt sortiment genom att tillverka hela stereoanläggningar med förstärkare och allt, personsökare och apparater för kommunikationsradio. 1974 inköpte Sonab AGA Mobilradio med produktion i Gävle och 475 anställda. De anställda vid AGA i Gävle fick garantier om fortsatt anställning.

De anställda inom Sonab i Vällingby och Löfvånger var redan då oroade över vad förvärvet av AGA i Gävle och en produktion där skulle innebära för deras trygghet. Som en svart tråd genom hela den här affären går den undermåliga informationen till anställda; de fick inget veta och några garantier för anställningen fick de inte.

När Sonab köpte AGA var det känt att AGA var i kris. Trots detta förvärvades AGA för en hög köpeskilling, och en av orsakerna till detta var kanske den stora orderstock som AGA låg inne med. Vad som tydligen inte undersökts var innehållet i dessa order. De order som Sonab övertog var nämligen tagna med kraftiga underpriser; som gav Sonab jättelika förluster vid leveranser. Sonabs förlust var 2 milj. kr. år 1972, 2,5 milj. kr. år 1973, och den steg 1974 – första året med AGA – till 53 milj. kr., varav 29 milj. kr. var saneringskostnader.

Jag anser att det finns anledning att undersöka om AGA medvetet dumpat priser och skaffat sig order för att redovisa inför köparen. Inte minst de anställda i Löfvånger och Vällingby vill veta detta, och det bör kanske inte vara så svårt att få uppgifter, då den nuvarande Sonabledningen är identisk med den i gamla AGA.

När ryktena började gå om inskränkningar i driften i Löfvånger begärde Metalls avdelning i Löfvånger att få gå igenom den utredning som VD i Sonab gjort och som skulle föreläggas styrelsen för Sonab och Statsföretag för beslut. Styrelsen kunde inte vänta med sitt ställningstagande till dess den genomgången var gjord. Sonab har hela tiden haft en sluten och avvisande attityd till personalens försök till insyn och inflytande

Torsdagen den
5 februari 1976

*Anmälan av
interpellationer*

i företagets skötsel, och i protest har också personalrepresentanterna lämnat den samrådsgrupp som funnits i företaget. Denna inställning till samråd och information till personalen är mycket betänkelig och har varit en god grogrund för rykten av olika slag.

Nu måste sysselsättningen i Lövånger räddas. Men frågan är om detta kan göras med hjälp av Sonab och de produkter som produceras där. Händelserna vid Sonab och de förhållanden som därvid blottats har fört med sig en mycket starkt verkande negativ reklam. Det gäller inte bara Sonab som företag utan också dess produkter. Det behövs nu att Sonab och Statsföretag tar krafttag för att återställa det goda rykte hos företaget och dess produkter som gått förlorat eller skaffar lämplig ersättningsindustri i samma eller närliggande bransch. Det bör vara ett företag som kan tillgodogöra sig de tillgångar som finns här: en förnämlig fabriksbyggnad, moderna maskiner, högklassig utrustning i övrigt och en skicklig stab av tekniker och utbildade arbetare.

Sonab-Lövånger klarar också av att leva ett självständigt företagsliv. Den tekniskt utbildade personalen garanterar bl. a. detta. Enheten i Lövånger ligger därmed bra till både för en egen tekniskt avancerad produkt och för legotillverkning. I Lövånger finns stora tillgångar ur industriell synpunkt, som på något sätt måste tas till vara. Men detta är bara en del av hela historien. För samhället Lövånger, för människorna i denna bygd, är det inget mindre än en katastrof om inte fortsatt drift vid fabriken klaras. Tilliten till samhället och tryggheten i tillvaron är redan nu djupt skakad; den måste återställas.

Med stöd av det anförda vill jag ställa följande frågor till industriministern:

1. Vill industriministern lämna en redogörelse för orsakerna till det dåliga resultatet i Sonab?
2. Vill industriministern lämna försäkringar om att de anställda i Sonab får nödig information om läget i företaget och att samråd sker med de anställda i Sonab innan avgörande beslut fattas om företagets framtid?
3. Vill industriministern lämna garantier för att sysselsättningen på minst nuvarande nivå uppehålls vid Sonabs anläggning i Lövånger?

1975/76:109 av herr *Green* (s) till herr utbildningsministern om villkoren för studiecirkelverksamhet om förskolereformen:

Förskolereformen ställer ökade krav på personalresurserna, och personalen skall ha en för sina uppgifter väl avpassad utbildning. Samhällets olika organ, däribland socialstyrelsen och Svenska kommunförbundet, har tagit fasta på detta. Ett särskilt anslag om två miljoner används för information till bl. a. förskolans personal.

Socialstyrelsen, liksom Kommunförbundet, pekar på möjligheten att denna information till dagbarnvårdare m. fl. bör kunna genomföras som studiecirklar. Viss försöksverksamhet har genomförts, och verksamheten förs under vintern 1975/76 ut på bred front.

Särskilda studievägledare utbildas genom socialstyrelsens försorg. Skulle intresset för studiecirkelverksamhet finnas pekar man på att material finns för informations- och utbildningsinsatserna. Utan tvivel är informations- och utbildningsinsatser angelägna. Det familjepolitiska reformarbetet, till vilket förskolereformen hör, bör på allt sätt understödjas med utbildnings- och informationsinsatser.

En viktig principiell frågeställning uppstår emellertid. Det fria och frivilliga folkbildningsarbetet arbetar på särskilda villkor. Statsbidrag utgår efter särskilda bestämmelser. De anges i den s. k. folkbildningskungörelsen. I denna sägs t. ex. beträffande godkännande av studiecirkelledare:

”Vid godkännande av cirkelledare skall hänsyn tas till ledarens ämneskunskap, pedagogiska erfarenhet, allmänna lämplighet och förmåga att verka för den i 2 § förordningen uttalade målsättningen för folkbildningsarbetet. Därvid bör studiematerial och ledarens kvalifikationer avvägas i förhållande till varandra.

Studieförbund skall föra förteckningar över godkända cirkelledare med uppgift om på vilka grunder ledarna godkänts.”

Det måste tolkas så att studieförbunden själva avgör om de av socialstyrelsen utbildade handledarna kan anlitas eller ej. Det måste vidare stå studieförbunden fritt att själva rekrytera och utbilda ledare för ändamålet, utan att socialstyrelsen kan få inflytande över innehållet i den pedagogiska eller ämnesmässiga utbildningen.

Vidare sägs i folkbildningskungörelsen om studiematerialet:

”Studiematerialet skall ge en allsidig belysning av ämnet. Studieplaner och brevkurser skall endast behandla områden som är godkända för statsbidrag. De bör vara försedda med frågor och uppgifter som stimulerar deltagarna att pröva och självständigt ta ställning till viktiga sammanhang och principer och ge anvisningar om kompletterande läromedel.

Studiematerialet skall vara godkänt av studierektor.”

Det kan inte tolkas på annat sätt än att studieförbunden själva ansvarar för materialets innehåll och pedagogiska bearbetning. Det av socialstyrelsen utgivna materialet kan användas som grundmaterial. Även på den punkten ligger avgörandet således hos studieförbunden.

De från socialstyrelsen och Svenska kommunförbundet skisserade riktlinjerna sammanfaller inte med folkbildningskungörelsens intentioner. Ett par alternativa framgångsvägar kan övervägas. Den ena är att socialstyrelsen och Svenska kommunförbundet anordnar verksamheten på egen hand utan att utnyttja statliga och kommunala bidrag till studiecirkelverksamhet. Den andra är att studieförbunden på sedvanligt sätt engagerar sig i ett folkbildningsarbete. En viss avvikelse från de av socialstyrelsen och Svenska kommunförbundet skisserade riktlinjerna får då ske.

Mot den bakgrunden skulle jag till herr utbildningsministern vilja rikta följande frågor:

Anser statsrådet de av socialstyrelsen och Svenska kommunförbundet planerade informations- och utbildningsinsatserna vara i överensstäm-

melse med de i folkbildningskungörelsen angivna intentionerna för folkbildningsarbetet?

Hur ser statsrådet på det förhållandet att utöver det till socialstyrelsen anvisade särskilda anslaget vissa med utbildnings- och informationsåtgärderna förenade kostnader kommer att belasta folkbildningsanslaget?

§ 14 Meddelande om frågor

Meddelades att följande frågor framställdes

den 5 februari

1975/76:215 av herr *Stjernström* (c) till herr finansministern om enhetlig prissättning på petroleumprodukter:

I propositionen 1975:92 förutskickade finansministern en enhetlig prissättning på petroleumprodukter för landet i dess helhet fr. o. m. den 1 januari 1976. SPK skulle utarbeta ett förslag till clearingsystem som skulle vara klart under våren 1975 och utgöra underlag för denna enhetliga prissättning. Skatteutskottet (SkU 1975:30) räknade med att förslaget skulle föreligga under juni samma år.

Med anledning härav ber jag att få ställa följande fråga till herr finansministern:

När avser regeringen att genomföra en enhetlig prissättning på petroleumprodukter för hela landet?

1975/76:216 av herr *Ullsten* (fp) till herr utrikesministern om avståndstagande från utländsk inblandning i striderna i Angola:

Flera utländska stater har engagerat sig med trupper eller genom leveranser av militärmateriel i striderna mellan olika rörelser i Angola. I första hand gäller detta Förenta staterna, Sovjetunionen, Sydafrika och Cuba. Sydafrikas inblandning är särskilt allvarlig med hänsyn till hela kampen mot rasförtrycket i södra Afrika.

Den svenska neutraliteten bör inte avhålla oss från att ta avstånd från militär inblandning i andra länders angelägenheter. Sverige bör kräva att alla främmande trupper lämnar Angola och att andra former av inblandning upphör.

Med anledning av det anförda vill jag till herr utrikesministern ställa följande fråga:

På vilket sätt avser regeringen ge uttryck för sitt avståndstagande från den utländska inblandningen i Angola?

1975/76:217 av herr *Åsling* (c) till herr finansministern om behandlingen av 1975 års långtidsutredning:

Regeringen har redovisat sina ställningstaganden till tidigare långtidsutredningar i kompletteringspropositionen. Tidspressen vid riksdagens behandling härav är så stor att finansutskottet ej haft möjlighet att på ett tillfredsställande och grundligt sätt bereda ärendet. Endast en bråkdel av kammardebatten om kompletteringspropositionen har kommit att ägnas åt de viktiga långsiktiga avvägningsproblemen.

Är finansministern beredd medverka till att riksdagen får mer tid för sin behandling av regeringens ställningstagande till 1975 års långtidsutredning?

1975/76:218 av herr *Lidgard* (m) till herr socialministern om en lämplig kostinformation:

På socialstyrelsens initiativ inleddes 1972 samarbete mellan statliga myndigheter samt KF:s, ICA:s och jordbrukets resp. provkök liksom Sparbankernas budgetrådgivning om innehåll i och utformning av en lämplig kostinformation. Arbetsgruppen kallades Kost och kostnad.

När livsmedelspriserna stiger är sådan information särskilt önskvärd, men den är av alltid aktuell betydelse för folkhälsan.

I dagarna har KF:s konsumentinformation presenterat en som det vill synas utmärkt broschyr om s. k. basmat. Broschyren har bildmässigt utformats med en pyramid som förebild. Samtidigt kan man inhämta att socialstyrelsen avser att dra i gång en liknande information som bildmässigt bygger på den gamla s. k. kostcirkeln.

Mottagarna av denna desorganiserade information, där bilden spelat en stor roll för begripligheten, kommer att drabbas av förvirring, och syftet med informationen går delvis förlorat. Med anledning därav frågas:

Är socialministern beredd medverka till att samförstånd uppnås mellan olika informatörer om innehåll i och utformning av en ändamålsenlig kostinformation?

§ 15 Kammaren åtskildes kl. 16.30.

In fidem

BENGT TÖRNELL

/Solveig Gemert